



ՇԱԲԻՐ  
ՈՎՐԱՅ

ՅԵՏԻ  
ԵԲԵԼԻ  
ԴՐԱՄԵՆ

# ЧАБИР НОВРУЗ

## ВƏТƏН ƏБƏДИ ГОРУГДУР

Ше'рләр və поемалар

Мамикова  
Дали Ширин  
10/VI 93  
7.10.93

Мамикова  
Дали Ширин  
10/VI 93  
7.10.93



БАКЫ. ЈАЗЫЧЫ, 1992.

92/410  
10/VI 93

**Чабир Новруз**

Ч 12 Ше'рләр вә поемалар. Б.: Язычы, 1992, 208 сәһ.

ISBN 5-560-01045-6

Ч. Новрузун бу китабына сон илләрип мәһсулу олан јени ше'рләри дахил едилмишдир. Варлыг вә јохлуг кими мәфһумларын үз-үзә дајандыгы бөјүк дунјамыздакы поетик әһвал-руһијә охучуја бир доғмалыг вә бүтөвлүк һисси ашылајыр.

Китабдакы «Азәрбајҗан» вә «Гәбристан» поемалары да өз дәјәри вә тутуму илә диггәти чәлб едир.

4702960202—67  
М-656-92 91—189

С(Аз)2

© Язычы, 1992.

**ЈАРАДАНА ЈАРАТДЫГЛАРЫ ӘЗИЗДИР...**

Бүтүн ше'р вә поемаларым, китабларым мәнә сон дәрәчә доғмадыр. Чүнки онлар мәним мә'нәви балаларымдыр. Баланын исә јады, доғмасы олмаз. Бәли, сә-нәт әләминә кәтирдикләримин һамысы мәнимдир, һамысынын алтында имзам, адым дајаныр, онлар мәним гәлбимдән дунјаја көз ачыблар. Еләләри вар ки, бу күн онлары нәзәрдән кечирәндә аз гала үрәјим ағрыјыр. Амма онлар да мәнимдир. Нә етмәк олар ки? Нечә дејәр-ләр јанлыш да бир нахышдыр, јазыја позу јохдур. Амма сон үч-дөрд ил әрзиндә јаздығым вә «Вәтән әбәди го-ругдур» китабыма дахил едилән әсәрләрим бир шаир кими өзүм үчүн тәзәдир. Әввәла сөзүн бирбаша мә'насында бу китабдакы јазыларымын һамысы тәзәдир. Илк дәфә ишыг үзү көрүр. Һәтта еләләри вар ки, һеч гәзет вә жур-налларда чыхмамыш биринчи дәфә «Вәтән әбәди го-ругдур» китабыма дахил олуб... Сонрасы, ән әсасы одур ки, бу ше'р вә поемаларымын бир сәтриндә белә һәгигә-тә хәјанәт, һәјаты төһриф јохдур. Мән өзүм дә бу әсәр-ләри јазанда бүтүн варлығымла, бәдәннимин бүтүн һү-чәјрәләријлә буну һисс едирдим, һисс едирдим ки, ше'рә

көнүл вердиңиз отуз-тырх ил эрзинде бу гөдөр эли-голу ачыг, руһон һәгигәтә бу гөдөр садиг олмамышам.

Һамы билдир ки, сон илләр үмүмән бүтүн өлкә, хүсусән дә Азербайҗан халгы үчүн дөзүлмәз дәрәҗәдә һәм ағыр, һәм дә мәһәви дирчәлиш илләри олуб. Ән чох да бизи әзибләр, сагдан, солдан, ортадан, узагдан, җахындан, ичәриден, хүсусән дә гоншудугдан бизи амансыз-часына әзибләр... Көзүмүз көрә-көрә торнағымыза тә-чавүз едибләр, кәлиб свимизни ичиндә ганымызы төкүб-ләр, мәһәви, мадди сарсынтылара мәруз галмышыг, бизә муһарибә, сәһан едибләр, өз арамызда да бөлүмә, тәбәгәләшмә кедиб. Амма әзилдикчә ајылмышыг, гәф-дәт јухусундан дурмушуг, көзләримиз ачылмаға, беј-нимиз ишләмәјә башлајыб. Көрүб анламышыг ки, бураја кими көзләри бағлы олмушуг, јаланлар, ријалар, алда-нышлар ичиндә јашамышыг. Ағымызы ифлич едиб-ләр, көзләримиз гәра шәрәләр чәкибләр, милли руһу-музу мәһз едибләр. Һәр шәјә әјри күзкүләрдә бахмышыг. Бәлбәх ола-ола сәләтәдән һәм вурмушуг, мәһкум ола-ола азадлыгдан өтмүшүк. Инди исә зәманә әјри зә-манәдир. Јенидәнгурма эпохасына, ашкарлыг эпохасына кәлиб чыхмышыг. Артыг көзләримиз көрмәјә, сөзләри-миз көрмәјә, дүшүнмәиз горху, үркү һасиләли тәмиз-ләнмәјә башлајыб. Даһа аз да олса азадлыгын дадыны алмаг бир балача бизә нәсиб олуб. Бураја кими башы-мыз нәләр чәкмәјиб. Ачлыг да көрмүшүк, мәһәви сар-сынтылара да мәруз галмышыг. Нә гөдөр огуллар, гыз-лар итирмишник, халгымызын ән ачыг фикирли зијалы-лары зинданлар күпчүндә чан верибләр, дүшмән күллә-ләринә гурбан кедибләр. Башымыз үзәриндә нә гөдәр гәра јелләр әсиб, милләтимизә нә гөдәр зәрбәләр дәјиб.

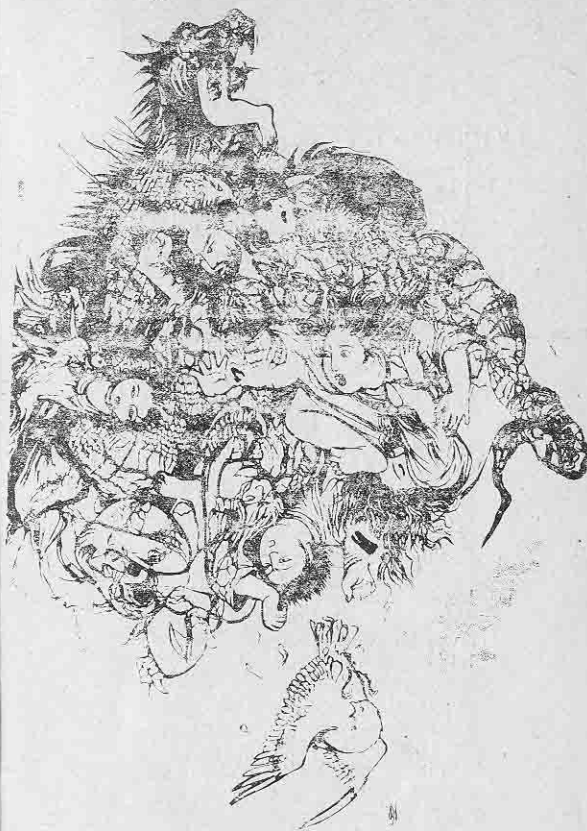
Амма илк дәфәдир ки, сәрбәстлијин ләззәтини дадырыг, опун улу нәфәсини дујуруг. Илаһи, нәчә ширин, һејрә-тамиз, һәм дә ачы дада малик нмиш сәрбәстлик... Бир дә дәһшәтли иткиләр, әзаблар, муһаризәләр баһасына баша кәлирмиш о... Нә етмәк олар ки, Азадлыг дүнја гәрар тутандан бәри һеч бир халға, милләтә, өлкәјә асан-лыгла верилмәјиб. Ону чан вериб, ган вериб газаныблар. Халгымызын азадлыгы исә һәлә јарымчыгдыр. Биринчи она көрә јарымчыгдыр ки, биз һәлә дә икијә парчалан-мышыг. Ајдындыр ки, икијә бөлүнмүш бир мәмләкәт һеч вәһлә азад сајыла бидмәз. Һәм дә бу азадлыг ин-дики вахтында баһарын илк күнләриндә дағлардан тө-күлүб кәлән буланлыг селләри хатырладыр. О чох-чох дурулмалы, тәмизләнмәли, ајдынлашмалыдыр. Амма һәлә буланлыг, тутгун ахан бу азадлыг арзуларымызын бир дамланыны зүлмүн јүз-јүз нәһрләринә дәјишдирмә-рәм. Бир дә о вар ки, адам бир балача азадлыгын ләз-зәтини көрдүмү бәсдир. Та һәр кәс онун үгәунда сон дам-ла ганыначан вурушачагдыр. Халгымыз да, милләти-миз дә мәһз инди белә улу, чәтин, мүғәддәс бир јола гәдәм гојмушдур. Мәним бу тәзә китабым да белә бөјүк дујғунун—азадлыг һавасынын толатүмләриндән јаран-мышдыр. Мән буну дејәндә китаба дахил едилән «Азәр-байҗан», «Гәбиристан» поемаларымы, еләчә дә дүнјајла, өлүм-итимлә, вәтәнлә бағлы шәрләримиз нәзәрдә туту-рам. Амма бир һәгигәт дә вар ки, гәләм саһибинә нә гөдәр сәрбәстлик, азадлыг верилсә дә һәр бир јазыда ән биринчи истә’дад, илһам, јүксәк бәдиһлик, дәрин фәлсәфи үмумиләшдирмә олмалыдыр. Сөз сәнәтинин шаһ ганады исә бәдиһ сигләтдир, поетик мә’на вә мәзмун-дур. Јохса нәдән јазырсанса јаз, нә гөдәр чәсарәтли фи-



кирләр дејирсәнсә бунун әсл һәгиги сәнәтә дәхли јох-  
дур. Бу китаба дахил едилән әсәрләримин бәди дәрјәи  
һагда данышмағ исә охучуларын, ше'р биличиләринин,  
тәнғидчиләрин ишидир.

«Вәтән әбәди горуғдур» китабына мӯәллиф бәләд-  
чилијим бунунла битир. Демәк истәдијим дикәр бүтүн  
фикирләрим ,арзуларым әсәрләримдәдир...

МҮӘЛЛИФ



ВӘТӘН ӘБӘДИ ГОРУҒДУР...

### БУ ӨЛКӨДӨ ТЭКЧӨ ӨЛМӨК НАВАЙЫДЫР...

Бу өлкөдө текчө өлмөк навайыдыр,  
 Галан шейлэр пулла баша келир даһа...  
 Бу, гөлбимин налэсидир, нарајыдыр,  
 Амал олур алгы-сатгы келир даһа...  
 Нанөчиблэр нөчиблэрин үстө дүшүр...  
 Лөјагөтлө јашајанлар көздөн дүшүр...  
 Әјрилэр дүзө чевриллр,  
 Јахшылар пис чевриллр...  
 Милләтсизлэр милләт дејир,  
 Гејрәтсизлэр гејрәт дејир...  
 Горхаглар гәһрәман олуб,  
 Пул-алтун һөкмран олуб...  
 Пул дөрд олур, азар олур,  
 Нәһәнк, бөјүк бир мәмлөкәт  
 базар олуб...  
 Нәр шей алыныр, сатылыр,  
 Вичдан алыныр, сатылыр,  
 Мәсләк алыныр, сатылыр...  
 Гур'ан алыныр, сатылыр...  
 Гәбр баһа, дам баһадыр,  
 Нейван инсандан баһадыр...  
 Адам ганы суја дөнүб,  
 Јашамаг горхуја дөнүб,  
 Намы алвер нарајында,  
 Учуз сөз алвери кедир  
 Гурултајлар сарајында...  
 Учузлугдур јухарыда, ашағыда,  
 Јағ јеринә, әт јеринә  
 Сөз верирләр бөјүжә да, ушаға да...  
 Јетән тичарәтө гачыр...  
 Нара бир мағазә ачыр,  
 Рөссам да дүкан дүзәлдир,  
 Шаир да дүкан дүзәлдир,  
 Узәррик јандыр, үзәррик...

Бу өлкөдө текчө күнәш навайыдыр,  
 О һәлә ки, минмәјинбдир мәзәндәјә...  
 Илләр илә бизи сөкүб таладылар,  
 Нә мән дејән олду, гардаш, нә сән дејән...  
 Нә биз дејән, нә сиз дејән...  
 Елә бил ки, гасырғалы дөниздәјик,  
 Әлдән чыхыб сүканымыз...  
 Бир аллаһа галыб даһа күманымыз...  
 Тарих јамаг-јамаг олуб,  
 Нәр нә вар баш-ајаг олуб...  
 Бүтүн «јатанлар» ојаныб,  
 Халглар үз-үзө дајаныб...  
 Дүнән дост букүнкү дүшмән,  
 Ағырдыр бу дөһшәтләрн  
 Үрөк илә гәбул етмөк,  
 Ағыл илә баша дүшмөк...  
 Неч хатирдән силинәрми,  
 Ганлы јанвар, ганлы кечә,  
 Бизи шөһид еләдиләр  
 Евимизин ичиндәчә...  
 Милләтә диван тутулду,  
 Гадынлар сачыны јолду,  
 Кишиләр ағы дедиләр,  
 Бу да «азадлыг» һәдјијәм.  
 Бу да ашкарлыг дөврү,  
 Астарлар үзө чеврилиб...  
 Достларым аз, дүшмәним чох,  
 Чәтиндир тәкләнмөк дәрди...  
 Дохсанынчы ил мәнимчин  
 Отуз једдидән бетәрди...  
 Бу, гөлбимин эн никаран суалыдыр,  
 Бу мәмлөкәт көрән белә һара кедир,  
 Бу өлкөдә эн чох инам навайыдыр,  
 Инди эн чох инамсызлыг баһа кедир...

### ӨЗҮНҮ ГОРУ, ХАЛГЫМ...

Мүгәддәс, улу халгым,  
 Көзүмүн нуру халгым,  
 Эн горхулу замандыр,  
 Өзүнү гору, халгым.

Бир тора илишмисән,  
 Чајнаглары дәриндә.  
 Бир ојуна дүшмүсән  
 Ојунбазлар әлиндә.  
 Үзәриндә әсирләр,  
 Гара јелләр—көрүрәм.  
 Сәнә гују газырлар  
 Гара әлләр—көрүрәм.  
 Тәкләнмисән јенә дә,  
 Әјилмәз, улу халгым.  
 Оғул сөзүм сәнәдир  
 Өзүнү гору, халгым.  
 Кимин бәд әмәли вар,  
 Тарих өзү сөјләсин.  
 Бурда иблис әли вар,  
 Бурда шејтан һијләси...  
 Әзир торпагларыны  
 Јенә дәмир чәкмәләр,  
 Мүстәмләкә гануну,  
 Парчала, бөл, һөкм елә.  
 Бөлүрләр билә-билә,  
 Дағ чәкирләр синәмә.  
 Беләчә белә-белә,  
 Истәјирләр бу јурду  
 Јер үзүндән силәләр...  
 Јалварырам, амандыр,  
 Хејир-дуам дилиндә.  
 Сән белә дар мәгамда  
 Ичәридән бөлүнмә,  
 Ичәридән таланма...  
 Бизим, сизин еллијә,  
 Әгрәбаја, јерлијә,  
 Амандыр, парчаланма...  
 Ајырмајағ бу јурду  
 Доғма, өкәј кәсләрә.  
 Ән бетәри одур ки  
 Халг өзүнә гәсд елә.  
 Өзүнүн әли илә  
 Өз-өзүнү өлдүрә...  
 Азмы, сөјлә, бу ели  
 Тајфалара бөлдүләр,  
 Маһаллара бөлдүләр...  
 Даланлара бөлдүләр,  
 Күчәләрә бөлдүләр...

Бу, дүшмәнә көмәкдир,  
 Бу, јағыја мұкафат...  
 Бизә бирлик көрәкдир,  
 Ај ел-оба, чамаат...  
 Одур елни силаһы,  
 Топу, танкы, мәрмиси.  
 Дағ архасы, пәнаһы,  
 Һимни, маршы, шәргиси...  
 Од пүскүрән һиддәти,  
 Намусудур, о бирлик.  
 Бу ордусуз милләтин,  
 Ордусудур о бирлик.  
 Гәләбә дә, әзм дә,  
 Ондадыр, улу халгым.  
 Ганынла, нәфәсинлә,  
 Бирлији гору, халгым...  
 Гүдрәтимсән, күчүмсән...  
 Чағлајырсан ганымда.  
 Амма сәјча кичиксән  
 Бөјүкләрин јанында.  
 Илләрлә сәни, халгым,  
 Сөкүб талан едибләр.  
 Балача сәсин галхыб  
 Күлләбаран едибләр.  
 Башына од төкүбләр  
 Азча чохалан кими.  
 Тез үстүнә чөкүбләр  
 Бир гара думан кими...  
 Парчалајыб бөлүбләр,  
 Ки, лап хырда оласан.  
 Гырыблар, өлдүрүбләр,  
 Ки, лап хырда оласан.  
 Јүз чүр фәрман јазыблар,  
 Мин чүр фәндләр кәзибләр.  
 О саһилдә асыблар,  
 Бу саһилдә кәсибләр.  
 Амма ки, ирадәни,  
 Сындыра билмәјибләр,  
 Неч өлүмлә дә сәни  
 Өлдүрә билмәјибләр.  
 Доғулмусан, артмысан,  
 Ганынла горумусан  
 Чох баладан өзүнү.  
 Фәхримсән, гүрурумсан

Ешит огул сөзүмү.  
Женә көйлөр думандыр,  
Гәһрәман, улу халгым.  
Ән горхулу замандыр,  
Өзүнү гору, халгым...

### ВӘТӘН ӘБӘДИ ГОРУГДУР...

Вәтәни севмәк аздыр,  
Ону горумаг кәрәк.  
Вәтәним демәк аздыр,  
Вәтәнин олмаг кәрәк.

Онун ади торпағы,  
Рухдан, чандан ирәли...  
О, аңандан габагдыр,  
О, атандан ирәли...

Сәрһәдләри гыз төки  
Тохунулмаз, бакирә.  
Һәлә өвлад дејил ки,  
Һәр догулан сақини..

Өвлад кәрәк вәтәнә,  
Вәтәндир јол—дејирләр...  
Она гурбан кедәнә  
Әсл огул дејирләр...

Севмәјирсә ел сәни,  
Јох дәрдинин чарәси.  
Онун дили, лисаны,  
Ән басылмаз галасы...

Онун әвәзи олмур,  
О һәр кәсдән ирәли.  
Көздән әзизи олмур,  
Вәтән көздән ирәли...

Ади гушчуғазын да  
Ола вәтәни кәрәк.  
Вәтәни севмәк аздыр,  
О севә сәни кәрәк...

Нә вахт виран олур о,  
Зүлмәт кәзир үзүндә:  
Чығырыны, јолуну  
Јад чәкмәләр әзәндә...

О нә заман белүнәр,  
Нә вахт чыхар әлннндән—  
Ләһчәсинә, дилинә  
Јад ләһчәләр кирәндә...

О кечмәз әлдән-әлә,  
О әбәди диләкдир.  
Гара тиканы белә  
Јенә вәтән демәкдир...

Фәрги јохдур азча да,—  
Ја кичик јалы кетди,  
Ја бир гуру ағачы,  
Ја бир маһалы кетди...

О даими намус, ар,  
О әбәди горугдур.  
Үркәк гуш кими учар—  
Ону әлдән бурахдын...

Билир әрләр, әрәнләр,  
Вәтәнә тај олмајыр,  
Өмүрдән пај верәрләр,  
Вәтәндәш пај олмајыр.

### ЈЕТӘР, ДАЈАНЫН, ЈЕТӘР

*Ермәни милләтчиләринә*

Јетәр, јазыг милләти  
Зәһәрләдиниз, јетәр...  
Бу һитләр мүсибәти,  
Бу чаниликдән бетәр...  
Јетәр торпаг ојуну.

Јетәр гоншу гырғыны,  
 Јетәр јетәр, ајылы,  
 Бу һәр шејдән горхулу...  
 Јетәр, Гарабағ—дејә  
 Габар чалды дилиннз...  
 Јетәр, гара күтләјә  
 Нохта вуруб сүрүдүз...  
 Һамы азды, дәјишди,  
 Һамы чашды јолуну...  
 Халг балыг кими дүшдү  
 Милләтчилик торуна...  
 Галды руһсуз, һавасыз,  
 Олду күчсүз, тәпәрсиз...  
 Она чарә тапасы  
 Лоғман кәрәк гәдәрсиз...  
 Хиласкар кәрәк оңа,  
 Мин-мин оғул, хиласкар...  
 Галхсын јерин алтындан,  
 Сајат-Нова, Әләскәр...  
 Кәлсин мизан-тәрәзи,  
 Чәкәк бир-бир бу дәрди...  
 Милләтчилик мәрәзи,  
 Спиддән дә бетәрди,  
 Хәрчәнкдән дә бетәрди...  
 О, бағлы бир гапыдыр,  
 Килд-ачары јохдур...  
 Бу азара гапылан  
 Милләтә чарә јохдур...  
 Јетәр, торпаг ојуну  
 Јетәр, гоншу гырғыны...  
 Јетәр, јетәр, ајылы,  
 Бу һәр шејдән горхулу...  
 Бу һәр шејдән бешбетәр...  
 Јетәр, дајанын, јетәр...  
 Өлүм көр нә учузду,  
 Ләһәт олсун өлүмә...  
 Ким удду, ким удузду,  
 Халг удузду, —билірәм...  
 Јетәр милләт ғанындан  
 Вардат ығдыныз, јетәр,  
 Бу чаниликдән јаман,  
 Мөһтәкирликдән бетәр...  
 Һамы горхунч тәләдә

Әлинизә ојунчаг...  
 Биринизин һәлә дә  
 Буру ганамајыб анчаг...  
 Өлән гара чамаат,  
 Јанап садә күтләләр...  
 Јетәр, мәнфур сijasәт,  
 Бу фәсаллар, фитнәләр...  
 Бир ајылы, дүшүнүн,  
 Диктәјлә иш көрәләр...  
 Ики гәдим гоншуну  
 Гоҗ төк дәјүшдүрәләр...  
 Мәним халғым сәбрли,  
 Гәлби ачыг, дөзүмлү...  
 Гојнуңда јер верибдир  
 О сизә јүз-јүз илдир...  
 Чөрәк вериб мин дәфә,  
 Әлиниздән тутубдур...  
 Хәјирхәһ бир милләтә,  
 Сағолунуз будурму?  
 Јерсиз кәлди јерли гәч,  
 Јахшылығы јаманлыг...  
 Јерләр, көјләр, тап әләч,  
 О милләтә, амандыр...  
 Бу мәрәз чох ағырдыр,  
 Она инсан дөзмәјир,  
 О, адамы әридәр  
 Дәмир ола, даш ола...  
 Аллаһ, өзүн ағыл гој,  
 Өз халғыны өлүмә  
 Сүрүкләјән кәсләрин  
 Бөјүјүнүн башына,  
 Кичијинин башына...

#### ИНДИ МӘРДЛИК МҮДАНЫДЫР...

Һамы дәли-диванәдир,  
 Гоҗа да, ушаг да дејир.  
 Инди мәрдлик мөјданыды,  
 Бош хәјаллар вахты дејил...

Гәдим, улу бир милләтин,  
 Тәлеји карта гојулуб...

Алы, соју, мәнәббәти,  
Һәр шеји карта гојулуб...

Марш чалына инди кәрәк,  
Бир чалына, жүз чалына,  
Ефирләрлә күндә кәрәк  
Һарај гопә, сос чалына...

Мат галмышыг баха-баха,  
Гоншу бизи ода јахыр...  
Әскәр лазым бу торпаға  
Горумагчын бу торпағы...

Ағыл, үрәк үсјән едир,  
Ана Вәтән һаглы дејир...  
Инди мәрдлик заманыдыр,  
Бош хәјаллар вахты дејил...

Сән һеч демә узун илләр,  
Ширин сөзләр дејә-дејә:  
Евимизә көз дикибләр,  
Чөрәјини дејә-дејә.

Сабаһа јох зәманәтим,  
Һәрчајиләр чох да дејир...  
Инди мәрдлик мејданыдыр,  
Бош хәјаллар вахты дејил...

Әскәрлијә јазын мәни,  
Шаирим бол, әскәрим јох...  
Әсрләрлә јазыг мәни  
Јатырыблар хәбәрим јох...

Ајыл, халгым, ајыл јетәр,  
Тарих, көстәр јолумузу...  
Бачарарыг дүшмәнләрлә,  
Пис достлардан гору бизи...

Азәрбајчан е'лан едир,  
Доғма Гарабағ да дејир:  
Бу күн мәрдлик мејданыдыр,  
Бош хәјаллар вахты дејил...

### ӘРЗИН ҺҲЧ БИР ӨЛКӘСИНДӘ ТИКАНЛЫ МӘФТИЛ КӨРМӘДИМ...

Өлкәләрә сәфәр етдим,  
Ај билмәдим, ил билмәдим,  
Нәһәнк чајлар үзүб кетдим;  
Дәчлә, Фәрат, Нил билмәдим...

Јорулмадым, усанмадым,  
Гәриблијә дөзәммәдим,  
Тәк Аразы үзәммәдим,  
Тәк Тәбризә јол билмәдим...

Чәнуб олду андым елә,  
Саваланы андым елә,  
Гардаш дејә јандым елә,  
Од билмәдим, күл билмәдим...

Бәд әмәлләр изләмәдим,  
Јад торпаглар истәмәдим,  
Мән һәр јазә јаз демәдим,  
Мән һәр күлү күл билмәдим...

Чәпәрләндим илләр илә,  
Тиканлы мәфтилләр илә,  
Ајрылдым саһилләр илә,  
Дәрдиңә саһил билмәдим...

Галдым сәрһәд бөлкүсүндә,  
Битдим јадлар көлкәсиндә,  
Дүнјаның бир өлкәсиндә  
Тиканлы мәфтил көрмәдим...

### ӘН БӨЛҮҚ ГЫЗЫ ОЛДУ АЗӘРБАЈЧАНЫН

Јол кедирди табутларын нәһәнк дәнизи,  
Чичәкләрин, инсанларын гәм дәнизиндә...  
Шәһәрин дә ағармышды рәнки, бәнизи,  
Белә матәм көрмәмишди јаранышындан.

Мејидләрин әввәл учу Дағусту паркда,  
Ахыр учу Меһди Һүсәјн күчәсиндәјди.

Бир мәктәбли табуту да вар иди орда,  
Табут дејил елә бил ки, күл гөнчәсијди.

Дөврәсинә гызыл лентләр бағламышдылар,  
Ганлы, тәзә гәрәнфилләр көзәлликләләр.  
Бу табуту һарда белә бағламышдылар,  
Бу табуту һарда белә дүзәлтмишдиләр...

Табут дағдан ағыр олар, бу исә јүнкүл,  
Чијинләрдә елә бил ки, бир гуш кедирди.  
Һәлә тәзә башламышды о гызын өмрү,  
Инди исә сон мәнзилә бирбаш кедирди...

Нә илк мәнзил, нә сон мәнзил, нә көрмүшдү ки,  
Буна өмүр демәк олмаз, јол демәк олмаз...  
Амма дүнија гәми иди табутун јүкү,  
Милләт үчүн бундан ағыр гәми јүк олмаз...

Күллә илә хырда өмрү чатмышды сона,  
Алчаг өлүм, нә сөјләјим та бурда сөнә.  
Дәстәләјиб тәзә мәктәб формасыны да  
Гојмушдулар табутунун тән ортасына...

Ғалстуку асылмышды јухары башда,  
Гара мәктәб чантасы да бахырды үстдән.  
Аллаһ, кәрәк ғәлбин ола дәмјрдән, дашдан,  
Белә јердә нәлә чәкиб һөнкүрмәјәсән.

Шәһидләрин гыз ғардашы дәфн олунурду,  
О да елә шәһид олду һагг савашында.  
О, көзүмдә икидләрлә гоша дурурду,  
Әбәдијјәт ғазанмышды бу аз јашында...

Кишиләрин тәнһијирди нәфәси, сәси,  
Ғадынларын гурумушду дили-додағы...  
Дүнән дәрәә апармышды ону анасы,  
Бу күн исә апарырды ғәбрә гојмаға...

Ушағы да өлдүрәләр, дәһшәтли ишидр,  
Ахы һәлә нә көрмүшдү, нә дадымышды о?  
Дејин кимин хорузуна фәрә демишди,  
Дејин, кимин тојугуна даш атмышды о?

Кечә-күндүз јағылардан горујур бизи,  
Кешикләдир бизим гызыл әскәр дејәрди.

Ән севимли сөзү иди Вәтәним сөзү,  
«Бизим орду» шәһрини һеј әзбәр дејәрди...

Белә өлүм ушаға да шәрәфли иди,  
Белә өлүм һәр өвладын шәрәфи, шаны...  
Дүнән ади шакирд иди, мәктәбли иди,  
Бу күн әсл гызы олду Азәрбајҗанын...

23 январ 1990

### АҒЛА, МӘНИМ ЈАЛГЫЗ ХАЛГЫМ...

Бу да «тәзә азадлығын» вәрдији төһфә,  
Бу да тәзә ујдурулмуш көһнә нағыллар.  
Бу «азадлыг» танклар илә кирди евимә,  
Күлләләнди, шәһид олду әсл оғуллар...

Ушағлары танк алтына вуруб салдылар,  
Сындырдылар һәлә көврәк сүмүкләрини...  
Ғычы кәсик әлилләри нишан алдылар,  
Ғоҗалары, ғарылары сүрүкләднләр...

Башымдан од-алов ғалхыр, көзүмдән думан,  
Бу да, бу да һајлы-күјлү јенидәнгурма...  
Бу да бизә ашкарлығын тутдуғу диван,  
Јенә бүтүн үмидләрим дүшдү ғырғына...

Бу да халгын истәјинә чәкилән һасар,  
Бу да милләт арзусуна атылан күллә...  
Ғәдим улу торпағымы мәнән алырлар,  
Елә күнүн күнортасы көз көрә-көрә...

Билә-билә од вурурлар нијјәтләримә,  
Дағыдырлар инам, үмид ғалаларымы.  
Јығышдырын һагг-әләләт сөнбәтләрини,  
Јығышдырын бу азадлыг хүлјаларыны.

Бу да зүлмүн, әсәрәтин јени үсүлү,  
Милјонларла ганлы чичәк бојну бүкүлдү..  
Јүз-јүз шәһид ғәбри елә бирдән ғазылыр,  
Јүз-јүз инсан елә бирдән ғәбрә көмүлүр...

Бу да тәзә гара кеҗмиш гоча аналар,  
Бу да тәзә әри өлмүш тәзә кәлииләр...  
Сизә гурбан вермәк үчүн бирчә чаным вар,  
Неҗләјим ки, та нә кәлир мәним әлимдән...

Бу да ганлы көз јашыјла ачдығым сәһәр,  
Бу да сәси һәбс олунмүш өлү шәһәрим...  
Бу да тәзә дәбилгәли тәзә әскәрләр,  
Бу да тәзә комендантын тәзә хәбәри...

Һеч бир кәсә, һеч бир шејә јетмәјир әлим,  
Көр нә вахтдыр елим, обам, јурдум тәкләннб.  
Ағла, мәним јалғыз халғым, вәтәним, елим,  
Бәлкә нәлән парчалаја даш үрәкләри...

#### ТӘБРИЗ ЈОЛЛАРЫ АЧЫЛСЫН...

Берлин дивары учулду,  
Тәбриз дивары учулсун.  
Берлин јоллары ачылды,  
Тәбриз јоллары ачылсын...

Түкәнсин һәсрәт, губарым,  
Чулфадан сүрүм гатары,  
Бу торпағын көј јоллары,  
Дәниз јоллары ачылсын.

Јад көз дикди дағ-дашыма,  
Нәләр кәлмәди башыма,  
О тајдакы гардашыма,  
Әзиз голларым ачылсын...

Берлин дивары учулду,  
Бакы дивары учулсун.  
Берлин јоллары ачылды,  
Бакы јоллары ачылсын...

Тарих өзү гәрар верир,  
Әсир үмид күдәкләри,  
Дизин-дизин имәкләрәм  
Тәки јолларым ачылсын...

Та тутаммаз ғыш јоллары,  
Кәлир гуртулуш јоллары,  
Мәмләкәтин баш јоллары,  
Јекә јоллары ачылсын...

*Нојабр, 1989*

#### МӘН ТӘБРИЗЛӘ КӨРҮШӘНДӘ

Јерләр, кејләр нағыл иди  
Мән Тәбризлә көрүшәндә...  
Дилләр шәрбәт, ноғул иди  
Мән Тәбризлә көрүшәндә...

Санки, јох иди һичранлар,  
Күлүрдү бүтүн инсанлар,  
Чичәк ачмышды тиканлар  
Мән Тәбризлә көрүшәндә...

Бүтүн әјриләр дүмдүздү,  
Бүтүн гар-сојуглар исти...  
Санки бир көзүм мин көздү  
Мән Тәбризлә көрүшәндә...

Бир шаһ, бир чар јохду санки,  
Бир зүлмкар јохду санки,  
Мәһкум халғлар јохду санки  
Мән Тәбризлә көрүшәндә...

Гәм севинчә киров иди,  
Ана торпағ бүтөв иди,  
Санки, ејни бир ев идик  
Мән Тәбризлә көрүшәндә...

Көзләрдә мәһәббәт, севда,  
Чән ејләјирдиләр пејда,  
Догмалыг варды һәр шејдә  
Мән Тәбризлә көрүшәндә...

Дағы баба иди мәкә,  
Бағы сафа иди мәнә,  
Сују дәва иди мәнә  
Мән Тәбризлә көрүшәндә...



Куллари гөнчәдән иди,  
Дашлары инчидән иди,  
Елә бил Кәнчәдә идим  
Мән Тәбризлә көрүшәндә...

Душмәнләрим кәм олмушду,  
Архасы мөпкәм олмушдум,  
Айрылыг көлкәм олмушду  
Мән Тәбризлә көрүшәндә...

### МӘН ТӘБРИЗДӘН АЙРЫЛАНДА...

Бөйүк никараңлыг иди,  
Архада торанлыг иди,  
Ирәли гаранлыг иди  
Мән Тәбриздән айрыланда...

Рухум тел-тел нәзилмишди,  
Үмидләрим үзүлмүшдү,  
Көксүмдән даш асылмышды  
Мән Тәбриздән айрыланда...

Нә кәләрди ки, әлимдән,  
Донуб галмышдым јеримдә,  
Шәһријар иди дилимдә  
Мән Тәбриздән айрыланда...

Һарда идим билмәјирдим,  
Көјдә идим билмәјирдим,  
Јердә идим билмәјирдим,  
Мән Тәбриздән айрыланда...

Нә гәдәр сәрт илләр кечдим,  
Исти-сојуғлара дүшдүм,  
Белә һәсрәт көрмәмишдим  
Мән Тәбриздән айрыланда...

Дағылмыш өлкә кимијдим,  
Нәфәссиз көлкә кимијдим,  
Анасыз көрпә кимијдим  
Мән Тәбриздән айрыланда...

«Мерседес» учугланырды,  
Мән буиңдан гычыгланырдым,  
Шоферә ачыгланырдым  
Мән Тәбриздән айрыланда...

### ДАҒЛАРЫН ЈАНЫНДА...

*Достум, һәмјерлим Ә. Әбулһасән үчүн*

Бир заманлар бу дағлара јар идим,  
Инди һечдим бу дағларын јанында.  
Арамызда әһди-пейман вар иди,  
Өзүм учдум бу дағларын јанындан...

Онлар мәни сахладылар эркөјүн,  
Баласыјдым бу торпағын, бу көјүн,  
Бурда иди ушағлығым, күрлүјүм,  
Бөјүмүшдүм бу дағларын јанында...

Мән онлардан айрылалы әјилдим,  
Чаван идим онда белә дејилдим,  
Бир көзәлә көнүл вердим, севилдим,  
Ешгә дүшдүм бу дағларын јанында...

Мүшкүл иди бир дә бура дөнмәјим,  
Чохалырды ишим, гајғым күнбөкүн,  
Хәчаләтдим данышмаға, динмәјә,  
Сөзүм һечди бу дағларын јанында...

Мүдрик-мүдрик бахырдылар үзүмә,  
Дејирдиләр шаир данмаз сөзүнү,  
Ушаг кими итирмишдим өзүмү  
Гоча јашлы бу дағларын јанында...

Чох онларын көлкәсиндә отурдум,  
Мән онлардан дөзүм, вугар көтүрдүм,  
Ајлар, илләр гаршыладым, өтүрдүм,  
Јазлы, ғышлы бу дағларын јанында...

Олду бир күн елим, обам дәрбәдәр,  
Һичран дүшдү арамыза бир гәдәр,  
Бешчә гарыш јер сахлајын, бәлкә дә,  
Ахыр көчдүм бу дағларын јанына...

## КҮТЛӘЈӘ ДӨНМӘ, МИЛЛӘТИМ...

Күтләнни ады күтләди,  
Күтлә хар едир милләти,  
Күтлә ганмајыр дост нәдир,  
Күтлә ганмајыр јад нәдир,  
Күтлә чохданкы күтләдир,  
Күтләјә дөнмә, милләтим...  
Чыхды алими сөз дејә,  
Күтлә алими фитләди,  
Чыхды мүдрики сөз дејә,  
Күтлә мүдрики писләди,  
Чыхды кәндлиси сөз дејә,  
Чыхды фәһләси сөз дејә,  
Күтлә онлары фитләди...  
Имамәддини гәтл едиб,  
Һәди өлүмүнә чәһд едиб,  
Бөјүк Сабири рәдл едиб,  
Күтлә чохданкы күтләди...  
Күтләјә дөнмә, милләтим...  
Һајын-күјүн өлүсүдүр,  
Башсыз гојун сүрүсүдүр,  
Ајылмаз бизләсән ону,  
Сүр һара истәсән ону,  
Нә бејни, нә үрәји вар,  
Елә ләббеј демәји вар,  
Бағырыр нијә билмәјир,  
Фикрини дејә билмәјир...  
Јалһыз кор һиссләрин гулу,  
Мәгсәди, јолу горхулу...  
Бош јерә јорур өзүнү,  
Јохдур мәһвәри, өзүлү...  
Чалһаныр, габарыр, батыр,  
Бүсбүтүн көпүкдү гаты...  
Иши зорлады, күчләди,  
Күтлә чохданкы күтләди...  
Гурсағы дарды күтләнни,  
Гулағы карды күтләнни...  
Мәскәни чөл, бајыр, күчә,  
Һаггы ајаглајыб кечир...  
Дост ола, ја ки, јад ола  
Гојур ајағы алтына...  
Көзләри ганды күтләнни,  
Бејни думанды күтләнни...

Һәрч-мәрчлијә мütтәфиг,  
Күтлә чохданкы күтләди...  
Ганмаз јахшы, јаман олду,  
Вәһшиләшир ахырда о...  
Јох ағлы, күчү, гүдрәти...  
Күтләләрин заманыдыр,  
Јалварырам ағыллы ол,  
Күтләјә дөнмә, милләтим!

## БУ ГӘДӘР БӨЛҮНӘ, БӨЛҮНӘ...

Һајана баһырсан далғын сифәтләр,  
Никаран адамлар, һирсли адамлар.  
Көр нечә мүддәтдир бу мәмләкәтдә,  
Нараһат јатырлар, ојај јатырлар...

Гадага сааты гојублар бизә,  
Мејданда танк кәзир ушаг јеринә.  
Белә бир мәгамда «мүдрикләр» бизә  
Сәбр пәјләјырлар јараг јеринә...

Митингә јығышыр чамаат күндә,  
Өзүмүз ахтараг хиласы кәрәк...  
Нәинки Тәбризи кәрмәјә, инди  
Шушаны кәрмәјә ичазә кәрәк...

Олмаја архасыз көрдүләр бизи,  
Ја да раһатһулгум тикә сајырлар,  
Бир вахт ики јерә бөлдүләр бизи,  
Та үчүнчү јерә парчалајырлар...

Сонадир сөн сөзүм калгым, милләтим,  
Диясан, дирима, өлүмә, Вәтән...  
Јохлуға, һечлијә, кедирсән, нәдир.  
Бу гәдәр бөлүнә-бөлүнә, Вәтән...

\*\*\*

Инсан Вәтәниндә бөјүкдүр анчаг,  
Инсан Вәтәниндә анчаг кәрәкдир  
Инсан гәриб јердә бир јүкдүр анчаг,  
Инсан гәриб јердә өлү демәкдир.  
Инсанын јурдунда өз дилн олур,  
Өз шаны, шөһрәти, өз ады олур  
Инсанын јурдунда өзүлү олур,  
Инсанын јурдунда ганады олур.  
Гуша да јувасы әзиздир, әзиз,  
Олса бапбалача даирә белә...  
Вәтәнсиз, торпагсыз, көксүз, ришәсиз  
Әски парчасыдыр даһиләр белә...  
Вәтән инсанларын ады, вугары,  
Вәтән јахшылары охшаја биләр,  
Вәтән јаманлары дашлаја биләр.  
Һәр кәсин дүнјаја шөһрәт јоллары  
Јалһыз вә јалһыз  
Ана очағындан башлаја биләр,  
Ата торпағындан башлаја биләр.  
Јурдунда һәр кәсин гары, күләји,  
Ғоһуму, әчдады, күлү, чичәји,  
Рәгиби, һәјаны, досту, әзизи,  
Сәмасы, күнәши, чајы, дәнизи,  
Нәғмәси, бајрағы, милләти олур,  
Инсанын Вәтәндә һөрмәти олур,  
Инсанын Вәтәндә гижмәти олур.

*Лондон, Гәрби Берлин,  
Багдад, Дублин, Дәмәш*

#### АЛЛАҢА ГАЛЫБ ДҮНЈАНЫН ИШИ...

Аллаһа галыб дүнјанын иши,  
Гијамәт күнү кәлир дејәсән...  
Бәхти, тәлеји дүјүнә дүшүб,  
Јохдур саһиби, јохдур јијәси...

Елә јери јох ган төкүлмәсин,  
Сакит кушәси галмајыб әзча...  
Инсан инсанын башыны кәсир,  
Өлкә өлкәни гојур һәррача...

Харичи зәнкин, даһили јохсул,  
Итиб инсафы, иманы, дини...  
Әһалисиндән силаһы чохдур,  
Мәрһәмәтиндән гәзәби, кини...

Мәһәббәти гыт, нифрәти сонсуз,  
Од-алов кејиб өз әјнинә о...  
Һамыны ғырыб галачаг сонсуз,  
Јенә дөнәчәк буз дөврүнә о...

Нә кедәнинә һөрмәт бәсләјир,  
Нә кәләннин тутур әлиндән...  
Бомба бөјүдүр, ракет бәсләјир  
Огул јеринә, ушаг јеринә...

Милләтләр јејир, дилләр асырлар,  
Гәрбиндә ғыргын, шәргиндә ғыргын..  
Орда кәсирләр, бурда асырлар,  
Авропа горхур, Асија горхур...

Аллаһа галыб дүнјанын иши,  
Аллаһ да дада чатмајыр даһа..  
Чыхсын ортаја бир әр, бир киши,  
Хилас арасын хәстә дүнјаја...

Екранлар јаныр, јаныр гәзәтләр,  
Ахыр сел кимн халгларын ганы..  
Чәнуб фачиә, шимал мүсибәт,  
Парча-парчадыр Азәрбајҗаным...

Чағырын, улу Галилēj кәлсин,  
Күррәси чыхыр өз мәһвәриндән..  
Див чаны шүшә ичиндә—әрзин,  
Чаны ракетин дүјмәләриндә...

Бөјүк базардыр јер үзү санки,  
Алыш-веришдир һамынын дәрси..  
Милләт сатан ким, бомба сатан ким,  
Вичдан сатанса сајсыз, гәдәрсиз...

Дәрисі чохдан сојулуб онун,  
Өз мазарыны өзү газдырыб...  
Бу күнү карта гојулуб онун,  
Сабаһы назик түкдөн асылдыр.

Аллаһа галыб дунјанын иши,  
Гијамет күңү калыр дейсән...  
Бәхти, талейи дүјүнә дүшүб,  
Јохдур саһибі, јохдур јијәси...



МИЛІОН ИЛ СОНРА ДА  
БЕЛӘ ОЛАЧАГ...

### АЛЛАҢСЫЗ ЈАШАМАГ ЧЭТИН...

Аллаһсыз јашамаг зүлм,  
Мөним аллаһларым кетди.  
Икијә бөлүндү өмрүм,  
Јарым галды, жарым кетди...  
Ики танрым бирдөн көчдү,  
Онлар мөни хэлг етмишди...  
Јаратмышды онлар мөни,  
Анлајанлар анлар мөни...  
Бири мөним анам иди,  
Бири мөним сонам иди...  
Бири үлвијјәтим иди,  
Бири мәһәббәтим иди...  
Онлар шаир етди мөни,  
Онлар Чабир етди мөни...  
Анам кетди, жарым кетди,  
Јарым галды, жарым кетди...  
Аллаһсыз јашамаг чәтин,  
Мөним аллаһларым кетди...  
Өлдү мин мә'на ичимдә,  
Тәнһајам дүнја ичиндә.  
Гаралан гүрүб кимижәм,  
Евимдә гәриб кимижәм...  
Јадгызам милјонлар илә,  
Сојуг, руһсуз чанлар илә  
Сөндү, чырагларым сөндү,  
Гоша ганадларым сынды...  
Бу јашда галмышам јетим,  
Анам кетди, жарым кетди...  
Аллаһсыз јашамаг чәтин,  
Мөним аллаһларым кетди...  
Мәнә пәрванә идиләр,  
Мәнсиз диванә идиләр...  
Онлар варды санардым ки,  
Архамда дағлар дурмушду...

Онлар јохдур ушаг тәки  
Үрәји ағлар олмушам...  
Үстүмдә әсирди онлар,  
Онлар гәјғымы чәкирди...  
Дүнјанын бир аллаһы вар,  
Мөним аллаһым икијди...  
Бири мөним анам иди...  
Бири мөним сонам иди.  
Учду руһум, мәһәббәтим,  
Јарым галды, жарым кетди...  
Аллаһсыз јашамаг чәтин,  
Мөним аллаһларым кетди...

### ИНСАН ДОҒУЛАНДАН ГЭБРЭ ТӘЛӘСИР...

Дүнјаја кәләндән тәләсир бәшәр,  
Тәләсир бешиклән мөзара кими...  
Тәләсән тәндирә дүшәр демишләр,  
Сөз вармы аталар мисалы кими...  
Тәләсир тохумлар пәһрә олмаға,  
Тәләсир бәбәләр имәкләсинләр.  
Тәләсир улдузлар зәһрә олмаға,  
Тәләсир гузгунлар чәсәд јесинләр...  
Кәзмәјә тәләсир бүтүн көрпәләр,  
Һәр чаван тәләсир, гары тәләсир...  
Тәләсир бир-бирин дилә өлкәләр,  
Аллаһ, тәләсәнләр һара тәләсир?..  
Һава лиманлары һарај, галмағал.  
Минләрлә сәрнишин јердә јатырлар.  
Аналар тәләсир нәнә олмаға,  
Баба олмағ үчүн учур аталар...  
Заманын баһары, ғышы тәләсир,  
Аллаһын көјдәки гушу тәләсир...  
Тәләсир, тәләсир һәр шеј дүнјада,  
Ғатарлар, машынлар охшајыр јелә...  
Ғарышга нәдир ки, тәләсир о да.  
Дағлардан сүзүлән селә бах, селә...  
Кимләр гојуб кедиб белә гануну,  
Тысбаға тәләсир, дөвә тәләсир...  
Бабанын өмрүнүн чатдымы сону,  
Бабанын ардынча нәвә тәләсир...

Аранда оланлар төлөсир дага,  
Бахын ов далынча төлөсөн итө...  
Төлөсир муавин мүдир олмага,  
Шаир төлөсир ки, шаирн өтө...  
Төлөсир улдуз да, гәмэр дө, күн дө,  
Нәлө диггэт един бирчә анлыга...  
Мејид бир гуруча табут ичиндә  
Учур чийинләрдә гәбристанлыга...  
Араз төлөсир, төлөсир Күр,  
Гыш кәлди гышлага сүрү төлөсир...  
Чанлы да, чансыз да төлөсир көр,  
Нәр өлү төлөсир, дири төлөсир...  
Намы төлөсир ки, ахшам тез дүшө,  
Јол кедир, чај кечир, даг ашыр намы...  
Төлөсир, төлөсир, төлөсир башар,  
Демә өлүмүнә төлөсир намы...  
Нижә төлөсир, нәдир бу белә,  
Нәлө ачылмајыб бу тилсим, бу сирр...  
Инсан догуландан төлөсир елә,  
Инсан догуландан гәбрә төлөсир.

### МӘНИМ ДИЛИМ-ДИЛИМ ОЛМУШ ДИЛИМ...

Арзуларын ән нурлусу булудда,  
Ән әлчәтмәз, ән үнјетмәз дијарда...  
Адамларын ән бәдбәхти һәјатда,  
Ән хошбәхти, ән азады мәзарда...

Обаларын ән гәдими виранә,  
Шәһәрләрин ән көзәли зәһәрли...  
Сәни көрүм кор оласан, зәманә,  
Танымырсаң нә намәрди, нә мәрди...

Бу һәјатын ән чәкилмәз гәм жүкү  
Аплајанын күрәјиндә, белиндә...  
Вәзифәнин ән јағлысы, ән көкү  
Нанәчибин, нәтәмизин әлиндә...  
Огулларын ән икиди горкуда,  
Зәкадларын ән нәһәкки гыфты ала...  
Бу дүнианы кимләр салды гыргына,  
Сәрһәд-сәрһәд парчаланды, гырылды...

Гадынларын ән көзәли машында,  
Зүл-әлбәјә, пар-дәвләтә сәдага,

Көнүлләрин ән буллуру пәришан,  
Амалларын ән нурлусу гадага...

Гызылларын ән халиси хәсисдә,  
Сәхавәтин ән алиси касыбла...  
Белә-белә гәјдалары, әзизләр,  
Көрән кимләр дүзәлдибләр, јазыблар...

Қифирләрин чоху гәлбән бир мөләк,  
Көзәлләрин чоху јүнкүл, гушбейин,  
Хошбәхтлији пәјлајанда, нејномәк,  
Шаирләрә худадан пәј дүшмәјиб...

Бөјүк халглар әбәдилик һөкмран,  
Кичик халглар ишкәнчәдә, зүлүмдә,  
Нәгигәтин ән ачысы һәр заман  
Мәним дилим-дилим олмуш дилимдә...

### БУ ЗӘМАНӘ БИЗИМ ЗӘМАНӘ ДЕЈИЛ

*Алим Достум А. Ағамуса үчүн*

Мәним тәлә достум, амал гардашым,  
Вахтында кәлмәдик чаһана дејән.  
Намынын өзүлә гарышыб башы,  
Бу зәманә бизим зәманә дејил...  
Јаланлар, ријалар атын сәјирдир,  
Баш ачмаг чәтиндир јүз башын ола,  
Тамам елә бил ки, ајры дөврлән,  
Ајры планетдән кәлмишик бура...  
Навасыз галмышыг, руһсуз галмышыг,  
Дон Кихотлар кими тәк оланларыг,  
Биз бу зәманәдә артыгыг, артыг,  
Биз бу зәманәдә јүк оланларыг...  
Бизимки тутмајыр һәјатда нәсә,  
Елә дөврдејик һәр јан фитнә, шәр,  
Дәллаллар ришхәндлә күлүрләр бизә,  
Бунлар кери галыб, лаг еләјирләр...  
Шаир вар дөвләтин үзүр ичиндә,  
Алим вар гәссабдан сечә билмирәм.  
Бу гәдәр нанәчиб, мүзүрр ичиндә

Биз нечә јашајаг, нечә, билмирәм?...  
 Фитнәләр гурурлар үз көрә-көрә,  
 Сонра да јаландаң нәлә чәкирләр.  
 Күнүн күнортасы көз көрә-көрә  
 Дүзү дүз диндән дара чәкирләр...  
 Кишиләр вар имиш, еһ, бир заманлар  
 Миниб атларына дага чыхдылар.  
 Күнбәкүн чохалды бәдләр, јаманлар,  
 Јахшылар күнбәкүн јоха чыхдылар...  
 Јејәнләр јејирләр, аланлар алыр,  
 Инди нәчиб олмаг хаталы олуб...  
 Намы да зәманә чаланы чалыр,  
 Намы да зәманә адамы олуб...  
 Биз онун адамы ола билмәдик,  
 Сөзләрим бир хәјал, әфсанә дејил...  
 Зәманә чаланы чала билмәдик,  
 Бу зәманә бизим зәманә дејил...  
 Бәлкә өмрүмүзү кері дөнәк биз...  
 Тәзәдән гајыдаг дунјаја бәлкә...  
 Биз нә истәјирдик дүзлүк, тәмизлик,  
 Јалалча јашамаг, јалалча тикә...  
 Биз нә истәјирдик вичдан паклыгы,  
 Намыја әл тутмаг, намыја јанмаг,  
 Демә бош шеј имиш инсан паклыгы,  
 Јавајы сөнбәтмиш, сөз имиш анчаг...  
 Мән ки, раст кәлмәдим тәртәмиз кәсә,  
 Адамлар көрдүм ки, јүз үзү вармыш...  
 Намынын әммасы вар имиш нәсә,  
 Лап он јахшынын да пис үзү вармыш...  
 Јох, јох, үрәк достум, көнүл сирдашым,  
 Бу зәманә бизим зәманә дејил...  
 Нанәчиб тә'нәси, нахәләф дашы  
 Биринчи хејирхаһ инсана дәјир...  
 Зәманә писләрин зәманәсидир,  
 Мәнсәбпәрәстләрин зәманәсидир,  
 Зәманә онларын зәманәсидир,  
 Бугәләмунларын зәманәсидир...  
 Дүзә күләнләрин зәманәсидир,  
 Бизә күләнләрин зәманәсидир...  
 Вериб-аланларын зәманәсидир,  
 Алим-дәлалларын зәманәсидир...  
 Шаир-бәдхаһларын зәманәсидир...  
 Пуллу аллаһларын зәманәсидир...  
 Күтләви шејтанлар зәманәсидир,

Мә'нәви бәһранлар зәманәсидир...  
 Нахим милләтләрин зәманәсидир,  
 Сајсыз сәрһәдләрин зәманәсидир...  
 Вахтында кәлмәдик, достум, чаһана,  
 Еһ, даһа нә јазым, даһа нә дејим...  
 Јә'нәтә кәләсән сәни, зәманә,  
 Бу зәманә бизим зәманә дејил...

### САЈМЫР....

Сиз һәлә дәһшәтә, тәзада бахын,  
 Ади пивә сатан шаири сајмыр.  
 Тамам зәманәнин чыхыбдыр ағы,  
 Чүллүтләр, гарғалар шаһини сајмыр.

Чохалыб намәрдләр, ишигырыглар,  
 Санки үрәкләрә ғыфыл вурублар,  
 Ше'р һеччәләјән чолма-чочуглар,  
 Бөјүк Фүзулини, Сабири сајмыр...

Бир вахт бәшәр өзү бир аллаһ иди,  
 Рәијјәт рәијјәт, шаһ да шаһ иди,  
 Инди бир ғырылдаг дүкан саһибни  
 Дүканына кәлән даһини сајмыр...

Инсана нә етсә мәһз инсан едир,  
 Адам вар шад көнлү пәришан едир  
 Јанында анасы аһ-фәған едир,  
 Доғма апасынын аһыны сајмыр...

Әјри гәһ-гәһ чәкир доғруја, дүзә,  
 Гијмәт верән јохдур јахшыја, писә  
 Милләтләр дүшмән тәк дуруб үз-үзә,  
 Бир халг о бирини даһини сајмыр...

Бир сөн сајан вардыр, бир фәләк сајан,  
 Шаир, өмүр кеңир фикирләш, дајан,  
 Кетди өмүр достун тәкләндиң даһа,  
 Та кимсә бу тәһһа Чабери сајмыр...



## ЭФСАНЭ ДҮНЈАҢМЫШ, ДЕМЭ, БУ ДҮНЈА...

### I

Нэ үчүн кэлмишик көрөн аләмә,  
Нәјә көрөк имиш бу кедиш, кәлиш?  
Эфсанә дүнјаҗмыш бу дүнја, демә,  
Кечиш дә, бу күн дә эфсанә имиш...  
Һәр өмүр думанда итән бир ада,  
Елә бил хәјалдыр бахыб кедирик.  
Алдана-алдана кәлдик дүнјаја,  
Алдана-алдана чыхыб кедирик...  
Лап елә өмрүнү өмрүнә чала,  
Јенә эфсанәдир һәр дост, һәр таныш...  
Көјдә күнәш јалан, јердә од јалан,  
Һәр нә вар—һеч демә, јуху, алданыш...  
Өмүрләр бүрүнүб чәнә бүсбүтүн,  
Бош-бош гајғыларда итирик, демә...  
Эфсанә чөрәкләр јејирик һәр күн,  
Эфсанә һавалар удуруг, демә...  
Елә мән өзүм дә наһан, бирдән,  
Балача комада бир сәһәр чагы  
Доғулдум эфсанә фәсилдә, илдә,  
Эфсанә илдә дә јох олачағам...  
Эфсанә дүнјаја гарышды башым,  
Һавајы бир ешгә диванә олдум.  
Дүнән һәгигәтди анам, јолдашым,  
Бу күн икиси дә эфсанә олду.  
Эфсанә көзәлә бахын, худаја,  
Нечә дә әдајла кәзир, кефи саз,  
Ону аһаһ елә, дүнја, а дүнја,  
Де ки, бу «көзәллик она да галмаз».

### II

Мән фәрг көрмәјирәм габирлә евдә,  
Мән фәрг көрмәјирәм әзабла кефдә.  
Доғулмағ өзү дә өлүм демәкдир,  
Нәш'ә дә бир дадлы зүлм демәкдир.

Эфсанә дүнјада нә фәрг вар ахы,  
Бешији табутдан ајырмајырам.  
Тәзәчә дүнјаја кәлән ушағы  
Јенә дә эфсанә, хәјал сајырам...

Мән фәрг көрмәјирәм өлүјлә сағда,  
Мән фәрг көрмәјирәм гарајла ағда,  
Өзүнә һејкәлләр учалдана бах,  
Көр нәјә чалышыр эфсанә ахмағ.

Сән һәлә фикир вер јазыг кишијә,  
Эфсанә орденләр дүзүб дөшүнә,  
Сән, эфсанә дүнја, баша сал бары  
Өзүнү атомла горујанлары...

Онлар нә көрүбләр һәдәр зәһмәтдә,  
Бүтүн горху, һәдә эфсанә имиш..  
Дава да, зәфәр дә, мәғлубијјәт дә,  
Ракет дә, күллә дә эфсанә имиш  
Өзүнә вар-дөвләт јығанлара бах,  
Көр нәјә чалышыр эфсанә ахмағ?..

Мән фәрг көрмәјирәм јолчујла шаһда,  
Варлыјла касыбда, фәрәһлә аһда,  
Нә касыб, нә варлы, нә јолчу, нә шаһ,  
Фикир вер дедијим сөзә, лисана,  
Ахыр икиси дә хәјал олачағ,  
О да эфсанәдир, бу да эфсанә...

Гој нә дејир десин нәһәнк ағыллар,  
Мәнчә, нә әввәл вар, нә дә ахыр вар...  
Куја вахт бөлүнүб фәсилә, илә,  
Бунлар гурғу имиш, бәһанә имиш  
Нә әср, нә дөвр, нә заман, һәлә  
Мәкан мәфһуму да эфсанә имиш.

Эфсанә дөвләтләр, јоллар, сәрһәдләр,  
Эфсанә тајфалар, халглар, милләтләр,  
Эфсанә башчылар, шаһлар, хағанлар.  
Азмы ахытдылар эфсанә ганлар?  
Эфсанә ләһчәләр, эфсанә дилләр,  
Јејир бир-бирини әсрләр, илләр...  
О буну, бу ону удур дојмајыр...  
Чох халглар өзүнү әбәди сајыб,  
Бири-бирисинә јағы олублар.  
Ахырда эфсанә, нағыл олублар...  
Батыб очағлары, итиб дашлары,  
Эфсанә дүнјанын алданышлары...



Өлмөк—хәјал, јуху, јашамаг јалан,  
Гара даш олајдым инсан олуңча...  
Әфсанә дүнјада әбәди галан  
Елә әфсанәдир, әфсанә анчаг...

### СӘНИН ӨЛҮМҮНДӘН СОНРА, МӘНИМ ӨЛҮМҮНДӘН СОНРА...

Итиб јолларымын јолу  
Сәнин өлүмүндән сонра...  
Итирмишәм сағы-солу  
Сәнин өлүмүндән сонра...

Фани дүнја һечди һечә?  
Шаһлыг гушум учду һечә,  
Өлүм адиләшди һечә  
Сәнин өлүмүндән сонра...

Бу дүнјаја та јох сөзүм,  
Гарышыб кечәм, күндүзүм,  
О дүнјада галыб көзүм  
Сәнин өлүмүндән сонра...

Сојујуб исти евимиз,  
Тутгун дәннзди евимиз,  
Лалдыр, дилсиздир евимиз  
Сәнин өлүмүндән сонра...

Мән көл идим, сонам олдун,  
Анам кетди—анам олдун,  
Өмүр мәнә һарам олду  
Сәнин өлүмүндән сонра...

Вахт кәләчәк јетишәчәк,  
Чох јаралар битишәчәк,  
Милјард илләр өтүшәчәк  
Сәнин өлүмүндән сонра,  
Мәним өлүмүндән сонра...

### БИР ДӘ, БИР ДӘ ДОҒМАЈАЧАГ МӘНИ АНАМ...

Бу ағ сачлар бир дә гара олмајачаг,  
Бир дә кимсә көрмәјәчәк мән чаванам...  
Өтән күнә, өмрә чарә олмајачаг  
Бир дә мәни доғмајачаг даһа анам.

Буна јохдур зәррә гәдәр күман белә,  
Аллаһ көјдән лә'л, чәһанир, ғызыл сәпә,  
Бу дүнјаја дәнмәјәчәк анам белә,  
Бары ана јашајады ики дәфә...

Ешиг одуна јанмајачаг бир дә синәм,  
Илк көрүшә дүшмәјәчәк бир дә јолум.  
Ким дөнүб ки, бу дүнјаја мән дә дөнәм,  
Һансы аһыл чаван олуб мән дә олум?..

Бу чәһанда мәним үчүн һеч бир заман  
Нә бир әфсун, нә бир сәһр олмајачаг.  
Көзләримә дуруб јүз мин мәләк баһа,  
Мәним үчүн һеч бир хејри олмајачаг.

Фани дүнја, сәнә, һејиф, чох инандым,  
Ана сүдү, өлүм сүју ичә-ичә...  
Илләр өтдү сонра дүјдүм, сонра гандым,  
Јуху имиш, хәјал имиш һәр шәј демә...

Кимдир верән, кимдир алан бизи белә,  
Бу бәшәрин ән әбәди дәрди имиш,  
Вар олмағын, јох олмағын өзү белә,  
Јашамағын өзү белә шәрти имиш...

Јер үзүнүн чох һәввасы, Нуһу олуб,  
Инсанлығын сәј-һесабысyz нәсли кедиб  
Демә әввәл һәр хилгәтин руһу өлүр,  
Сонра исә чаны кедир, чисми кедир...

Бир дә мәним ачмајачаг чичәкләрим,  
Ғыратларым, дурагларым олмајачаг.  
Говмаг үчүн арзуларым, истәкләрим,  
Учмаг үчүн ганадларым олмајачаг...

Пәнчәрәмдән нур јеринә та даш кәлир,  
Бу да өмрүн мөһүрләри, сүргүчләри...

Силә билмәз чәрраһ кәлә, нәггаш кәлә,  
Үз-көзүмә вахтсыз дүшән ғырышлары...

Ағ сачларым бир дә гара олмајачаг,  
Бир дә кимсә көрмәјәчәк мән чаванам.  
Кечән өмрә-күнә чарә олмајачаг,  
Бир дә, бир дә доғмајачаг мәни анам...

### ГОРУЈУН МӘНИ

Бир үзүм севинчдир, бир үзүм кәдәр,  
Сиз һәр икисиндән горујун мәни.  
Бу күнү мән жола салдым биртәһәр,  
Сиз сабаһкы күндән горујун мәни.

Үрәк вар даима һәсрәтдә олур,  
Јахшы да, јаман да гисмәтлә олур.  
Бу писә биртәһәр дөзмәк дә олур.  
Ондан да писиндән горујун мәни.

Беләчә јараныб бәшәр гәдимдән,  
Доғулдуғ аналығ мәнәббәтиндән  
Тәк бирчә онларын кин-нифрәтиндән,  
Онларын һирсиндән горујун мәни.

Һеч заман ракетләр атылмајачаг,  
Инсанлығ түкәниб гуртулмајачаг.  
Бир пахыл бәднәзәр танырам анчаг,  
Онун бәд көзүндән горујун мәни.

Бу сөзү бәлкә дә бир чоху дејиб,  
Јахшыја, јаманын јүз оху дејир,  
Иблис дә, шейтан да горхулу дејил,  
Инсан иблисиндән горујун мәни.

Һәјат нә демәкдир эзаб, ишкәнчә,  
Јашамағ һәр шейдән четиндир мәнчә  
Бәлкә өлүмә дә чәкилди әнчам,  
Һәјатын өзүндән горујун мәни.

### МИЛЈОН ИЛ СОНРА ДА БЕЛӘ ОЛАЧАГ...

Нечә ки, инсан вар, нечә бәшәр вар,  
Тахта дырманан вар, тахтдан дүшән вар,  
Нечә ки, кәјирлә шәр дејүшдәдир,  
Дүнја һәмишәки, фәндләр ишләдир...  
Үстүнә јүз чүрә рәнк чәк, галај чәк,  
О белә кәлибдир, белә кәдәчәк...  
Милјон ил әввәлки дүнјадыр елә,  
Бирчә илләр кәлир илләрин үстә.  
Милјон ил әввәлки фитнә, шәр, һијлә,  
Милјон ил әввәлки шәһрәтпәрәстләр...  
Милјон ил әввәлки «мән-мән» дејәнләр  
Инди ајры чүрә либас кәјирләр...  
Милјон ил әввәлки гурдлар, түлкүләр,  
Бири-бирисини удаң өлкәләр,  
Бири-бирисини дидән милләтләр,  
Дидилә-дидилә итән милләтләр...  
Милјон ил әввәлки дүнјадыр тамам,  
Әввәлки гајдалар, сәлләр, гәлибләр...  
Тәк бирчә фәрг олуб һәр вахт, һәр заман;  
Јахшылар кедибләр, писләр галыблар...  
Милјон ил әввәлки дүнјадыр елә,  
Тәкчә әһалиси артыб, чохалыб...  
Һәким о һәкимдир, кәлә о кәлә,  
Нәчиб о нәчибдир, пахыл о пахыл...  
Бир сөзү о бири сөз әвәз едиб,  
Гурулушлар дәјишиб, адлар дәјишиб.  
Бир писи о бири пис әвәз едиб,  
Гәддары бир ајры гәддар дәјишиб...  
Дәјишән одур ки, гәлбләр чапылыб,  
Јахшылар аз гала дөнүб нағыла...  
Дәјишән одур ки, атом тапылыб,  
Тапыб өлүмүнү бәшәр ахырда...  
Дәјишән одур ки, биз доғулмушуг,  
Бизик јер үзүнүн сакини инди...  
Дәвәсыз дәрәләрә мәнкум олмушуг,  
Хәрчәнкдир бәшәрин һәкими инди,  
Спиддир бәшәрин һәкими инди,  
Шуадыр бәшәрин һәкими инди...  
Гијәмәт күнүдүр, валлаһ, гијәмәт,  
Ордулар чохалыб, одлар чохалыб...  
Дәјишән одур ки, өлүб мәнәббәт,  
Севәнләр азалыб, күтлә чохалыб...

Мил'юн ил эввэлки дун'яадыр елэ,  
 Нэ гэдэр сималар, сифэтлэр көрүб...  
 Кэлсин бу алэми дәжишдирәнлэр,  
 Бирчэ хэбисини дәжисин көрүм...  
 Нөмин о гаралар, ағлар, күрәнлэр,  
 Нөмин бөнөвшэлэр боју бүкүлү.  
 Кэлсин бу алэми дәжишдирәнлэр,  
 Бирчэ бөчөжини јаратсын көрүм...  
 Доғру о доғрудур, оғру о оғру,  
 Нэ гэдэр шаһ, вәзир, фәрман дәжишиб...  
 Нэ гэдэр башчылар өлүб, доғулуб,  
 Мәзмун дәжишмәјиб, форма дәжишиб...  
 Мил'юн ил эввэлки о дағ, о дәрә,  
 Мил'юн ил эввэлки о од, о очағ..  
 Мил'юн ил эввэлки дун'яадыр елэ,  
 Мил'юн ил сонра да белә олачағ..

#### О КЭЛЭЧӘК, БИЛИРӘМ

Бир ганундур һәр адамын өлмәси,  
 Бу гануну билмәјәнә күлүрәм.  
 Ким көрмәјир өлүмүнү көрмәсин,  
 Мән ки, гардаш, өлүмүмү көрүрәм...  
 О әбәди һәгигәтдир, о һағдыр,  
 Галан нә вар, әфсанәдир, сәһрдир.  
 Кәлишини һисс едирәм һаҗағдыр,  
 Бирчә вахты мәнә бәлли дејилдир.  
 Гулағыма јүз јол чатыб бәд сәси,  
 Ја кеч, ја тез кәләчәкдир билирәм...  
 Ким көрмәјир өлүмүнү көрмәсин,  
 Мән ки, гардаш өлүмүмү көрүрәм...  
 О јазыдыр... һәкк олунуб алныма,  
 О кәлкәдир... данм кәзир далымча...  
 Кик аһ чәкиб ағлајаҗағ үрәкдән,  
 Билирәм ки, ким јаначағ һалыма,  
 Ким кәләчәк табутумун далынча...  
 Јахшы-јаман... кечәчәкдир әләкдән,  
 Ким көксүнү, ким үзүнү чырачағ...  
 Ким аһ чәкиб ағлајаҗағ үрәкдән,  
 Ким јаландан башым үстдә дурачағ...  
 Кимләрин дә кејф дүшәчәк пәјына,  
 Өлүмүмә севинәчәк, күләчәк...  
 Гәбрим үстә ким кәләчәк данма,  
 Ким кәләчәк, балаларым кәләчәк...

Мәни тамам чыхараҗағ јадындан,  
 Инди мәнә дост-ашина дејәнләр...  
 Ким гәлбиндә јашадаҗағ адымы,  
 Сөзләримни, шәримни севәнләр?...  
 Фани дун'ја јашатмајыб бир кәси,  
 О мәни дә сүсдурачағ, билирәм...  
 Ким көрмәјир өлүмүнү көрмәсин,  
 Мән ки, һәр күн өлүмүмү көрүрәм...

14 феврал, 1990...

#### БЕЛӘ БИР ДУНЈАЈА НӘ ДЕЈӘСӘН...

Бир күчәдә тој, бир күчәдә јас,  
 Белә бир дун'јаја, нә дејәсән?  
 Бир гүтбүндә гыш, бир гүтбүндә јаз,  
 Белә бир дун'јаја нә дејәсән?

Бир өвлады кифир, о бири көјчәк,  
 Бир јери сакит, бир јери күләк,  
 Бир үзү иблис, бир үзү мәләк,  
 Белә бир дун'јаја нә дејәсән?

Чејраны өлүр, улағы өлүр,  
 Икиди өлүр, горхағы өлүр,  
 Гочасы өлүр, ушағы өлүр,  
 Белә бир дун'јаја нә дејәсән?

Бир јаны азад, бир јаны чәпәр,  
 Бир көзү кечә, бир көзү сәһәр,  
 Бир әлиндә бал, бириндә зәһәр,  
 Белә бир дун'јаја нә дејәсән?

Бир гардаш чани, бир гардаш һаким,  
 Бир әли бичир, бир әли әкир,  
 Бир јандан тикир, бир јандан сөкүр,  
 Белә бир дун'јаја нә дејәсән?

Каһ ачылыр, каһ өртүлү галыр,  
 Каһ ана олур дәрдини алыр,  
 Алдыгын верир, вердијин алыр,  
 Белә бир дун'јаја нә дејәсән?

Нә дүшмән кими дүшмәнди сәнә,  
Нә дә дост кими һәмдәмди сәнә,  
О һәм севинчди, һәм гәмди сәнә,  
Белә бир дүнјаја нә дејәсән?

Инчил дә одур, Гур'ан да одур,  
Сатан да одур, алан да одур,  
Аллаһ да одур, шејтан да одур,  
Белә бир дүнјаја нә дејәсән?

Пәһливан олсајды басардым ону,  
Боғазы олсајды асардым ону.  
Ән сон мәнзили мөзарды онун,  
Белә бир дүнјаја нә дејәсән?

### СЫРАВИ САБИРЛӘР ХОШУМА КӘЛИР...

Бөјүклүк мәрәзи, «мән-мән» азары,  
Шан-шөһрәт бәласы, көз баха-баха...  
Чох-чох сөз гошаны, чох-чох јазаны  
Гојмады сырави шаир олмага...  
Биринчи јер үчүн чарпышды һамы,  
Елә вурушдулар узун илләри,  
Бир кимсә о јери тутмады, амма,  
Сонунчу јердән дә чыхды әлләри...  
Һәр кәс чалышды ки, ирәли дүшә,  
Биринчи фамили, ады чәкилә...  
Ән јекә орденләр пайына дүшә,  
Һамыдан учада дура шәкили...  
Һарда аш олдуму, баш олсун орда,  
Һамыдан ирәли о олсун анчаг...  
Ады илкин чыхсын сијаһыларда,  
Габаг сыраларда отурсун анчаг...  
Бүтүн тәнғидчиләр һамбалы олсун,  
Бүтүн тәрифчиләр олсун көләси...  
Чилдләри чохсајды, санбаллы олсун,  
Һејкәли учалсын лап көз көрәси...  
Һамы чалышды ки, биринчи олсун,  
Дуелә чыхдылар, гала гурдулар...  
Адлары елләрин күдүнчү олду,  
Шаир олмадылар, бәла олдулар...  
Онлар анламады, онлар билмәди,  
Биринчи олмага һеј чан атдылар...  
Ки, сәнәт мејданы идманды, нәди,

Ја ки, сөз гошанлар космонавтдылар...  
Һамы чалышды ки, сәркәрдә олсун,  
О нә сәркәрдәдир јохду әскәри?  
Ахырда һамысы сәркәрдән олду,  
Әли ашындан да чыхды әлләри,  
Вәли ашындан да чыхды әлләри...  
Биринин тарихдә галмады ады,  
Онлар анламады, онлар таңмады,  
Ше'рә маршал јох, әскәр кәрәкдир,  
Ше'рә сырави кәсләр кәрәкдир...  
Адсыз, вәзифәсиз, чинсиз, флансыз,  
Онлардыр јашадан сәнәти јалһыз...  
Мәним хошум кәлир сыравиләрдән,  
Икидләр, шәһидләр хошума кәлир...  
Пүләнмиш адлары севмәјирәм мән,  
Мүшфигләр, Чавидләр хошума кәлир...  
Онлар јашадылар орденсиз, адсыз,  
Улдуз вурмадылар синәләринә...  
Онлар ел-обаны дүшүндү јалһыз,  
Күлләләр алдылар нишан јеринә...  
Онлар шан-шөһрәтчин далашмадылар,  
Нә ад, нә мукәфат көрдүләр онлар,  
Һеј вахт өн чәркәдә әјләшмәдиләр,  
Елчин өн чәркәдә өлдүләр онлар...  
Мәним хошум кәлир сыравиләрдән,  
Тәлтифсиз шаирләр хошума кәлир...  
Пүләнмиш адлары севмәјирәм мән,  
Сырави Сабирләр хошума кәлир...  
Јахасы медал зад көрмәди әсла,  
Бир паслы дәмйр дә јохду дөшүндә,  
Сабир өз халғынын дәрдини јазды,  
Сабир Сабир олду елин ичиндә...  
Өзүнү ирәли вермәди һеј вахт,  
Сөзүлә милләтин өнүндә кетди...  
Дөвләтдән нәвазиш көрмәди һеј вахт,  
Өлөндә халғынын чијиндә кетди...  
Она шөһрәт јолу ачмады кимсә,  
Сабир ким иди ки, сырави шаир...  
Халг она деди ки, өз шаирисән,  
Дөнүб аллаһ олду сырави Сабир...  
Мәним хошум кәлир сыравиләрдән,  
Сырави шаирләр хошума кәлир...  
Пүләнмиш адлары севмәјирәм мән,  
Сырави Сабирләр хошума кәлир..

## ОҒЛУМУН ОҒЛУ ОЛУБ...

Нөвәм дүнјаја кәлиб,  
оғлумун оғлу олуб,  
Аләм јалана дөнүб  
тәкчә о доғру олуб...  
Нә фикри өзүндәдир,  
нә әли јатыр ишә,  
Өз-өзүмә дејирәм  
адам нечә дәјишир?  
Јаман јатаған иди  
јухусу гачыб инди,  
Аз гала сәһәрләри  
көзүлә ачыр инди...  
Елә дуран јердәчә  
фәрәһләнир, севинир,  
Гапысы ачылмамыш  
чумур ушаг евинә...  
Гојсалар кечәләр дә  
орда јатыб галар о,  
Сакит отура билмир  
итиб сәбри, гәрары...  
Оғлуну көрмәјинә  
фәрәһләнир, шадланыр,  
Бир анлыг көрүшүнә  
јүз кәрә ганадланыр...  
Бахырам алтдан-алтдан,  
үрәјим даға дөнүр,  
Өзүм дә аз галырам  
көрпә ушаға дөнүм...  
Мән дә елә о чүрдүм  
о, дүнјаја кәләндә,  
Ганадланыб учурдум  
о, дүнјаја кәләндә...  
Онун тәк мән дә көјүн  
једди гатында идим,  
Мәним атам јох иди  
фәрг бирчә бунда иди...  
Мәфтун-мәфтун бахырам  
ата олан көрпәмә,  
Һәр шеј тәкрар олунур  
бу һәјатда сән демә...

Дөнүб әл бојда чочуг  
мәһәббәт галасына  
Мән балама һейранам  
балам да баласына...

26 ниса 1990

## КҮЛ КӨРҮМ...

Бу һәјаты сән ахы нә билирдин,  
Санырдын ки, о һәмишә сәниндир?  
Бир заманлар нәш'әләниб күлүрдүн,  
Әзабына таблаш онун кәл инди...

Илк бахышда о һамыја хош кәлир,  
Илк бахышда о һамыны алдадыр.  
Бәс билмирдин јаздан сонра гыш кәлир?  
Бәс билмирдин фәрәһиндә гәм јатыр?..

Бәс билмирдин јахшысынын писи вар?  
Сүкутунун чығрмағы вар ахы?  
Бәс билмирдин онун ики үзү вар,  
Доғулмағын јох олмағы вар ахы?..

Бәс билмирдин һәгигәтдир бир учу,  
Бир учу да әфсанәдир, јаландыр.  
Кәһ бал верир о, инсана боллуча,  
Кәһ зәһәрли илан кими чаландыр...

Нуһа кедиб чатыр онун бир башы,  
Искәндәрдән, Сүләјмандан галыр о...  
Бәс билмирдин, анламырдын, а нашы,  
Хәсисләр тәк вердијини алыр о?..

О һамыны бир-бир чәкир чармыха,  
Әввәл-ахыр о һамыја гәнимдир..  
Бәс һәјаты нә билирдин сән ахы,  
Санырдын ки, о һәмишә сәниндир?...

Дүшүнүрдүн даим елә күләчәк,  
Даим елә хош бахачаг үзүнә?

Бәс билмирдин елө бир күн кәләчәк,  
Пешман-пешман дөјәчәксән дизинә?...

Бу һәјаты ахы сән нә билирдин,  
О һамыны алладан бир түлкүдүр...  
Һәјат сәни күлдүрәндә күлдүрдүн,  
Һәјат сәни ағладанда күл көрүм?...

### ЈАХШЫЛАРЫН ИТКИСИНӘ ДӨЗӘ БИЛМИРӘМ...

*Философ достум Адил Нәчәфова  
хатирәсинә*

Зүлмәт чөкдү  
көјләримин асиманында,  
Даша дәјди  
арзум јенә, инамым јенә...  
Јахшыларын  
бу аз, бу гыт, јох заманында,  
Бир јахшы да  
тәрк еләди дүнјаны јенә...  
Нанәчибләр  
көбәләк тәк чохалыр күндә,  
Нәчибләри  
тапмаг олмур күндүз чырагла...  
Ләјагәтин  
гыт вахтында, гыт вәдәсиндә  
Бир ләјагәт сәниби дә јох олду, аллаһ...  
Јахшыларын  
иткисинә дөзә билмирәм,  
Бир ишыглы  
үрәк јенә торпағын олду...  
Елә бил ки,  
касыблашды бу бојда аләм,  
Елә бил ки,  
үфүгләрдә сөндү бир улдуз...  
Нејләјирәм  
белә дөврү, белә бир әсри,

Һәр тәрәфи  
бүјүрүбдүр бәлләр, јаманлар...  
Јахшыларын  
мамонт кими түкәнир нәсли,  
Та гырмызы  
китаблара дүшүрләр онлар.  
Јахшы үчүн  
һара кедим, кимә јалварым,  
Һәјат дурур,  
дүнја дурур јахшы дурунча...  
Ја худаја,  
өзүн һифз ет хејирхаһлары,  
Ја худаја,  
јаманлара өзүн чәк әнчам...

### ШАИР ИЛАҺИДӘН КӘЛИР...

Һамы ше'рә дарашыб  
ач-јалавач тәк,  
Һамы «шайр» олубдур,  
һамы сөз јазан.  
Тамам һавајы ишдир  
гәләм көтүрмәк,  
Шаирдә илаһидән  
бир шеј олмаса...  
Чоху нијә чалышыр  
һәјаты боју,  
Ја шөһрәтә, ја да ки,  
ачыга, гардаш...  
Гујуја су төкмәклә  
су вермәз гују,  
Кәрәкдир ки, гујудан  
су чыха, гардаш...  
Беләләри пијада,  
ше'рә атлы,  
Мисралары, сөзләри  
аловсуз, одсуз,  
Шаирләр пејда олуб  
орденли, адлы,  
Шаирләр пејда олуб  
дөшүндә улдуз...  
Һәр шеји вар,  
амма ки, бирчә ше'ри јох,

Шаир доғулмаг чәтин  
 ад алмаг асан...  
 Тунчдан абидәсини  
 учалт хејри јох,  
 Шаирдә илаһидән  
 бир шеј олмаса...  
 Неч нә чыхмаз  
 сәнә од вермәсә аллаһ,  
 Сәнә шаир демәклә  
 һәр шеј дүзәлмир...  
 Вәрдишлә ше'р јазыр  
 чохлаы валлаһ,  
 Чоху савад күчүнә  
 мисра дүзәлдир...  
 Дәмир-дүмүр јығырлар  
 идманчылар тәк,  
 Дилләриндә хош сөзләр,  
 әлләриндә ган...  
 Сөкүр халгы, вәтәни  
 таланчылар тәк,  
 Өзү сатгын, горхачаг,  
 ады гәһрәман...

Данышдырын Мүшфиғи,  
 һүссәјн Чавиди,  
 Һәлә сағдыр онлара  
 бөһтан јазанлар...  
 Поезија бәшәрин  
 үмидкаһыдыр,  
 Натәмизләр ораја  
 сохулмасынлар...

Шаир анадан шаир  
 доғула кәрәк,  
 Һәр сөз үстә чан гоја  
 о јаза-јаза...  
 Тамам һаваја шејдир  
 гәләм кәтүрмәк,  
 Шаирдә илаһидән  
 бир шеј олмаса...

## АХЫР КИ...

Тарих унутмајыр һеч нәји демә,  
 О јахшы таныјыр көрүр һамыны.  
 Ахыр ки, јетинди сон гисас дәми,  
 Елләр сәндән алды интиғамыны.

Өлдүн, матәминә кәлмәди һеч кәс,  
 Санки инсан јохмуш һеч сән адында.  
 Дурду гаравулда беш-он рәсми кәс,  
 Сәни дәфн еләди «бөјүк» адамлар.

Кичикләр јанмады сәнә бир килә,  
 Сәни ағламады бир көз, бир үрәк...  
 Әсл сәнәткары ахыр мәнзилә  
 Халгы јола салыб өтүрә кәрәк.

Сәни өтүрмәди халгын, а сатгын,  
 Бу сәнин ән бөјүк едамын олду  
 Нә гәдәр һаваја јаздын, јаратдын,  
 Нә руһун, нә дә ки, илһамын олду.

Некролог дүзәлтди јаланчы әлләр,  
 Дедиләр бу хәбәр ағыр хәбәрдир.  
 Бәс елләр нә деди деди ки, елләр,  
 Ахыр ки, бу кафтаг өлдү, кәбәрди.

Јухарылар деди дүшәчәк јада,  
 Галачаг сәнәти, сөзү, әсәри.  
 Ашағылар деди бу һарамзада  
 Чавиди, Мүшфиғи күдаза вериб.

Даим ләббәј дедин јухарыларә,  
 Һәғигәти сатыб, јаланы алдын  
 Пиләдин пиләнмиш нағаралары,  
 Һәмишә бөјүкләр чаланы чалдын.

Елә шүар дедин һәр аддымбашы,  
 Заман да тә'рифләр заманы иди...  
 Сән сөз тәкрарчысы бир тутугушу.  
 Сән әли гәләмди бир чани идини...

Адына гошулмуш о фәхри адлар,  
 Јахана дүзүлән дәмир-дүмүрләр...

Сөнө мирас галды о сатчасатдан,  
Сөнө зирең олду көр нечө иллөр...

Мәддаһлыг јағырды һәр бир сөзүндән,  
Әсл тәлхәк идин јахшы билирдин...  
Гәрар әсасында, кағыз үзүндә,  
Һөкүмәт јанында «халг шаиријдин»...

Сәнәткар өмрүндән тамам узагсан,  
Бөјүк бир ләкәсән сөз сәнәтиндә...  
Халг сәни дәфн етди ахыр ки, надан,  
Өзүнүн әбәди кин нифрәтиндә...

Тарих унутмајыр һеч нәји демә,  
Саф-чүрүк еләјир јахшы-јаманы...  
Ахыр ки, јетишди сон гисас дәми,  
Халг сәндән алды өз интигамыны...

#### МӘН ЈОЛА САЛМЫРАМ БЕЛӘ БИР ИЛИ...

*(1988-чи или јола саларкән...)*

Мән јола салмырам белә бир или,  
Мән белә бир или салмырам јола...  
Һесаба алмырам белә бир или,  
Истәр аллаһ ола, пејғәмбәр ола...  
Елә бил тәк мәнә гәним кәсилди,  
Мән бојда кишини јетим гојду о.  
Доғма анам өлдү, јолдашым өлдү,  
Ики әзизимә бирдән гыјды о...  
Ики мөләк кетди, ики мүгәддәс,  
Ики өлмәз кетди евимдән мәним...  
Ики доғма хилгәт, ики доғма кәс,  
Ики нәфәс кетди, евимдән мәним...  
Мән јола салмырам белә бир или,  
Мән белә бир или салмырам јола...  
Һесаба алмырам белә бир или,  
Истәр «гузу» ола, «әждаһа» ола...  
Аләмә о һәјат бағышласа да,  
Амма мән таныдым өлүмдән ону.  
Гонағы говмазлар дүшмән олса да,  
Мән исә говурам евимдән ону...  
Онун сүфрәсинә әјләшди һамы,

Мән тәнһа јеримә кирдим астадан,  
Ону күл-чичәклә өтүрдү һамы,  
Мән онун далынча даш тулазладым...  
Мән јола салмырам белә бир или,  
Мән белә бир или салмырам јола...  
Һесаба алмырам белә бир или,  
Истәр аләм уча, дүнја дағыла,  
О инсан гатили, һәјат гатили,  
Әввәли өлүмдүр, сону өлүмдүр...  
Мәним гырғын илим, мәним ган илим,  
Мәним отуз једдим елә бу илдир...  
О кетди, јухудан санки ајылдым,  
Чыхдым думанындан булудун, чәнин,  
Өмрүмү, күнүмү һесаблајанда  
Сиз ону адыма јазмајын мәним...

*31 декабр, 1988...*

#### ФӘЛӘК МӘНДӘН НӘ ИСТӘЈИР?..

Өзүн сөјлә, адил аллаһ,  
Фәләк мәндән нә истәјир?  
Бәлкә бир мәһкәмә гураг,  
Көрәк мәндән нә истәјир?..

Сәбрим түкәниб валлаһы,  
Дөзә билмәјирәм даһа,  
Нәдир нөгсаным, күнаһым,  
Биләк мәндән нә истәјир?..

Аман, фитнәсиндән, аман,  
Нә дин сајыр, нә дә иман,  
Һијлә гуруб, евләр јыхан,  
Көпәк мәндән нә истәјир?..

Елә һеј башымдан басыр,  
Нәдир сучу, тәмәннасы,  
Билмирәм ки, бу анасы,  
Көјчәк мәндән нә истәјир?..

Бостаным едиб уру,  
Бағыма јағдырыр долу,  
Милјонларла бәшәр дуруб,  
Бир тәк мәндән нә истәјир?..



## ӨЛҮМ ПАЛАТАСЫНДА СОН КӨРҮШ...

Сон кэрә көрүрмүш демә дунҗаны,  
Сабаһкы һаҗаты нагылмыш демә...  
Әзәҗыл җанында дуруб, даҗаныб,  
Она өвчү кими бахырмыш демә...

Хәҗал олачагмыш, демә о хәҗал,  
Даһа руһа дөнүб учасы имиш...  
Бир аздан әбәди далайб јухуја,  
Өлүм бадәсини ичәси имиш...

Сонунчу тәбәссүм, сонунчу бахыш,  
Сонунчу сөз имиш додагларында...  
Сон кэрә сифәти ишыгланырмыш,  
Сонунчу сәдаҗмыш тулагларында...

Сонунчу чај имиш төкүрләр она,  
Сонунчу дәрманмыш, сонунчу дәва...  
Бош јерә јорурмуш һәкимләр ону,  
Ахирәт евинә кедирмиш даһа...

Чәкирмиш сонунчу ағрыларыны,  
Јетирмиш әбәди дунҗасына о...  
Сон кэрә өпүрмүш оғулларыны,  
Бахырмыш сон кэрә анасына о...

Мәни дә сон кэрә көрүрмүш, аллаһ,  
Көрүрмүш көксүмә әҗилиб башым..  
Адам баха-баха өләрмиш, аллаһ,  
Онун һәҗат досту, өмүр јолдашы...

Сон дәфә, сон дәфә кәлирмиш сәси,  
Бу да тәле имиш, јазыҗмыш демә..  
Бу баһар нәфәсли апрел кечәси,  
Өмрүнүн сонунчу јазыҗмыш демә...

Дағылсын гајалар, батсын дәнизләр,  
Гаргыш јерә гаргыш, сәмаја гаргыш...  
Һеч демә бир аздан о доғма көзләр  
Һәҗата әбәди јумулачагмыш...

Һамы даҗанмышды, кәдәрли, мәғмун,  
Бәс бу нә мә'чүзә, бәс бу нә сирди?  
Өмрүн сон аһында үзүлдә онун  
Бир җаныглы күлүш шә'ләләнирди...

*Хәстәхана, 23 апрел 1988-чи ил,  
кечә саат 2...*

## ҺӘҖАТ ДӨНҮБ НАҒЫЛ ОЛУР...

Сеһр идин,  
гүдрәт идин,  
Бир әбәди  
һејрәт идин,  
Бирчә килә  
ағры-ачы  
һисс етмәдим

Варлығыма  
кирәндә сән...  
Руһуму да  
инчитмәдин

Варлығыма  
кирәндә сән...  
Нәфәс идин,  
мәлһәм идин,  
Доғма идин,  
мәһрәм идин

Варлығыма  
кирәндә сән...  
Елә бил ки,  
өлмәзлијә  
јол кедирдим

Көрүшүнә  
јүјүрүрдүм  
уча-уча...  
Бир јуикүллүк  
һисс едирдим

та тәпәдән  
дырнағачан  
Варлығыма  
кирәндә сән...  
Өмрүн чнчөк  
дөврү иди

65

Тамам ешг,  
     севки идин  
 Варлыгыма  
     кирәндә сән...  
 Бир дирилик  
     сују идин,  
 Чал-чагырым,  
     тојум идин,  
 Јерә-көјә  
     һејран идим,  
 Араз ашығымдан  
     иди,  
 Күр топуғумдан  
     иди  
 Варлыгыма  
     кирәндә  
     сән...  
 Һеч билмәздим  
     күн кәләчәк,  
 Бу севкини  
     заман өзү  
     сөндүрәчәк,  
 Сәни үзү  
     дөнүк кими,  
 Ағыр, чәтин  
     бир жүк кими,  
 Бир сағалмаз  
     агры кими,  
     ачы кими...  
 Өмрүмүн  
     әлачы кими...  
 Варлығымдан  
     чыхармалы  
     олачағам...  
 Нә едәсән  
     чарә јохдур  
     олачаға...  
 Һеч билмәздим  
     күн кәләчәк,  
 Гәдим әрәб  
     фәллаһы тәк,

Јана-јана,  
     өлә-өлә,  
 Гәтрә-гәтрә,  
     килә-килә,  
 Парча-парча,  
     тикә-тикә,  
 Өзаб, агры  
     чәкә-чәкә,  
 Мисрам кими,  
     адым кими,  
 Икичанлы  
     гадын кими,  
 Сәни мүтләг  
     доғачағам,  
 Нә едәсән...  
     чарә јохдур  
     олачаға...  
 Һеч билмәздим  
     күн кәләчәк,  
 Маһир, уста  
     бир зәркәр тәк,  
 Нөгтә-нөгтә,  
     бирчә-бирчә,  
 Күндүз, кечә,  
 Әлләримдән, бармағымдан,  
     көзләримдән,  
 Хәјалымдан,  
     нәзәримдән,  
 Дуја-дуја,  
     билә-билә,  
 Бах бу одлу  
     әлләримлә,  
 Варлығымдан  
     һопармалы  
     олачағам...  
 Чарә јохдур  
     олачаға...  
 Һеч билмәздим  
     күн кәләчәк,  
 Бу севинчи  
     заман дәрдә  
     дөндәрәчәк...  
 Өмрүм боју  
     мән ган-тәрә

бата-бата...  
 Кәми-кәми,  
 машин-машын,  
 гатар-гатар...  
 Үмман-үмман,  
 дәннз-дәннз,  
 Фәсил-фәсил:  
 заман-заман,  
 Бу саһилсиз,  
 нәһәјәтсиз,  
 Ағыр жүкү  
 варлығымдан  
 Чыхармалы олачағам...  
 Нә едәсән,  
 чарә жохдур  
 олачаға..  
 Көр, илаһи,  
 бу һәјатда  
 нәләр олур...  
 О дүнәнки севинчләрим  
 тамам дөнүб  
 кәдәр олур...  
 Әввәл дөнүб  
 ахыр олур..  
 Һәјат дөнүб  
 нағыл олур...

### БӘС КИМ МӘНИ ОХШАЈАЧАҢ ӨЛӘНДӘ...

Анам кетди, бачым кетди дүнјадан,  
 Өмүр достум гәфил учду әлимдән.  
 Бәлкә елә сәң дејәсән, худаја,  
 Бәс ким мәни охшајачағ өләндә?..

Јасынқы да бајатыдыр, ағыдыр,  
 Мәрсижәдир әзизләрин дилиндә..  
 Та өмрүмүн гүруб едән чағыдыр,  
 Бәс мәни ким охшајачағ өләндә...

Дост-ашинна јад едәчәк сар олсун,  
 Гоһумлар да дәрд едәчәк биләндә..  
 Белә аләм виран олсун, дағылсын,  
 Бәс мәни ким охшајачағ өләндә?..

Үч оғлум вар һәр истәјим, һәр арзум,  
 Севкиләри үрәјимдә, дилимдә..  
 Башларындан бир тел әскик олмасын,  
 Бәс мәни ким охшајачағ өләндә?..

Көзләјирәм, нәвәм олмур һәлә ки,  
 Кәлиң дә ки, нә едәсән кәлиңди..  
 Нејләјирәм ахы белә өлмәји,  
 Бәс мәни ким охшајачағ өләндә?..

Нә дајым вар, нә гардашым, нә әмим,  
 Оланлар да хәлбирләнди, өләнди..  
 Сиз аллаһы мәнә бәдбин демәјин,  
 Бәс мәни ким охшајачағ өләндә?..

Көнүл вердим ше'рә, сөзә, сәнәтә,  
 Нәғмә өтдүм өз јурдумда, елимдә..  
 Одур азча тәсәллим вар, бәлкә дә  
 Халғым мәни охшајачағ өләндә...

### СӘН ДӘ БЕЛӘ УНУДУЛДУН...

Сән дә белә унудулдун,  
 чыхдын јаддан,  
 Елә бил ки, адам јохмуш  
 белә адда...

Елә бил ки, һеч сәи адда  
 бәшәр јохмуш.

Еһ, милјонлар  
 јаддан чыхыб,  
 унудулмуш...

Һеч вахт сәни  
 унутмарыг  
 демәк асан...

Санки, биздән  
 әср-әср  
 узагласан...

Евимиздән беш аддымдыр  
 кәдән јерин...

Нечә едим тез-тез  
 ора кәдәммирәм...

Нечә едим чаным мәним,  
 көзүм мәним...

Мин бир чүрө  
 гажы, фикир  
 үзүр мени...  
 Валлах, бө'зөн  
 унудурам  
 өз адымы...  
 Бөлкө елө вэфасызам,  
 пис адамам...  
 Јох, јох, сәни унутмагдыр  
 меним чөзам...  
 Кедән көрөк унудула,  
 белә жазыб  
 буну јазан...  
 Өзүм һәлә бир тәрәфә  
 мән бачына,  
 гардашына  
 мат галмышам...  
 Инсанларын бир-бирини  
 тез унутмаг  
 јаддашына  
 мат галмышам...  
 Өзүмүзү бала-бала  
 сәнсизлијә  
 өјрәтмишик.  
 Сәнсиз, күлүм, Вугара да  
 тој етмишик...  
 Истәјирик Мүшфигә дә  
 нишан гојаг...  
 Бунлар һамы сәнсиз олуб  
 дәншәтә бах...  
 Нә едәсән өлмәк олмур  
 өлән илә...  
 Јохлуғунун ики јашы  
 олуб һәлә...  
 Амма санки, мин-мин илин  
 өлүсүсән...  
 Јаддан чыхан милјардларын  
 бирисисән...  
 Дүшүнүрәм ки, јеримдә  
 сән олсајдын,  
 Дүшүнүрәм мән кетсәјдим  
 сән галсајдын,  
 Көрән нечә о һәсрәти  
 дашыјардын,

Јашасан да зүлм ичиндә  
 јашајардын...  
 Јашајардын сәксәкәли,  
 һәјәчанлы,  
 Јашајардын јары өлү,  
 јары чанлы...  
 Јашајардын  
 өмрүн боју  
 дәрдли, јаслы,  
 Сән галсајдын  
 бир ан мени  
 унутмаздын...

#### ГӘЛӘМИМ СӨЗҮМӘ БАХМАЈЫР ДАҢА

Кәдәрли ше'рләр јазырам елә,  
 Бир шәнлик оlanda, бајрам оlanda...  
 Нәдәнсә дөрд кәлир, гәм кәлир дилә,  
 Синәмдә азачыг илһам оlanda...

Севинчли илләрим хәјала дөндү,  
 Гүссәли күнләрим башлајыр даһа,  
 Бүтүн нидаларым суала дөндү,  
 Гәләмим сөзүмә бахмајыр даһа...

Нечә јашајасан, нечә өләсән,  
 Әзәјыл дајаныб дуруб јахында..  
 Нечә севиңсән, нечә күләсән,  
 Та итирән вахтым, итән чағымдыр...

Созалыб истәјим, арзум, күманым,  
 Та јарым әсрдән артыг јашым вар.  
 Бахырам бошалыб тамам дөрд јаным,  
 Нә анам, нә бачым, нә јолдашым вар...

Та мәнә ај, күнәш јарымчыг доғур,  
 Та мәнә бу бүтөв чаһан јарымчыг.  
 Јарымчыг раһатлыг, јарымчыг јуху,  
 Мәнимчини күн, фәсил, заман јарымчыг...

Баханда чанымы ода јахырам,  
 Күл кими ачылан күл гызлара мән.

Та шүбһәлә бахыр, кинлә бахырам,  
Даима севинән арсызлара мән.

Варлыға инамым јохдур азча да,  
Јохлуға көкләниб бүтүн һиссләрим.  
Һәсәд апарырам даһа дүнјада  
Һәтта ән јаланчы оптимистләрә...

Кәдәрли ше'рләр јазырам елә  
Бир шәнлик оlanda, бајрам оlanda,  
Нәдәнсә дәрд кәлир, гәм кәлир дилә  
Синәмдә азачыг илһам оlanda...

#### ҮМИД ТӘК СӘНӘДИР, ГӘЛӘМ...

Үмидим сәнәдир, гәләм,  
Пәнаһым, силаһым мәним...  
Мән сөз дејән гулун, көлән,  
Сән јазан аллаһым мәним...

Күч-гүдрәт олајды мәндә,  
Јарадардым һејкәлини,  
Һәр күн сәни көтүрәндә  
Санки даға сөјкәнирәм...

Өзүн чансыз, сөзүн дири,  
Бапбалача бојун вардыр.  
Илһам долу сөз сеһирин,  
Вараг долу тојун вардыр...

Сән каманым, тарым, сазым,  
Мизрабсан әлимдә, гәләм...  
Дүнјанын мин һавасыны,  
Чалырам сәнинлә, гәләм...

Натәмизләр халгы сојур,  
Һарамла бөјүјүр чоһу...  
Мәним исә һавам, сујум,  
Јашајышым сәндән чыхыр...

Чоһу ләззәт, кејф ичинлә,  
Назир олуб һазырына...

Дәрзи ијнә илә мән дә,  
Гәләмлә кор газыјырам...

Черәк ағачымсан мәним,  
Талә бајрағымсан, гәләм...  
Шириним, ачымсан мәним,  
Танрыја јахынсан, гәләм...

Өз јолундан гара әлләр,  
Сәни дөндәрә билмәзләр,  
Мәни өлдүрә биләрләр,  
Сәни өлдүрә билмәзләр...

Һеј һалыма јана-јана,  
Әријирсәп бир шам кими...  
Јетәчәкдир өмрүм сона  
Сән әлимдән дүшән кими...

#### КӘЛИН, ГАЈНАНА

*Гәбристанда анамла јолдашым  
јан-јана ујујурлар...*

Јан-јана ујујур кәлин, гајнана,  
Бири анам мәним, бири јолдашым...  
Торпаг онлары да алды гојнуна,  
Әјилди гәмәтим, ағарды башым...

Икиси бир илдә кетди дүнјадан,  
Бирдән һәр икиси хәјала дөндү...  
Кетди ики әзиз, мүгәддәс инсан,  
Өмрүмүн ики нур улдузу сөндү...

Дејирләр ев евә сығышар, инан,  
Сығышмаз бир евә гајнана, кәлин.  
Дејирләр онлары башдан, бинадан  
Торпагы бир јердән көтүрүлмәјиб...

Бәшәри бир дәрддир кәлин, гајнана,  
Нечә мә'насыны ачым мән онун?...  
Еһ, кимләр дүшмәјиб онун ојнуна,  
Јурдлар виран галыб һөкмүндән онун...

О сојумаг билмәјәчәк,  
Јер учула, көј дағыла;  
Оғуллар да, күн кәләчәк,  
Ев гурачаг өзләринә...

Һәрәнин дә заман-заман.  
Исинәчәк јурд-јувасы...  
Белә гуруб буну гуран,  
Буну јазан белә јазыб...

Олачагдыр һәр биринин,  
Ҷан-чијәри, ушаглары...  
Каш онлары хошбәхт көрүм,  
Даим јансын чыраглары...

Беләдир јекун, нәтичә,  
Адын јахын, өзүн узаг.  
Һәр шеј чәкилиб кедәчәк,  
Бирчә хатирән галачаг...

### ҺӘЈАТ—ГОРХУНЧ ОЈУН...

Бу әләми кәрә-кәрә јашадым,  
Бу әләми дуја-дуја доландым.  
Чох дәрдрәри кизли-кизли данышдым,  
Чох одлара пүнһан-пүнһан галандым...

Суса-суса бә'зән дедим сөзүмү,  
Динә-динә бә'зән сөзүм олмады,  
Билә-билә һәрдән дартдым өзүмү,  
Елә вахтда анчаг өзүм олмадым.

Папағы да дашымадым форс үчүн,  
Јох, ар үчүн, намус үчүн дашыдым.  
Јахшылығы еләмәдим борч үчүн,  
Јох, јахшылыг еләјәндә јашадым.

Мән һеч заман дүшүнмәдим хејримнә,  
Мән һәмншә зәрәримнә көтүрдүм.  
Һеч вахт реклам еләмәдим шејримнә,  
Һәр хәттини талә кими битирдим.

Кифирләрә баха-баха кор олдым,  
Көзәлләрә баха-баха көз ачдым.  
Бирисинә хәлвәт-хәлвәт вурулдым,  
Сонра исә ашкар-ашкар сөз ачдым.

Чох наданлар чох рүтбәләр алдылар,  
Бөјүкләри тылыглајыб, товлајыб...  
Шеһрәт кәлди, вурдум гулаг ардына,  
Ад-сан кәлди, дүз кәнардан говтадым...

Халг, халг дејиб әлвер етди чох кәдә,  
Өз нәфсини, өз хејрини күдәнләр...  
«Вәтән, милләт», бағырмадым һеч вәдә,  
Вәтәнлә дә, аллаһ, әлвер едәрләр?!

Машыным да, гатарым да чох иди,  
Гыратларым, дуратларым олмады...  
Күнчыхандан күнбатана шығидым,  
Уча-уча ганадларым олмады...

Һәрдән фәләк күлүмсәди үзүмә,  
Нәфәс алдым гоча әрзин ичиндә...  
Өз әлимлә тој еләдим өзүмә,  
Хејли үздүм борчун, хәрчин ичиндә...

Ана-бачы дајаг дурду һәр заман,  
Онлар удду һәр ағрымы, ачымы...  
Өз әлимлә дәфн еләдим сонрадан  
Мән анамы, јолдашымы, бачымы...

Талә исә һеј атыны сәјиртди,  
Гамчы вуруб кечди мәним ичимдән.  
Бу јүкләрдән шах гамәтим әјилди,  
Сынды чијним бу јүкләрин күчүндән...

Мән беләчә өмр еләдим һәјатда,  
Әјри јола, сүн'и јола ујмадым...  
Писләрә дә јахшы олдым мән һәтта,  
Јаманлара јаманлығы тыјмадым...

Һәјат горхунч ојун имиш, һеч демә,  
Һәр адамын өз заманы, вахты вар:  
Јаза-јаза сачларыма дүшдү дән,  
Баха-баха таләјимә јағды гар...

## САҒ ОЛА-ОЛА

Өлдүн мәним үчүн сағ ола-ола,  
Та сенин өлмөжө еhtiячын jox,  
Jүз мин аллаһ кәлә, доғман jығыла,  
Нә бир дәрманын jox, нә элачын jox...

Әбәди әлвида дедин һәјата,  
Мәзарын синәмдә газылды, галды...  
Өзүнә жазылан некрологун да  
Мәним көзләримә жазылды, галды...

Дүз олар әлинлә jумсан көзүнү,  
Өз ајагларыңла мәзара кетсән.  
Даһа инсан сәјма өзүн өзүнү,  
Бир көзәр табутсан, бир jығын әтсән.

Шаирин инчимә һағлы сөзүндән,  
Бу һәјат бир сынаг олуб мәнимчин.  
Нә гәдәр өлән вар—сағдын көзүмдә,  
Нә гәдәр сағ вар ки, өлүб мәнимчин...

Бу өзү өлүмдән бәтәрди, вәллаһ,  
Дунjанын гәрибә ишләри вармыш.  
Адам ола-ола итәрмиш аллаһ,  
Адам дура-дура jоха чыхармыш...

## САҺИЛЛӘРДӘ ГЫЗ КӘЗИРДИ...

Саһилләрдә гыз кәзирди,  
Саһил нечә

көјчәк иди...

О гыз кетди,  
Көзәллијин өзү кетди.  
Күл битмәјән гумсаллыгда  
О тәзә бир чичәк иди,  
О гыз кетди,

шор суларын

Дады кетди, дузу кетди...

О гыз кетди, һәр шеј  
дөнүб адиләшди,

Дәниз көһнә дәниз олду,

Саһил көһнә саһил олду,

Ләпә ади ләпә олду...

Суларын бош уғултусу

гулаг дешди,

Гызыл гумлар адичә, боз тәпә олду,

Саһилләрдә гыз кәзирди,

Һава өзү мәһһәм иди,

дадлы иди.

Бу дунјада бир тилсимли

дәниз варды...

Јердә гумлар исти иди,

Көјдә күнәш

одлу иди...

О гыз кетди,

Күнәш сојуг су чаланмыш

көзә дөндү,

Саһилдәки гајалыглар

кичилдиләр,

бозардылар,

Одлу торпаг елә бил ки,

буза дөндү,

Елә бил ки, саһилләрдә

кичилдиләр,

азалдылар,

О гыз иди бу саһилин

көзәллији,

мө'чүзәси,

Һарајлајын бир дә кәлсин,

jохса сулар

өлкүнләшәр,

О көзәлсиз дәниз нәдир,—

чох ади бир су һөвзәси,

Дәниз нәдир, торпаг нәдир,

олмајанда инсан, бәшәр...

О гыз кетди, гумлу саһил

ајағыны

өпә-өпә,

Та кәлмәјир саһилләрдә

нечә күндүр...

Бу саһили нечә саһил,

ләпәләри нечә ләпә,

Бу һөвзәни нечә дәниз

едәк инди?..

## ЖАЗАНЛАР ЧОХ, ШАИР АЗ...

Жазнажаздыр, жазнажаз,  
 Жазанлар чох, шаир аз...  
 Сөз гошанлар каландыр,  
 Долуб бүтүн планлар,  
 Өндөликлөр долубдур,  
 Намы жазан олубдур...  
 Гөлөмлөр элдэн дүшүб,  
 Сөнөт дөжөрдөн дүшүб...  
 Китаблар жыгын-жыгын,  
 Мисра гөбристанлыгы...  
 Гафийлөр мөзары...  
 Касаддыр сөз базары...  
 Поезија үрөкдир...  
 Илһамсыз сәфсәфөлөр,  
 Жаланчы фәлсәфөлөр,  
 Аллаһ, кимә көрөкдир?...  
 Сабирлөр шаһидимдир,  
 Мүшфиглөр шаһидимдир,  
 Шаир плаһидэндир,  
 Аллаһын вәкилидир,  
 Өлөндө дө диридир...  
 Пејгәмбәрә гоһумдур...  
 О һәр заман доғудмур...  
 Аз олур, тәк-тәк олур  
 Ај кими, улдуз кими...  
 Бәшәрә көрөк олур  
 Чөрөк кими, дуз кими...  
 Жазнажаздыр, жазнажаз...  
 Бу гәдәр шаир олмаз...  
 Чатан мисра жоғурур...  
 «Мән-мән» дејир һәр кәдә...  
 Бу гәдәр шаир јохдур,  
 Неч бир елдә, өлкәдә...  
 Гәрар версин һөкүмәт,  
 Бу бәладыр, ахындир...  
 Намы да ки, шан-шөһрәт,  
 Вар-дөвләт сорағында...  
 Машын, ев һәшириндә...  
 Ләззәт, кејф һәшириндә...  
 Дәллал гијәфәсиндә,  
 Фәхри ад даваһында...

Лап анадан оландан  
 Орден, медал хәстәси...  
 Үздән, јалан-паландан,  
 Куја ки, халг хәстәси...  
 Дунја уча, дағыла,  
 Мисдән чөваһир олмаз.  
 Бу гәдәр гошун олар,  
 Бу гәдәр шаир олмаз...

## САҒЛАРМЫ ЧОХДУЛАР, ӨЛҮЛӘРМИ ЧОХ...

Нәјаты ганандан,  
 ағлым кәсәндән,  
 Бу фикир башымда  
 долашыр елә,  
 Елә дириләр вар  
 өлүб көзүмдә,  
 Елә өлүләр вар  
 јашајыр һәлә...  
 Өбәди сағдылар  
 анам, јолдашым,  
 Онлар јер алтда да  
 дириди валлаһ...  
 Чох ләчәр, һәјасыз,  
 чох кәдә, нашы,  
 Дири ола-ола  
 өлүдү валлаһ...  
 Елә кәсләр вар ки,  
 чәназәдирләр,  
 Бир јердән көтүрән  
 јохдур онлары...  
 Бүтүн дириләрдән  
 наразыдырлар,  
 Донуб нәфәсләри,  
 донуб гаплары...  
 Елә евләр вар ки,  
 гөбир кимидир,  
 Јатагда јатан вар  
 табутсајағы...  
 Үрәји пас атмыш  
 дәмир кимидир,



Өлүб ешги, руһу,  
     эли, аяғы.  
 Мәнимчүн жашайыр  
     Шәһријар һәлә,  
 Низами көзүмдә  
     ән сағ адамдыр...  
 Елә сәнәткарлар  
     кетмир әчәллә,  
 Онлар өлмәз олур  
     вахты чатанда...  
 Әзиз бачым варды,  
     мүгәлдәс, сонсуз,  
 Онун инсанлыгыда  
     јох иди тајы...  
 О кедиб бир аным  
     өтмәјир онсуз,  
 Бир күнүм, бир ајым  
     онсуз олмајыр...  
 Елә вүчудлар вар,  
     бир јығын әтдир,  
 Бир кисә сүмүкдүр,  
     бир парча чәмдәк...  
 Нә әдәбдә пајы вар,  
     нә мә'рифәтдә,  
 Нә севинчдән дадыб,  
     нә дә ки, гәмдән...  
 Көһнә гоншум варды  
     аман, ај һарај,  
 Адыны әмәлли  
     билмирдим, валлаһ,  
 Нә диријә һај верди,  
     нә өлүјә пај,  
 Нә јох кими јохду,  
     нә вар кими вар.  
 Белә өлүләри  
     саја алан јох,  
 Һәлә чанлы олмаг  
     јашамаг дејил...  
 Дириләрми чохдур,  
     өлүләрми чох,  
 Буну мән демәјим,  
     бары сиз дејин.

## АҒЛА, БАЛА, АҒЛАМАЛЫ ЧАҢАНДЫР...

*Көрпә нәвәм Тәбризә*

А Тәбризим,  
     сујум, һавам, чөрәјим,  
 Сән мәнимчин  
     һәгигәтсән, сәһрсән...  
 Ағламагдыр  
     сәнин дилин һәләлик,  
 Һәр сөзүнү  
     ағламагла дејирсән...  
 Ағламагла  
     гаршыладын чаһаны,  
 Бәли, бала,  
     ағламалы чаһандыр...  
 Ағламагла  
     истәјирсән ананы,  
 О кетдим  
     ишин аһу фәғандыр...  
 Ағлајырсан  
     ачыјанда, сузанда,  
 Ағла, бала,  
     чаным сәнә садаға,  
 Ағла, бала,  
     бу гајдадыр әзәлдән,  
 Сүд вермирләр  
     ағламајан ушаға...  
 Көз јашындыр  
     јумшаг үзүн, сәрт үзүн,  
 Тутулурсан,  
     бир бәд сифәт көрәндә  
 Һеч мәним дә  
     хошум кәлмир, Тәбризим,  
 Даим елә  
     һырылдајыб күләндән...  
 Бәркдән һајгыр,  
     дөнүм сәнин көзүнә,  
 Бабан кими  
     фағыр олма, амандыр...  
 Ағламасан  
     бахан олмаз сөзүнә

Агла, бала,  
 ағламалы чаһандыр...  
 Ағламагла  
 истәжинә чатарсан,  
 О һагғындыр,  
 тәләбиндир, балачан...  
 Бешијини  
 бир-биринә гатырсан,  
 Сүдүн, чајын  
 кечиккәндә балача...  
 Сән нәслимин  
 давамьсан—оғулсан,  
 Үмидимсән,  
 пәнаһымсан, Тәбризим...  
 Амма ағыр  
 зәманәдә доғулдун,  
 Никаранам,  
 сабаһындан, Тәбризим...  
 Бу да јәгин  
 бәхтин һөкмү, ишидир,  
 Парчаланмыш  
 вәтән дүшдү пајына...  
 Агла бәлкә  
 о тәрәф дә ешидә,  
 Бу тәрәф дә  
 бәлкә дура, ајыла...  
 Һаггы асан  
 вермәјирләр һеч вә'дә,  
 Диш-дырнагла  
 кәрәк ону аласан...  
 Вәсијјәтдир  
 бу бабадан нәвәјә,  
 Бәркдән һајгыр,  
 бәркдән чагла, баласы...  
 Бабан кими  
 сәбатлы ол, фәгәт сән  
 Бабан кими  
 фағыр олма, амандыр...  
 Чох дәншәтән  
 бир дүнјаја кәлмисән,  
 Агла, бала,  
 ағламалы чаһандыр...



МӘНӘББӘТДИР БУ ДҮНЈАНЫН  
 ХИЛАСЫ...

(Нәғмәләр...)

## УНУТДУН, МЭНИ, УНУТДУН...

М у с. Огтај Казымининдир...

Севинирдим  
ушаг кими,  
Бар верирдим  
торпаг кими,  
Чаглайырдым  
булаг кими,  
Сөн о булагы  
гурутдун,  
Унутдун, мени  
унутдун...  
  
Дәјишиб  
дүнјадын рэнки,  
Кимсәсиз  
адајам санки,  
Сусуз  
сәһрадајам санки,  
Сүјүм јох,  
ичәм бир гуртум,  
Унутдун мени,  
унутдун...

Өтүр өмрүмүн  
һәр күнү,  
Дәрдли, тә'нәли,  
сәркили,  
Һичраным  
сөкүр гәлбими,  
Вүсәлым  
итиб булудда,  
Унутдун мени,  
унутдун...

Бу нечә  
гурғуду, ишди,  
Ортаја  
ајрылыг дүшдү,  
Ај дәјишди,  
ил дәјишди,  
Ким кими  
күнаһкар тутсун,  
Унутдун мени,  
мени унутдун.  
Кезүмдә  
икидир аләм,  
Бири үмиддир,  
бири гәм,  
Мән нә итирдим,  
билірәм,  
Сән нә газандын,  
нә уддун,  
Унутдун мени,  
унутдун...

## СЕВӘНЛӘРИ ГОРУ ДҮНЈА

М у с. Огтај Казымининдир

Мәһәббәт дәриндән дәриндә олур,  
Дајазда мәһәббәт олмур һеч заман.  
Һәр кәндүн ән кизли јериндә олур,  
Ахыр һәр бәдәнин ган дамарында.

Јаша мәһәббәтлә долу, а дүнја,  
Ешги түкәнмәзсән, үзү күләрсән,  
Әввәл севәнләри гору, а дүнја,  
Севмәјән кәсләрлә өзүн биләрсән.

Мәһәббәт ән бүллүр кәңүллә ачар,  
Ләкәли үрәкдә ачмаз һеч заман,  
Мәһәббәт ән исти иглимдә ачар,  
Шахтада, күләкдә ачмаз һеч заман.

Зәрифдир, көврәкдир вермәјин бада,  
Саралар, төкүләр һәшәм кимидир,  
Бирини севмәјән адам дүнјада  
Көзүмдә һамыја дүшмән кимидир.

### БИР КҮЛ КИМИ

*М у с. Фаиз Сүмәддиновундур*

Елә гызлар пейда олуб, ај аман,  
Мат галырсан үзләринә баханда.  
Лап аз галыр бир күл кими тахасан  
Һәр бирини кәздирәсән јаханда.

Билмәк олмур, мәләкдиләр, ја инсан,  
Һамысы да, дадлы, дузлу һаинсаф.  
Аллаһы да, таһрыпы да данырсан  
О илаһи көзләринә баханда.

Һәрәнин өз чазибәси, самбалы,  
Мәһәббәтдән юғрулубдур ганлары.  
Бир дә, мин дә баш әјрисән онлара  
Башга халгын гызларына баханда.

Биз чавандым аз идиләр нијә бәс,  
Ағлым учур, руһум чашыр дејәсән,  
Аз галыр ки, бирисини севәсән  
Хош күнаһа батасан бу чағында.

### НАРАҺАТЛЫҒЫМ...

*М у с. Фаиз Сүмәддиновундур*

Бу һәјатда сәндәдир,  
Сәндән нараһатлығым...  
Сән кетдинми башлајыр  
О дәм нараһатлығым...

Сән варымсан, јохумсан,  
Нәғмәм, рәјам, јухумсан,  
Сән һәм раһатлығымсан,  
Һәм дә нараһатлығым...

Бир кабус кими һәр ан  
Алыр үстүмү һичран,  
Сыхыр мәни дурмадан  
Мүдам нараһатлығым...

### ҮМИД ОНДАДЫР

*М у с. Фаиз Сүмәддиновундур*

Һәјатда мәнә анчаг,  
Мәһәббәт тәсәллидир.  
Үмид ондадыр анчаг,  
О солмаз көзәлликидир.

Зијнәт одур, вар одур,  
Әбәди баһар одур.  
Шан-шөһрәт, вугар одур,  
Әбәди баһар одур.

О, һәр көнлә ачардыр,  
О, инсаны учалдыр,  
О, өмүрләр узадыр,  
Өмүрләр ғысалдыбдыр...

Вар ол, улу мәһәббәт,  
Түкәнмәјән күч, гүдрәт.  
Онсуз инсан гуру әт,  
Өлүдүр, мөзарлығыдыр...

### МӘНСИЗЛӘШИРӘМ СӘНСИЗ ОЛАНДА...

*М у с. Фаиз Сүмәддиновундур*

Фикрим долашыр, руһум әзилдир,  
Һәсрәт булуду өртүр көзүмү,  
Итир гәрарым, сәбрим, дөзүмүм,  
Мәнсизләширәм сәнсиз оlanda...

Килејим сәндән мигдарсыз олур,  
Сөзүм дәјәрсиз, ујарсыз олур.

Көрүмсүз олур, вугарсыз олур,  
Зирва думансыз, чәнсиз оlanda...

Һәят көрүнүр бир јуху мәнә,  
Танрынын тутур ачығы мәнә,  
Һәлә де көрүм ачығы мәнә,  
Сән һәләјирсән мәнсиз оlanda?..

### БИР ГАНАДСЫЗ ГУШ КИМИЈӘМ

*Мус. Фаиз Сүхәддиновундур*

Бир ганадсыз гуш кимијәм,  
Дәрд хәстәси, дүшкүнүјәм,  
Өз-өзүмүн дүшмәнијәм,  
Сәнсиз оlanda...

Бир гара байраг кимијәм,  
Бир сары јарпаг кимијәм,  
Бир сусуз торпаг кимијәм,  
Сәнсиз оlanda...

Бир атылмыш даш кимијәм,  
Бир бәдәнсиз баш кимијәм,  
Бачысыз гардаш кимијәм,  
Сәнсиз оlanda...

Бир чалғысыз тој кимијәм,  
Бир һөввәсыз Нуһ кимијәм,  
Бир нәфәсиз руһ кимијәм,  
Сәнсиз оlanda...

### ЈЕТӘР ҺИЧРАН

*Мус. Огај Қазымининдир*

Ајлар иди, илләр иди  
Јазды бизим арамьзда...  
Бу нә сојуг јелләр иди  
Әсди бизим арамьзда...

Һаны о хош күнләр, һаны,  
Бүрүмүшдү бу чаһаны?..

Кимләр салды бу гаданы,  
Гәсди бизим арамьзда...

Гој чәкилсин чискин, думан,  
Күлсүн севки, арзу, құман,  
Јетәр, бу ајрылыг, һичран  
Кәзди бизим арамьзда...

Әбәдидир ешт, мәнәббәт,  
Түкәнмәјән арзу, һижјәт,  
Бәсди ат чапды бу һәсрәт,  
Бәсди бизим арамьзда...

### ҺЕЧ АРЗУМУ ГАБАГЛАЈА БИЛМӘДИМ

*Мус. Назим Гәмәрлинскининдир.*

Арзум галхды зирвәләрә гуш тәки,  
Учуб кетди, сораглаја билмәдим.  
О јүјүрдү, мән јүјүрдүм амма ки,  
Бир јол ону мән сахлаја билмәдим,  
Һеч арзуму габаглаја билмәдим.

Дедим дајан, бахыб күлдү о мәнә,  
Дедим чәкил, о архамча сүрүндү,  
Узаглашдым јахын кәлди о мәнә,  
Ону бир јол мән һаглаја билмәдим,  
Һеч арзуму габаглаја билмәдим.

Ады кәзди үрәјимдә, дилимдә,  
Ешти илә кечә-күндүз дөјүшдүм...  
Һеч билмәдим һачан мәним әлимдән  
Бир сүрүшкән балыг кими сүрүшдү,  
Ғачды, ғачды һеч сахлаја билмәдим,  
Һеч арзуму габаглаја билмәдим.

### БУЛАГ СУЈУ, ДАҒ ҺАВАСЫ

*Мус. Огај Қазымининдир.*

Ушағлығым ғајнар, одлу,  
Ширәсини сиздән тутду,  
Сиз пијада, мәнсә атлы,  
Булаг сују, дағ һавасы.

Зирвэлэрин башы гарлы,  
Мешэлэрин ичи барлы,  
Ај көкүнэ е'тибарлы,  
Булаг сују, даг навасы.

Нэгмэм сиздэн наваланды,  
Ше'рим сиздэн чилаланды,  
Ганым сиздэн мајаланды,  
Булаг сују, даг навасы.

### ӨҮРЭНМИШЭМ СЭНЭ КҮЛҮМ...

*Мус. Фаиз Сүчәддиновундур.*

Өјрәнмишәм сәнә, күлүм,  
Чајлаг, чајын,  
Дашына өјрәшән кими...  
Балыг суја, көрпә ана  
Дөшүнә өјрәшән кими...

Өјрәнмишәм сәнә күлүм,  
Һава кими, чөрәк кими.  
Барлыгымда сән һәр күнү  
Дөјүнүрдүн үрәк кими...

Өјрәнмишәм, күлүм, сәнә,  
Өмрүм кими, пешәм кими.  
Гуш сәмаја, тојуг дәнә,  
Јер көјә өјрәшән теки...

Өјрәнмишәм, күлүм, сәнә,  
Шәкәр олан  
Ијнәјә өјрәшән кими...  
Гәдим Бақы сәнә-сәнә  
Күләјә өјрәшән кими...

### МӘНИ ЈАД ЕТМӘЗ

*Мус. Фаиз Сүчәддиновундур.*

Нечин мәним гаракиләм,  
Мәни јад етмәз, јад етмәз.  
Бәлкә елә билә-билә,  
Мәни јад етмәз, јад етмәз...

Инанмырам ата мәни,  
Белә учуз тута мәни.  
Нијә салмаз јада мәни,  
Мәни јад етмәз, јад етмәз.

Күл сәсинә өјрәнмишәм,  
Нәфәсинә өјрәнмишәм,  
Ушаг кими көврәлмишәм,  
Мәни јад етмәз, јад етмәз.

### ҺЕЈИФ, КӨЗӘЛЛӘР ДӘ ГОЧАЛЫР...

Зәманә, зәманә,  
сәнә нә дејим,  
Амансыз ишләрин  
ашыб һәддини...  
Һејиф, көзәлләр дә  
гочалыр, һејиф,  
Илләр онларын да  
өјир гәддини...

Ајрылыр ашигләр  
нағылларындан,  
Солур чичәк кими  
һамар сифәтләр...  
Амансыз илләрин  
ағырлығындан  
Бүзүшүр, әјилир  
гамәтләр, гәддләр...  
Бәс һаны Лејилләр,  
Әслиләр һаны,  
Бирдими, јүздүмү,  
санамаг олмур...  
Дүнәнки ај үзлү  
мәләксиманы  
Бу күн һа бахырсан  
танымаг олмур...

Һәрәјә бир чүрә  
даг чәкир заман,

Һәрәни бир чүрә  
көздән салыр о...  
Гапгара зүлфләре  
ағ чәкир заман,  
Ағаппаг әлләре  
котан салыр о...

Көзләрдә парлажан  
нуру сөндүрүр,  
Дуруша, јеришә  
вурур мин зәдә,  
Сәрв кими бојлары  
гырыр, сындырыр,  
Мәрмәр бәдәнләри  
дөндәрир әтә...  
Пүстә додагларын  
галмајыр һеји,  
Чәкир ләззәтнини,  
сорур шәһдини...  
Һејиф көзәлләр дә  
гочалыр, һејиф,  
Илләр онларын да  
әјир гәддини...

### ҺӘЛӘ КӨЗӘЛДИ, ДҮНҖА...

*Мус. Фаиз Сүгәддиновундур.*

Һәлә дүнјада көзүм вар,  
Һәлә көзәлди дүнја.  
Гојнунда севәнләр кәзирләр,  
Һәлә көзәлди дүнја...

Фәрәһләр, дөјүнләр вар һәлә,  
Мәһәббәт дејәнләр вар.  
Дүнјаны севәнләр вар һәлә,  
Һәлә көзәлди дүнја.

Дағында, дүзүндә низам вар,  
Дилиндә мин ләһчә, лисан вар.  
Үстүндә нечә ки, инсан вар,  
Һәлә көзәлди дүнја.

Һәлә дә дүнјада көзүм вар,  
Һәлә көзәлди дүнја.  
Адына нөгмәләр јазырлар,  
Өлмәз әсәрдн дүнја.

Нә гәләр хаганлар, һакимләр,  
Башына од-алов төкүбләр,  
Мин јердән дограјыб сөкүбләр,  
Һәлә көзәлди дүнја...

### МӘҺӘББӘТДИР БУ ДҮНҖАНЫН ӘЗӘЛИ...

Мәһәббәтдир һәр бир шәјин әзәли,  
Онсуз аләм әфсанәдир, јаландыр...  
Руһу, ешги олмајандан, көзәлим,  
Сән һәмишә узагда кәз, кәнар дур...

Кедәчәкләр милјонлары оланлар,  
Кедәчәкләр «аллаһ», «танры» оланлар\*  
Кедәчәкләр «дөвләт», вары оланлар,  
Тәк севәнләр әбәдилик галандыр...

Бир гајдадыр әзәл күндән бу гајда,  
Севән кәсләр севәнләри һарајлар,  
Мәһәббәтсиз хәрабәдир сарајлар,  
Бүтүн елләр, мәмләкәтләр таландыр...

Лоғман кими чох әсрдир, чох илдир,  
Ешт, мәһәббәт өләнләри дирилдир,  
Мәһәббәтсиз халг бир бөлүк сүрүдүр,  
Она һава, она черәк һарамдыр...

Мән нә едим, нә кәлир ки, әлимдән,  
Сән дур, дүшүн көтүр-гој ет дәриндән,  
Аләм чыхса мейвәриндән, јериндән,  
Сәнә бирчә Чабир Новруз галандыр...

## СЭН ОЛА-ОЛА

М. у. с. Фаиз Сүчәддиновундур.

Сән ола-ола  
Тәнһа галмышам...  
Белә дәрә олар,  
Тәнһа галмышам...

Өтүр күн, һәфтә,  
Һамысы кефдә,  
Мән бир тәрәфдә  
Тәнһа галмышам...

Көjlәр думандыр,  
Фикрим таландыр,  
Көр нә замандыр  
Тәнһа галмышам...

Ај дөнүр илэ,  
Дэрд кэлир дилэ,  
Сәнсизлијинлэ  
Тәнһа галмышам...

## КЭЛИН КЭЛЭНДЭ

М у с. Огтај Казымининдир.

Көзләримә ишыг кәлир  
Сәнә баханда, баханда.  
Бир күл олуб ачылајдым  
Һәр күн јаханда, јаханда.

Бир нэгмэсэн ичимдэсэн,  
Күндүзүмдэ, кечэмдэсэн.  
Бизэ кэлин көчөндэсэн,  
Өзүмлэ сээдэт кэтир,  
Үлви бир мөнхббэт кэтир,  
Бир хөйр-бэрэкэт кэтир.

Кәл, бир исти јува гураг  
Кәнчлик чагында, чагында.  
Каш огуллу, гызлы олаг,  
Күлүм, ахырда, ахырда...

## ДҮНЈА, НЕЧӘ ДҮНЈАСАН?

Мус. Огтај Казымининдир.

Кимсә билмәјир һәлә,  
Дүнја, нечә дүнјасан?  
Бә'зән ширинин болдур,  
Бә'зән ачы дүнјасан.

Сэнсэн бизи хэлг едэн,  
Мин арзуја гэрг едэн,  
Бэ'зэн сиррли дүнја,  
Бэ'зэн кизли дүнја,  
Дүнја, бир тапмача дүнја...

Каһ горхусан, фэлакэтсэн,  
                    фэлакэтсэн...  
Каһ ешгсэн, мэнэббатсан,  
                    мэнэббатсэн...

Уча дүнја,  
Инсанлара көмөксөн  
Уча дүнја,  
Сән һамыја диләксән,  
Бирчә дүнја.

Көрән сәни ким доғду,  
Амма јашын чох-чохду,  
Бирчә ағ телин јохду.  
Фәгәт гоча дунјасан.

## ҺӘЈАТА СЕВКИ ЧОХАЛЫР

Мус. Фаиз Сүчәддиновундур.

Азалыр мәни севәнләр,  
Мәни севәнләр тәкләнир...  
Азалыр «гардаш» дејәнләр,  
Дәриндир бунун көкләри...

Азалыр јалан һөрмәтләр,  
Азалыр јалан «чан-чанлар»,  
Галыр әсј мәһәббәтләр,  
Галыр һәгиги инсанлар...



Елэ бил думан чэкилир,  
Дагларын сырасы галыр...  
Гызылын хылты төкүлүр,  
Гызылын халиси галыр...

Нечэ өлчүм, көрөн нечэ,  
Бу сајаг кэлир-чыхары...  
Белэ кэслэр азалдыгча  
Һөјата севким чохалыр...

### ӨЗ ӘГИДӘН ВАРСА...

*М у с. Фаиз Сүчәддиновундур.*

Оғул, атаны кеч, оғул,  
Кечмәсән оғул дејилсән.  
Өзүн јолуну сеч, оғул,  
Сечмәсән оғул дејилсән.

Һөзәр, јарымчыгдан, һөзәр,  
Чан чүрүдәр, үрәк үзәр  
Һәгигәтә сөјкәнмәсән,  
Нағыл, һеч нағыл дејилсән...

Бәшәр көрмәсә ган-гада,  
Нәғмәмиз күнәшә чатар.  
Јанырсанса доста, јада  
Көзүдар, пахыл дејилсән...

Мәнзил кечдим узаг, кәсә,  
Даглар ашдым бирнәфәсә,  
Елэ хејрин дәмәјирсә,  
Еј ағыл, ағыл дејилсән...

Әссә мин чүр јағыш, күләк,  
Әрләр чәкинмәјә көрәк,  
Өз әгидән варса, демәк,  
Сән иһсансан, гүл дејилсән...

### ҮМИД КӨЗЛӘМӘ

*М у с. Фаиз Сүчәддиновундур.*

Дүнја бир сынагдыр һәр аддым башы,  
Һавајы җаллардан үмид көзләмә.  
Үрәји карлардан, гәлби корлардан,  
Вичданы лаллардан үмид көзләмә.

Ата һесабына, дајы күчүнә,  
Мәнсәб алаңлардан үмид көзләмә.  
Һөјат бир сынагдыр һәр алдым башы,  
Һөјат бир көзләмә залы дејил ки,  
Көзләмә заллардан үмид көзләмә.

Чөрәји лизинин үстүндә олаң  
Мәсләки чаллардан үмид көзләмә.  
Ата һесабына, дајы күчүнә  
Мәнсәб алаңлардан үмид көзләмә.

Һөјат бир сынагдыр һәр аддым башы,  
Һөјат бир көзләмә залы дејил ки,  
Көзләмә заллардан үмид көзләмә.  
Һөјат бир сынагдыр һәр аддым башы,  
Үрәји карлардан, гәлби корлардан,  
Вичданы лаллардан үмид көзләмә.

### НӘГМӘЛӘРДӘН ДОҒУЛДУМ

*М у с. Фаиз Сүчәддиновундур.*

Маһны, нәғмә  
бу дүнјанын мә'насы,  
Мән маһныја  
көнүл верән бир гызам...  
Маһны өтә билмәјәндә  
тәһнајам  
Маһны өтә билмәјәндә  
јалгызам...

Нәғмәдир чаным,  
Нәфәсим. ганым,

Рухум, варлығым,  
Бәхтиҗарлығым...  
Гәдим бир халғын  
Өз сәсиҗәм мән,  
Һәҗәт нәғмәсиҗәм мән...

Мәһәббәтдир,  
Һәр маһнынын  
илк оду

Әрзин илкин  
нәғәраты,  
һавасы...

Мән ән ширин  
нәғмәләрдән  
доғулдум,

Мәним гәлбим  
нәғмәләрин  
јувасы...

### ХӘЗӘРИМ...

*Мус. Фаиз Сүгәддиновундур.*

Нечә олду зиҗадын,  
нечә олду хәшәмин,  
Дәмир борулар илә  
гәбирләри газылды...

Дүзүлдү синән үстә  
буругларын мешәси,

Буругларын чохалды,  
балыгларын азалды...

Хәзәр, еҗ чаным, нәфәсим,  
Мин-мин лоғман әвәзи,

Инди гара мазутларын  
һөвзәси...

Нечә-нечә әсрләр,  
гәринәләр доланды,

Дашыдылар варыны,  
корладылар һаваны...

Өлү дәннәләр кими,  
јоха чыхма, амандыр,

Сән өлсән мән дә өлләм,  
мәним мави чаһаным..

### АЗӘРБАҢЧАН—ТҮРКИҖӘ...

*Мус. Фаиз Сүгәддиновундур.*

Дағларымыз, дүзләримиз  
Бир-биринә бәнзәјир...  
Чанлар алан гызларымыз  
Бир-биринә бәнзәјир...

Ајрылмајан бир үрәкдир,  
Азәрбајчан—Түркијә...  
Бир синәдә бир үрәкдир  
Азәрбајчан—Түркијә...

Рухларымыз, һиссләримиз  
Бир-биринә бәнзәјир...  
Ширин-ширин сөзләримиз  
Бир-биринә бәнзәјир..

Доғма Бақы елә даим  
Истанбулла данышыр...  
Ағры дағы Кәпәз илә,  
Гошгар илә јанашы...

### МӘҺӘББӘТ ЈАША БАХМЫР

*Мус. Оғтај Казымининдир.*

Дејјрсән ки, севирәм,  
Дурмусан гаршымда сән  
Мән орта јашындајам,  
Сән чаһан јашындасан.

Мәһәббәт јаша бахмыр,  
Мүдрикләр белә дејиб.  
Аһ, бәлкә дә беләдир,  
Бәлкә дә белә дејил.

Көврәлиб дајанмышыг,  
Бир көрпә ушаг кими,  
Сән ачан чичәк кими,  
Мән солан јарпаг кими.

Биркә аддымлаҗырыг,  
Әзаблы юллар илә,  
Мән кедән паҗыз илә,  
Сән кәлән баһар илә.

### ДАҒЛАР, СИЗДӘ НӘЈИМ ГАЛДЫ

*М у с. Фаиз Сүчәддиновундур.*

Юллар, сиздә нәјим галды,  
ләпири,  
Өмрүм, күнүм, мәһәббәтим  
үстәлик...  
О ләпири кимләр силди  
нә билим?  
О ләпири бир дә көрмәк  
нстәрәм...  
Дағлар, сиздә нәјим галды  
кәнчлијим,  
Кәнчлијими бир дә  
мәнә гәјтарын...  
Булаг башы, очаг үстү  
динчлијим,  
О динчлији јијәсинә  
гәјтарын...  
Учан гушлар, учуртдунуз  
нәјими,  
Нечә олду о ганадлы  
чағларым?  
Бир сәһрли халат верин  
кејиним,  
Бир сәһрли чырағ верин  
ахтарым...

### ДҮНЈА ӨЗ ИШИНДӘДИР

*М у с. Фаиз Сүчәддиновунду*

Кәлир, кедир нәкилләр,  
Дүнја өз ишиндәдир.  
Дөвр еләјир әсрләр,  
Дүнја өз ишиндәдир.

Нә гәдәр үзләр көрүб,  
Кечә-күндүзләр көрүб,  
Јахшылар, писләр көрүб,  
Дүнја өз ишиндәдир.

Аләм бата, учула,  
Нәһәнк дағлар кичилә,  
Дүнјанын нә вечинә,  
Дүнја өз ишиндәдир.

Сајсыз дәрди, мәләли,  
Малы мүлкү, чәләли,  
Һәр күн башы бәләли  
Дүнја өз ишиндәдир.

### ГАРА КӨЗЛҮМ...

*М у с. Фаиз Сүчәддиновундур.*

Ширинимсән, шәкәримсән,  
Гара көзлүм, гара көзлүм...  
Сән ән доғма бәһәримсән,  
Гара көзлүм, гара көзлүм...

Ај узағым, јахындасан,  
Севинчимдә, аһымдасан,  
Ујудумму јухумдасан,  
Гара көзлүм, гара көзлүм...

Сән бахтымсан, бахтым, көзәл,  
Сән нағлымсан, нағлым көзәл,  
Өзүн көзәл, ағлын көзәл,  
Гара көзлүм, гара көзлүм...

Ағ гағајым, көлүм мәним,  
Бәјаз ајым, илим мәним.  
Аға дөһмүш телим мәним,  
Гара көзлүм, гара көзлүм...

Өзүн, адын бир әләмдир  
Әтрин, дадын бир әләмдир,  
Һәр овғатын бир әләмдир,  
Гара көзлүм, гара көзлүм...

## ГОЛМАЖЫН...

*Мус. Фаиз Сүчәддиновундур.*

Дагларымыз гүдрәтлидир, учадыр,  
Даглары кичилмәҗә голмажын...  
Тарихимиз әсрләрдән гочадыр,  
Көһнәлмәҗә, учулмаҗә голмажын...

Јүк тутмушуг Дәлә Горгуд јүкүндән,  
Бејүмүшүк Бабәкләрин мүлкүндә,  
Инсан кәрәк ајрылмаҗә көкүндән,  
Ајрылдымы, халга јакын голмажын...

Сөз гошмадым нәрмәназик, үтүлү,  
Заман өзү јалан сөзү итирир,  
Һәр зәрбәни үстүнүзә көтүрүн,  
Зәрбә дәјсин доҗма халга, голмажын...

## ӨМҮР КЕЧИР ҚАРВАН КИМИ...

*Мус. Фаиз Сүчәддиновундур.*

Өмүр кечир қарван кими,  
Ким газанды, ким итирди...  
Һеј хәрчләдим илләrimi,  
Нечә әзиз күн өтүрдүм...

Сөјләдиләр өмүр ғыса,  
Өзүнә бах, вахтын варса,  
Чан гејдинә галандаса,  
Чан газанды, мән итирдим...

Өз вахтымы баха-баха  
Сәпәләдим сола-саға,  
Гуршапанда кеф-дамаҗә  
Бир тапдымса, мин итирдим...

Һичраным вусал оlanda,  
Сөз јолум һамаp оlanda,  
Тәрифдән хумар оlanda  
Севинч тапдым, гәм итирдим...

## ӨЗ ЕШГИМИ КӨЗЭРӘМ

*Мус. Оҗтај Казымининдир.*

Бир мәнәббәт ашигијәм  
Өз ешгими кәзәрәм.  
Бу севкинн чәфасына,  
Әзабына дөзәрәм...  
Сәнсән мәннм  
Һәр нәғмәмин,  
Һәр сөзүмүн әзәли  
Ахшам-сәһәр јолларына  
Дикилибдир көзләрим...

Бу јолларда вусал олсун,  
Һичран олмасын...  
Һәсрәт олмасын...  
Гисмәтимиз фәрәһ олсун,  
Күлүш олсун,  
Мөһнәт олмасын...  
Ешгимизә нә ајрылыг,  
Нә интизар  
гисмәт олмасын...

Дуруб мүдам күнәш кими,  
Јолуна көз дикәрәм,  
Адын илә, сөзүн илә  
Ачылар һәр сәһәрим,  
Сәнә чохдан вурулмушам  
Вармы бундан хәбәрин...

## ОДЛАР ЈУРДУМ...

*Мус. Фаиз Сүчәддиновундур.*

Мәннм тарихим вар,  
мәннм елим вар,  
Мәннм шөһрәтим вар,  
мәннм дилим вар...  
Одлар јурдунун  
өз өвләдјәм мән,  
Әбәди нәғмәмсән,  
сәвнмли вәтән...

Азәрбајчаным,  
Нәфәсим, чаным,  
Сәнә бағлыјам,  
Гарабағлыјам,  
Тәбризлијәм мән...  
Гәдим бир халғын,  
Одлу нәфәсијәм мән.

Мәним кечмишим вар,  
мәним бу күнүм,  
Нә гәдәр нискилим,  
тојум,  
дүјүнүм...  
Бүтүн варлығымла  
торпаға бағлы,  
Тәбризә, Дәрбәндә,  
Гарабаға бағлы...

#### МӘН СӘНИ СЕВӘ БИЛМИРӘМ...

Сән мәни  
севирсән амма,  
Мән сәни  
севә билмирәм...  
Нәдир бу сирр,  
бу мүәмма,  
Сәбәбин дејә  
билмирәм...  
Мән сәнә  
һәјат кимијәм,  
Бир гоша  
ганад кимијәм...  
Үнван кими,  
ад кимијәм,  
Сән белә  
дејирсән амма,  
Мән белә  
дејә билмирәм...  
Сән мәни  
севирсән, амма

Мән сәни  
севә билмирәм...  
Мән сәнә  
ән әзиз адам,  
Сән мәнә  
бир узаг ада,  
Нејләјим  
ај анам, атам,  
Нәдир  
бу сирр, мүәмма,  
Сәбәбин  
дејә билмирәм...  
Сән мәни  
севирсән, амма  
Мән сәни  
севә билмирәм...  
Севкинни  
көкү ајрыдыр,  
Сигләти,  
јүкү ајрыдыр,  
Үрәјин  
һөкмү ајрыдыр,  
Ағлымла  
дејирәм, амма  
Гәлбимлә  
дејә билмирәм...  
Сән мәни  
севирсән, амма  
Мән сәни  
севә билмирәм...  
Лап кәс мәни,  
доғра мәни,  
Лап ас мәни,  
доғра мәни,  
Лап дәфн едиб  
ағла мәни,  
Нәдир бу сирр,  
бу мүәмма,  
Сәбәбин  
дејә билмирәм...  
Сән мәни  
севирсән амма  
Мән сәни  
севә билмирәм...

Бож-гамәтин  
дүз јериндә,  
Гаш јериндә,  
көз јериндә,  
Утанырам,  
ај гыз, јериндә,  
Нәдир бу сирр,  
бу мұәмма,  
Сәбәбин  
дејә билмирәм...  
Сән мәни  
севирсән, амма  
Мән сәни  
севә билмирәм...



УШАГЛАР ҮЧҮН...

### ДИЛБЭРЭ БАХ, ДИЛБЭРЭ...

Дилбэр бахыр Үлкэрэ,  
Үлкэр бахыр Дилбэрэ...  
Бир-биринин гәсдинә  
Су вермирләр күлләрә...  
Күлләр солур төкүлүр,  
Дибчәкләри жалајыр...  
Нәнә бели бүкүлү  
Чичәкләри сулајыр...  
Сәксән јашлы Күлпәри,  
Әзизләјир күлләри...  
Мәктәблидир бу гызлар,  
Утанмырлар бир килә...  
Дилбэр бахыр Үлкэрэ,  
Үлкэр бахыр Дилбэрэ...  
О дејир ки, гој нәнә,  
Бу дејир ки, гој нәнә,  
Дилбэр етсин мәнә нә,  
Үлкэр етсин мәнә нә...  
Дилбэр бахыр Үлкэрэ,  
Үлкэр бахыр Дилбэрэ,  
Дил чыхардыб јүз кәрә,  
Лағ едирләр Сәрвәрә...  
Бир театр башлајыр,  
Гардашлары јаш јарым...  
Гардашлары сүдәмәр...  
Үстләринә гышгырыр  
Аналары Сәнубәр:—  
—Сәбрим түкәниб даһа...  
А шејтанлар, бәсдириң...  
Јыхыр бүтүн күнаһы,  
О гыз бунун үстүнә,  
Бу гыз онун үстүнә...

Дилбэр бахыр Үлкэрэ,  
Үлкэр бахыр Дилбэрэ...  
Демә хасијјәтчә дә  
Екиздир бу көрпәләр.

### ГУМ ЈЕЈӘН ПИРИ...

Чох адам билир,  
Гум јејир Пирин...  
Анасы ону  
Апарыр чимә...  
Дәниз јеринә,  
Гумлуға чумур...  
Ушагдыр, ушаг,  
Сәрчә күчүндә...  
Сүрүнүр јумшаг  
Гумлар ичиндә...  
Һәрдән дә гумдан  
Гојур ағзына...  
Анасы тутуб  
Јујур ағзыны...  
Јујур дилини...  
Јујур элини...  
Мөһкәм данлајыр...  
Пирин ганмајыр...  
Јаш јарымдадыр...  
Сәбәб бундадыр...  
Тәзәчә һәлә  
Имәкләјир о...  
Тәзәчә һәлә,  
Ана дејир о...  
Чохлары билир,  
Һәлә әмәлли  
Адыны билмир...  
Нејләсин Пирин  
Һәлә ағзынын  
Дадыны билмир.

### ДӘЛЛӘКХАНАДА

Илк дәфә Хыдыр  
Башын гырхдырыр...  
Үлкүч сачында  
Итиб елә бил...

Башында мешә  
 Битиб сәл бил...  
 Һәрдән багырыр  
 Ағзыны ачыр...  
 Чәнкәjlә jерә  
 Төкүлүр сачы...  
 Дәлләк манпасы  
 Басыр овчуна...  
 Ата, апасы  
 Деjирләр она:  
 —Аз галыб, дәдә,  
 Аз галыб Хыдыр...  
 Хыдыр илк дәфә,  
 Сачын гырхдырыр...  
 Дилини jеjир,  
 Бөjүнү әjир...  
 Анасы деjир,  
 Атасы деjир:  
 —Аз галыб, кәдә,  
 Аз галыб әjә...  
 Хыдыр үч илдә  
 Илк дәфә кәлиб  
 Дәлләкханаjа...  
 Башындан учур  
 Чәнкәjlә сачы...  
 Көзүнү jумур,  
 Ағзыны ачыр...  
 Ахыр ки, Хыдыр,  
 Телин гырхдырыр...  
 Кәлир өзүнә  
 Ачылыр рәнки...  
 Ап-ағ башында  
 Аj чыхыр санки,  
 Күн доғур санки...

### ТӘБРИЗ СҮДДӘН АҢРЫЛЫР

Тәбриз сүддән аҗрылыр,  
 Анасынын сүдүндән.  
 Ағырдыр бу аҗрылыг,  
 Охујурам үзүндән.

Бөj атыр күндә-күндә,  
 Тәбриз нәвәм дәjишир.  
 Дәjишир күндә-күндә,  
 Ағзында тәм дәjишир...

Нә етсин ки, вахды та  
 Даһа чыхыб дишләри...  
 Тамам гурујуб даһа,  
 Анасынын дөшләри..

Гаһадланыр, учунур,  
 Әл узатсан әлиһә...  
 Төjүг сүјү ичир о,  
 Ана сүдү jеринә...

Jемәкләр чүрә-чүрә,  
 Чәтиндир бу аҗрылыг...  
 Ширин ширә, турш ширә,  
 Тәбриз сүддән аҗрылыр...

Тәбриз оғул нәвәмди,  
 Чәһым гурбан чанына..  
 Ана сүдү әбәди,  
 Кечир онун ганына...

Jедиздирирләр һәр күп  
 Наз-не'мәтлә дојунча...  
 Һәч нә ана сүдүнүн  
 Дадыны вермир анчаг...

### ТӘБРИЗИМ ДӘJИШИР ДОНУНУ...

Тәбризин хырдаланыб палтары,  
 Чорабы, сәндәли, шалвары..  
 Кичилиб өнлүјү Тәбризин,  
 Кичилиб көjnәjи Тәбризин.  
 Машаллаһ башы да jекәлиб,  
 Папағы та она дар кәлир..  
 Елә бил бүзүшүб әмзији,  
 Һеј итир ағзында Тәбризин...  
 Пенчәjи сығмајыр әjнинә,  
 Амма ки, алмајыр еjнинә.



Тәбризин бөжүбүб элләри,  
Тәбризин сыхлашыб телләри...  
Голлары, гычлары јекәлиб,  
Бир илдә кер нечә көкәлиб.  
Долубдур та әтә, гана о,  
Тәбризин гашыјын јаныны.  
Бәд көздән горујун сиз ону,  
Тәбризим дәјишир донуну...

### ТӘБРИЗ ТӘЗӘ ДИШ ЧЫХАРЫР

Илкин нәвәм, өмрүм, күнүм,  
Тәбриз тәзә диш чыхарыр...  
Ана үчүн, ата үчүн  
Евдә јаман иш чохалыр...

Икиси дә һачагдандыр,  
Гулагдадыр, көздәдиләр...  
Чапқаллар, бычаклар  
Хәфә јердә кизләдибләр...

Горхурлар ки, Тәбриз бала  
Дуран јердә иш чыхара...  
Ширин бала, әзиз бала,  
Нејләсинләр, диш чыхарыр...

Јахшы олду, јаман олду,  
Һәр шеји салыр ағзына...  
Ијнә олду, дәрман олду  
Бахмајыб алыр ағзына...

О күнләри аловланан  
Газа узатды әлини...  
Анасы ғышгырды—аман,  
Керијә дартды әлини...  
Соғаны, туршуну, гәнди,  
Чәфтәни сохур ағзына...  
Гәләми, позаны, рәнки,  
Дәфтәри басыр ағзына...  
Евдә јаман иш чохалыб,  
Бу иш Тәбризин ишидир,  
Нәвә тәзә диш чыхарыр  
Нәнәси һәдик биширир...



### ПОЕМАЛАР...

## АЗƏРБАЙҶАН

### I

Анамызын матəминə бурахмадылар,  
Бачымызын тоју олду—кедə билмəдик.  
Јүз јол шəхси ишимизи варагладылар,  
Тəгсиримиз, кўнаһымыз нəди—билмəдик.

Бурда ата кəзлəрини јумду əбəди,  
Орда оғул кедиб кəрə билмəди јасы...  
Оғул нəдир, гуш бу јана сəкə билмəди,  
Орда бура нə јолду ки, гаш-кəз арасы.

Фəданлəр кўллəлəнди, шəһидлəр өлдү,  
Чəпүб јанды, шимал јанды—нəш'əлəндилəр.  
Бир миллəтин мəни өлдү, мəнлији өлдү,  
Ики јерə парчаланды—нəш'əлəндилəр...

Рухлар кетди, ешглəр кетди, мə'налар кетди,  
Иллəр кечди өмрүмүзə гəм сəпə-сəпə...  
О тəрəфдəн бөлүк-бөлүк соналар кетди,  
Бу тəрəфдə кəллəримиз тутмады хəбər...

Јад чəкмəлəр тапдалады ана торпағы,  
Чəпəр,чəпəр, ағач-ағач бөлүшдүрдүлəр.  
О тəрəфи бу тəрəфлə етдилəр јағы,  
Бу гардашы о гардашла вурушдурдулар.

Нə кəрдүлəр—илан кими чəкдилəр дəмə,  
Чох јəрлəрдəн гаралајыб силдилəр бизи.  
Бу ганунлар, гадағалар аз имни, дəмə,  
Сонра ганлы мəфтиллəрлə бəлдүлəр бизи.

Башладылар јүз-јүз јəрдəн чəпəр чəкмəјə,  
Бəхтин бизə бу əн ағыр чəзасы олду.  
Бир күлəјə, бир јағыша сəрһəd кечмəјə,  
Бир дə гара гарышгаја ичəзə олду.

Сонра тез-тез дəјишдилəр əлифбамызы,  
Бизи əл сојумуздан етдилəр узаг...  
Јүз јол тəфтиш елəдилəр сөз дүңјамызы,  
Динимизи јаманлајыб етдилəр јасаг...

Əввəл дағлар вə'д вердилəр, амма сонралар  
Тамам онлар хилəф чыкды вə'длəринə.  
Бизи удуб нəзм елəмəк истəди онлар,  
Нəм о тајын, нəм бу тајын мə'дəлəриндə...

Сонра бəјраг елəдилəр бир кəрүн нəји—  
Бу кəнүллү ајрылмагмыш сən дəмə, нəлə...  
Ким кəнүллү гардашындан ајрылар, дəјин,  
Ким кəнүллү торпағыны верəр јад əлə...

Ким кəнүллү Саваландан əл чəкəр, ахы,  
Ким чаныны əсиркəмəз бу торпаг үчүн?...  
(Бу күн бүтүн АзəрбајҶан ајаға галхыб  
Бизим ана дијарымыз Гарабағ үчүн...)

Сонра чалаг елəдилəр өкəј кəслəрə,  
Бизи нəфтəбечəр едиб гарышдырдылар...  
Јаваш-јаваш јад сөзлəрə, јад нəфəслəрə,  
Јад диллəрə, нəвалара алышдырдылар...

Јүз чүр бəзəк дүзəлтдилəр заһирдəн, үздəн,  
Ичəридəн гарəт едиб сојдулар бизи...  
Бир дə кəрдүк ајрылышыг өз кəкүмүздəн  
Бир дə кəрдүк итирмишик кимлијимизи...

Бир дə кəрдүк јалан дөнүб нəгигəт олуб,  
Бир дə кəрдүк јадлар кими сəһбəт едирик...  
Бир дə кəрдүк миллəт ајры бир миллəт олуб,  
Бир дə кəрдүк јаваш-јаваш мəһвə кедирик...

Бир дə кəрдүк гызларымыз мискинлəшиблəр,  
Бир дə кəрдүк биздəн дəјил кəлинлəримиз...  
Бир дə кəрдүк јолларымыз өзкəлəшиблəр,  
Јад чиблəрə ахыб кедиб кəлирлəримиз...

Бир дə кəрдүк өз адыны дəјишир чоху,  
Тəблиғ едир јад руһуну, јад əдасыны...  
Бир дə кəрдүк аналар јад балалар доғур,  
Бир дə кəрдүк оғул даныр өз атасыны...

Бурда чара баш әжирләр, шаһа о јанда,  
Бә'зиси дә нә ондандыр, нә бундандылар,  
Бир дә көрдүк бу сатһасат јарышларында  
Бизимкиләр өнчүлдүләр, чемпиондулар...

Бағлајыблар халг гәлбинә кедән јоллары,  
Көрә-көрә ағ үстүндән гара чәкирләр.  
Ҳагг данышан, бирлик дејән әр оғуллары  
Бурда тутуб орда исә дара чәкирләр.

Бир дә көрдүк ади гуру сөз олуб Вәтән,  
Башымызда тәкчә онун севдасы галыб.  
Сары пајыз ағачы тәк созалыб Вәтән,  
Будаглары сыныб дүшүб, көвдәси галыб...

Көрдүк чоху өз-өзүнү дүшүнүр анчаг,  
Мәсләк пула, вәзифәјә гурбан верилір.  
Бир дә көрдүк халг олудур әлдә ојунчаг,  
Ону тарач едәнләрә ән'ам верилір.

Кечә-күндүз гардаш-бачы һарајлы олду,  
Нә ағылар, нә ачылар көрдү бу торпаг...  
Рә'јаларда та о тајлы, бу тајлы олду,  
Рә'јаларда көрдүк даһа бирди бу торпаг...

Бу икили тәлә илә барышдыг даһа,  
Бу милләтин һәр бир шеји олду јарымчыг.  
Парчаланды јери, көјү, ады, аллаһы,  
Дириси һеч, өлүсү дә өлдү јарымчыг...

Јары әсли шимал-чәнуб күләјимиз дә,  
Тој еләдик, јас сахлалыг—јарымчыг олду...  
Дүз икијә ајырдылар үрәјимизи,  
Бөлүндүкчә, үзүлдүкчә јарымчан олдуг..

Даһа олду јары мәрһум, јары да азад,  
Бир вәтәндә ики вәтән, гүрбәт олармы?...  
Дүз дејибләр, дәрд јарымчыг әлиндән, мин дад,  
Һеч бөлүнмүш милләтдән дә милләт олармы?..

Ачылдылар әрзин зүлмәт јоллары белә,  
Бәшәр оғлу дүз аллаһын евинә учду.  
Ҳәтта гары дүшмәнләр дә верди әл-әлә,  
Тәкчә бизим тәләјимиз дүјүнә дүшдү..

О гит'әдән бу гит'әјә кәлиб кетдиләр,  
Бүтүн узаг мәсафәләр јахынлашдылар...  
Ҳәтта ағлар гараларла достлуг етдиләр,  
Чох тајфалар, әсәбәләр јахынлашдылар...

Ҳәтта вәһши һејванлар да инсафа кәлди,  
Иснийдиләр асманлар, гурдлар, түлкүләр.  
Ҳәтта тәзә достлар кими әл-әлә верди  
Бир-бирини ғылынчлајан елләр, өлкәләр...

Чәнуб чыхды јерин-көјүн чәзибәсиндән,  
Күнаһымыз, гүсурумуз нәди—билмәдик.  
Сән буна бах, лап аз гала нки әсрдә  
Бир гарышга кедән јолу кедә билмәдик...

Кедәммәдик, татар олду, тәјјарә олду,  
Беш гарыш јол тилсимләрә дүшдү елә бил.  
Тәбриз әрзин ән әлчәтмәз шәһәри олду,  
Тәбриз ајры планетә көчдү елә бил..

Тәбриз нәдир, Нахчывана сәрһәд гојдулар,  
Мәрәнд нәдир, Биләсувара кедә билмәдик.  
Арамыза јүз гадага, јүз сәдд гојдулар,  
Күнаһымыз, тәгсиримиз нәди—билмәдик...

Хијабани о тәрәфдә силаһ көтүрдү,  
Ону өлүм јатағында дағ еләдиләр.  
Пишәвәри бу тәрәфә пәнаһ кәтирди,  
Бурда ону һијлә илә јох еләдиләр.

О тәрәфдә Фирудини тутуб асдылар,  
Бу тәрәфдә Биријаны мәнкум етдиләр,  
Сәрһәдләрә сәј-һесабыз гошун басдылар,  
Күндән-күнә мәфтилләри мәнкәм етдиләр..

Ҳәтта суја, һәтта көјә сәрһәд чәкдиләр,  
Ајырдылар дил-ағызсыз дәрәни, дағы,  
Ағачлары гопарараг тирләр әкдиләр,  
Јер алтына, јер үстүнә атдылар лағым..

Гојмадылар о тәрәфә бир ары гона,  
Хәткеш кими дүзәлтдиләр әјри хәтләри.  
Адиңә бир јарпағың да хышылтысына  
Саатларла дуруб һүрдү сәрһәд итләри..

О тәрәфдән бир дурбинләр бизә бахдылар,  
Бу тәрәфин дурбинләри жүз адда олду,  
О тәрәфин чәпәрләри көһнә тахтадан,  
Бу тәрәфин чәпәрләри поладдан олду..

Бир кечилмәз сылдырыма, гајаја дөндү  
Бу торпағын баш јоллары, улу јоллары.  
Дүз ортадан началанды, ики бөлүндү,  
Ат јоллары, гурд јоллары, гуру јоллары.

Сичовулар донуб галды зүлмәт дешикдә,  
Гарталлара көј олмәзды сүзә, илаһи  
Илләр боју ајыг-сајыг дуруб кешикдә,  
Бизин дуруб горуудулар биздән, илаһи...

О тајдакы гардашына мәктүб јазанын  
Кағзына, маркасына әмма гојдулар.  
Бир јол Тәбриз радиосуна гулаг асанын  
Тамам једди архасына әмма гојдулар.

—Сән ичләсәдә пис апардын о күн өзүнү,  
Мәрәнд, Шаһбуз сөзләрини үрәкдән дедин,  
Нәјә исә ејһам вурдун Чәнуб сөзүлә,  
Һәм дә гардаш кәлмәсини чох бәркдән дедин.

—Олмаја сән итирмисән тамам ағлыны,  
Сән үнсүрсән, сән дүшмәнсән, милли галыгсан  
Өз дилинлә өзүн ачдын өз пахырыны,  
Бундан белә Сибирликсән, Калымалыгсан..

Күнлә дартыб апардылар, сорғу-суала,  
Дөјүб-сөјүб, азаб вериб салдылар әлдән.  
Көндәрдиләр сүрү-сүрү сојуг шимала,  
Куја халгы гуртардылар милләтчиләрдән.

Азәрбајчан бир ачыгча зиндана дөндү,  
Намәрдләри сағ галдылар, мәрдләри өлдү,  
Милләтчиләр ким или ки—Чавил әфәнди.  
Мүшфиг, Чавад, Аббас Мирзә, Руһулла, Улви.

Һәтта бөјүк Нәримана гулл гојдулар,  
Ким азачыг бој көстәрди боју вурулду.  
Бизим вәтән севкимизә горуг гојдулар,  
Бизим вәтән мәрәмымыз горхулу олду...

Гырх алтыда үмидләрин чырағы јанды,  
Хәзәл олмуш бағымызда күлләр ачылды.  
Бирләшмәјә ијнә бојда күман јаранды,  
Бир-биринә һәсрәт галан голлар ачылды.

Бир балача көзүмүзүн јашыны силдик,  
Елә сандыг биз истәјән замана кәлди..  
Һеч олмаса аз да олса Тәбризи көрдүк,  
Елә бил ки, динә кәлдик, имана кәлдик.

Һеч олмаса бир азачыг Мәрәндә бахдыг,  
Әрдобилә ајағымыз дәјди балача..  
Савалана зирвәләрә кирәндә бахдыг;  
Думанына папағымыз дәјди балача...

Бир азачыг руһумузда тәрәниш олду,  
Бир аз гәфиләт јухусундан ојанды халгым.  
Һеч олмаса беш күнлүјә азад гуш олду,  
Одлар көрмүш һәм о јанлы, бу јанлы халгым...

Һеч олмаса әһвал тутуб даныша билдик  
Өз доғмача гардашымыла бир лисанда биз..  
Һеч олмаса кәзә билдик, долаша билдик  
Бу дүнјанын чәннәт бағы Күлүстанда биз.

Бүтүн әләм хәбәрдарды фәрағымыздан,  
Беш күнлүјә бу фәрағын чыхдыг јасындан.  
Һеч олмаса чат-чат олмуш додағымызла  
Ахыр келиб әпә билдик Әрк галасындан.

Хәтәнини руһу чошду, Гурбани күлдү,  
Дириләр дә, өлүләр дә чана кәлдиләр.  
Һеч олмаса ахыр Чулфа Чулфаны көрдү,  
Астарадан Астараја салам вердиләр...

Аллаһсыз дә әлләрини галдырды көјә,  
Деди:—Буну кәл чох көрмә сән бизә, аллаһ..  
Һеч олмаса, һеч олмаса бешчә күнлүјә  
Бөјүк Бүлбүл чәһ-чәһ вурду Тәбриздә, аллаһ...

Һеч олмаса, һеч олмаса, аһ, һеч олмаса..  
Дедиләр јох, сизләр һара, бирләшмәк һара?..

Јенә көрпә үмидләре чәкилдә һасар,  
Бу сонунчу мөһдимиз дә дәјди дашларә...

Јенә кирди орталыға фәсад, шәр, һижлә,  
Јенә дүшдү арамизә һичран, гәм, күсү,  
Сталинни, Микојанын фитнәси илә  
Говладылар, чыхартдылар о тәјдан бизи...

Чыхартдылар, говладылар өзкәләр тәки,  
Јухарыдан һөкм кәлди, сән һөкмә бир бах...  
Билә-билә гојмадылар, гојмадылар ки,  
Бүтөв вәһид милләт олаг, бир јердә олаг...

Горхунудур һәр зиндәтин бүтәвү, тамы,  
Милләт батыр, милләт итир парчалапанда...  
Билә-билә гојмадылар, гојардылармы  
Мөһтәшәм бир дәвләт олсун Азәрбајҗанда?..

Онда ахы өзкәләри чылыз көрүнәр,  
Нијә ахы Азәрбајҗан олсун о бојда?..  
Гоча Шәргин гапысында нәһәнкә дөнә,  
Бир учу Дәрбәнддә дурсун, бир учу Хојда...

Гојмаг олмаз пәрвазлансын бир өлкә кими,  
Башгалары унутулсун кәлкәдә галсын.  
Гој икијә парчалансын әввәлки кими,  
Һәр парчасы бир дәвләтдә, өлкәдә галсын...

Нијә, нијә Азәрбајҗан бир олсун ахы,  
О бирләшсә күчлү олар, хаталы олар...  
О Гафгазда әлә алар һекмонлуғу,  
Һәтта онун БМТ-дә адамы олар...

О бирләшсә галхар, ахы, дириләр, ахы,  
Гој јенә дә әввәлки тәк кетсин јухуја...  
О бирләшсә чохларына олар көз дағы,  
О бирләшсә чохларына мејдан охујар...

Бирләшмәјә гојмаг олмаз Азәрбајҗаны,  
Наһар јерә бөлмәјибләр ону гәдимләр.  
Шаһ илә чар, чар илә шаһ о заман, чаным,  
Нә едибләр дүз-едибләр, доғру едибләр...

...Бөјүк рәһбәр әл кәздирди бығына бу дәм,  
Һарамзада чәсуслары дүшдүләр ишә...

Чәнуб, Шимал чәмчаланғы, дәрјидән әләм;  
Јенә һичран вүсал илә кәлди дөш-дөшә...

Бығларына әл кәздирди «сәвимли» рәһбәр,  
Азәрбајҗан виран олду јенә тәзәдән..  
Беријанын чәсуслары једә дөндүләр,  
Јүјүрдүләр Москвадан та Тәбризәчән...

Јенә сәрһәд мәфтиләри верди сәо-кәсә,  
Дөндү чәнуб тәрәфимиз јенә галаја...  
О јанда дар ағачлары, бу јанда исә  
Беријанын чәлладлары кирди араја...

О јанда шаһ гирыб төкдү, бу јанда рәһбәр,  
О јанда көз көрә-көрә, бу јанда пүнһан...  
Бәлкә дә мән јанылырам, бәлкә дә сәһвәм,  
Мән ки, азча ајырмырам рәһбәри шаһдан...

Икиси дә чәллад олуб, гәнтөкән олуб,  
Формалары ајры олуб, мәзмуну ејни.  
Бу дунјала сәй-һесабыз һөкүран олуб,  
Һамысы да бир-биринин давамы, ејни...

Бир-биринин әлләринә су төкүб онлар,  
Бир-биринә охшајыблар екизләр кими..  
Инди одлу чәһәниәмдә күл олуб онлар  
Евләр јыхан, ганлар төкән иблисләр кими...

Бығларына әл кәздирди сәвимли рәһбәр,  
Кечиртдиләр һамымызы гыл көрпүсүндән..  
Бөјүјә дә, кичијә дә әл кәздирдиләр,  
Чоху һәтта шүбһәләнди өз-кәлкәсиндән...

Маркарјанлар, Топуризәләр мејдан сулады,  
Јенә халгы хәлбирләјиб әләкләдиләр,  
Кимләре ки, дәрјкәз азча бармаг булады,  
Бирбаш дәннз ғырағына сүрүкләдиләр...

Әлләринә имкан кечди јенә јанларын,  
Јенә онлар «һифз еләди» милләтимизи..  
Балтанын да сапы бизим, өзү онларын,  
Бах, беләчә ләкәләдик милләтимизи...

Бах, беләчә өзүмүзә кәсилдик гәним,  
Олдуг мискин, фағыр, јазыг, горхаг, тәпәрсиз...

Биз та кəнар дүшмəнилəри нəјнирик, чаным,  
Өз «доғмача» дүшмəнимиз сəјсыз, гəдəрсиз...

Бəс елəјəр хələ ајры миллэтлəрə дə,  
Биз өзүмүз хəм ов олдуғ, хəм силəй олдуғ,  
Өзүмүз хəм горуг олдуғ, хəм дə ки, бəрə,  
Өзүмүз хəм нишан, хəм дə нишанкай олдуғ...

Азəрбајчан тарач олду, өлдү, дирилди,  
Лап аз гала өз ады да чыхды јадындан...  
Ән мөтəббəр сəггынлара оп'ам вəрилди,  
Онлар хəр күн интг елəди миллэт адындан...

Јадлар јенə бу өлкəјə дурдулар јијə,  
Кечə-күндүз малым, мүлкүм, варым, дашынды.  
Өз дилиндə халғ сөзүнү дəјə билмəјəн  
Од јағдырды, ат ојнатды халгын башында...

Бирчə кəрə бу торпагда хава удмајан  
Кəслəр кəлиб бу торпағын дарғасы олду.  
Азəрбајчан кəлмəсини дили тутмајан  
Азəрбајчан миллəтинин ағасы олду...

Кəнчə ады дəјишилди, ар олду бизə,  
Низамилəр, Мəһсəтилəр гəншш елəдилəр.  
Бəјлəгəнда бирчə тикан əкмəјəн кəсə  
Бəјлəгəны башдан-баша бəхш елəдилəр.

Мəсчидлəри дағымдылар трактор илə,  
Гəдим, улу абидəлəр виранə олду.  
Сталинин китаблары та бундан белə  
Бизим халгын дини олду, Гур'аны олду.

Дəјишдилəр дəфни, јасы, адəти, тоју.  
Сəғни үпүм, хəл-парајым галда ичкəм.  
Гəдим Новруз бајрамымыз—фамилим, сəјүм,  
Иллəр илə хəбс едилди халгын ичиндə.

Фамилимдəн диксиндим дə хəрдəн елə бил,  
Амма гəлбон гүрүрландым Новруз кəлəндə.  
Намы кизли бајрам етди Новрузу хəр ил,  
Плов асды, хонча тутду бу əзиз күндə...

Бир јандан да дағымдылар тарихимизи,  
Əсəр јазыб нəшр етдилəр хəј галаг-галаг.

Нечə-нечə китаблардан силдилəр бизи,  
Нечə-нечə миллэтлəрə етдилəр јамат...

Јаздылар ки, кəр олмушуг ингилабачан,  
Гүрү јурда бəјүмүшүк бураја гəдəр.  
Бундан белə бағымызда чичəклəр ачар,  
Бундан белə бизимкидир кəлəчəк, зəфəр...

Бир рəһбəрə сəғ ол дəјəк күнəш чыханда,  
Кəрəк она јаша дəјəк сəһəр кəлəндə,  
Она, она миннəтдарыг памбыг јығанда,  
Она, она миннəтдарыг күллəлəнəндə.

О күнəшдир, о сəһəрдир, улдуздур, ајдыр,  
Одур əсл хиласкары бу елин, јурдун.  
Куја бизим рəһбəримиз о олмасайды  
Нə Низами доғуларды, нə Дəдə Горгуд.

Нə чајымыз су вəрəрди, нə дə архымыз,  
Нə өнүмүз кəрүнəрди, нə дə архамыз,  
Нə солумуз билинəрди, нə дə сағымыз.  
Нə əтимиз дəд вəрəрди, нə дə јағымыз.

Она дуа етмəлијик хəр сəат, хəр күн  
Чəһ-чəһ вурəй бұлбұл үчүн, ачан күл үчүн.  
Она, она миннəтдарыг Кəрəғлу үчүн,  
Кəпəз үчүн, Кəјкəл үчүн, Маралкəл үчүн.

Бəли, она миннəтдарыг биз она тəкчə,  
Бир кечəдə минлəр илə гəјбə чыханчын,  
Бəли, она миннəтдарыг биз она тəкчə,  
Бу «шəн», «азад», бу јарымчан Азəрбајчанчын...

#### 4.

Шəһријарын јубилејинə бурахмадылар,  
Сəһəнд өлдү һүзуруна кəдə билмəдик.  
Јүз јол шəхси ишимизи варагладылар,  
Күнаһымыз, тəғсиримиз нəди билмəдик.

Үзəјирбəј кəзлəрини јүмдү əбəди,  
Узаг-узаг еллəр кəлиб кəрдү бу јасы,  
О тəрəфдəн бир гуш белə сəкə билмəди,  
Биз дə кими ганлы тутдуғ—јазыг Аразы.

Биз дә әсл кунәһкары унудуб елә,  
Дуруб дүшдүк кечә-күндүз бир чајын үстә.  
Көз јумараг бу тајдакы вәтәнсизләре  
Јыхдыг бүтүн кунәһлары о тајын үстә.

Куја тамам ач-јалавач Ирандыр ора,  
Бурдакылар гәндә-бала батыб аз гала.  
Куја тамам харабадыр, вирандыр ора,  
Бурдакылар коммунизмә чатыб аз гала.

Чох галмајыб, лап аз галыб, нечә күн галыб,  
Сүзәчәјик башдан-баша сүд көлүндә биз.  
Јатырдылар тәриф долу лајлалар чалыб,  
Шүар илә јухуладыг, галхдыг күндә биз.

Шүар, шүар тин башында, аддым башында,  
Шүар илә чај ичдиләр, газан асдылар.  
Мешәләрдән, сәһралардан, дағлар башындан,  
Хәрабәләр үзәриндән шүар асдылар.

Улу рәһбәр шүарларын көкү, зәңкини,  
Улу рәһбәр шәһәрләрдә, тәрчүмәләрдә.  
Шүарларын ән шәһини, ән гәшәнкини  
Зинданларын үзәринә пәрчимләдиләр.

«Та чатыбдыр әмрүмүзүн ән хош чағлары,  
Лап аз галыб, коммунизмин кандарындајыг»..  
Дустагларса шүарлара бахды, ағлады,  
Дүшүндүләр, бәс биз кимин гандалындајыг?..

Инанды да бу һај-күјә һәлә чох адам,  
Бу бәјда да јалап олмаз дедик һәр һалда.  
Һа көзләдик о бәјүк күн кәлиб чыхмады,  
Көзләмәкдән көзүмүзүн көкү саралды.

«Лап аз галыб» көрүнмәјән илләрә дөндү,  
Һеј узанлы далсыз, ачы бағырсаг кими.  
Нә әввәли, нә дә бунун сону көрүндү,  
Чамзааты алдатдылар бир ушаг кими.

«Лап аз галыб», мәсафәси чох узар олду,  
Интизарла үздүк елә өз чанымызы..  
Үч гојуна, беш гојуна төјчү гојулду,  
Јун олмады, апардылар јорғанымызы.

Илләрин дә күзараны галды аллаһа,  
Нечә јазым, гарадан да о јана рәнк вар?  
Кечи нечә чәпиш доғуб алдылар саја,  
Мүлкәдара тај тутдулар кимдә инәк вар...

Әкинчини ајырдылар өз торпағындан,  
Торпаг оғлу торпағындан узаға дүшдү.  
Үмуми ев, үмуми јол, үмуми дүкан,  
Гәдим Бақы бағлары да үмумиләшди.

—Бағ саһиби, бағыны вер, јүкүнү јүклә,  
Бу бағ сәнин бағын дејил, халғындыр даһа..  
О гојулар, үзүмлүкләр, о әнцилликләр  
О чәннәтләр виран олуб дағылды даһа.

Халг дејилди бағ саһиби, зәһмәткеш инсан?..  
Арвады да, ушағы да өзүјдү халгын.  
Бах, беләчә һәјат чыхды өз мәчрасындан,  
Бах, беләчә үмидләри үзүлдү халгын.

—Ат саһиби, вер атыны колхоза һөкмән,  
Үмумизир кәјим-кәчим, чөрәк дә, јаг да..  
Бах, беләчә талан олдуғ үмумиликлә,  
Галдыг әтсиз, јағсыз, гәндсиз әсрин бу вахты...

—Тор саһиби, та Хәзәр дә үмуми олду,  
Та балыг да, та күрү дә үмумининдир.  
Бәс киминчин балыгчылар балыг тутурду,  
Дәрјамыз вар, балыглары көрүнмүр инди...

Куја һәр шеј үмуминин әлино кечди,  
Амма дәрлдләр, амма гәмләр олду хүсуси.  
МВД-ләр НКВД-ләр хүсусиләшди,  
Зүлм едәнләр, һәбс едәнләр олду хүсуси...

Бирчә-бирчә рәсмиләшди бүтүн чаниләр,  
Тутһатутлар, башабаслар минди гануна.  
Һәр күн артан, балалајан дустагханалар  
Кечди мәнфур Беријанын ихтијарына...

Олду шәхси мүлкіјјәти, шәхси дөвләти,  
Һөкмдарлар нәкарајди онун јанында?..  
Зинданлары Сибирәчән узанды кетди,  
Әлләри дә кечә-күндүз инсан ганында.



Ленин һәр нә демишдисә олду бош кағыз,  
Өлкә тамам мәңгәсәндән үзгә түшдү,  
Јаздыг, дүнја јарадырыг бәјсиз, ағасыз,  
Һәгигәтдә һәр касыба беш аға түшдү.

Јаздыг, чаһан виранәдир, тамам виранә,  
О кәрәкдир гүввә ала, күч ала биздән,  
Һәлә Чәнуб сәрһәдләри дурсун бир јана,  
Сәрһәд чәкдик дүнја илә өз арамызда...

Та чохлары гапымызы ачаммадылар,  
Нә кимсәјә салам вердик, нә салам алдыг.  
Бир өлкәни башдан-баша ачарладылар,  
Баш ачары Сталинин чибиндә галды...

Дедик, чаһан даһа биздән башлајыр, биздән,  
Бирчә килә һәјат јохдур биздән о јана...  
Баһар кими чичәклидир хәзәлимиз дә,  
Һәтта күнәш чох сојугдур биздән о јана...

Бизсиз солуб-саралачаг әрзин галаны,  
Нә гыш гышдыр, нә јәј јәјдыр биздән о јана...  
Бизә гәдәр нә јараныб наһаг јараныб,  
Кәрәк һеч нә олмајады биздән о јана...

Күндә-күндә јаманлајыб сөјдүк дүнјаны,  
Бирчә килә вечинә дә алмады дүнја.  
Адәтијлә һәрләди өз дәјирманыны,  
Өз ишиндән, өз күчүндән галмады дүнја...

Бизләри дә бала-бала вурду дишинә,  
Бизләри дә эзди, сыхды, силкәләди о,  
О—дүнјадыр, варды дүнја, олачаг јенә,  
Өз халглары, милләтләри, өлкәләријлә...

О бизә дә гәһ-гәһ чәкди, бизә дә күлдү,  
Мөһкәм-мөһкәм ипимизи ешди бу дүнја...  
Көзүмүзү ачыб көрдүк, бир дә нә көрдүк,  
Бахыб көрдүк та биздән дә кечди бу дүнја...

5

Бу јәј бизи һеч Шушаја бурахмадылар.  
Орда Вагиф поезија күнләри иди.

118

Ағдамдача бизә танклар јарагладылар,  
Бу нә гәдәр ағламалы, күлмәли иди...

Силаһланмыш һәрбчиләр бәләдчи олду,  
Тәһлүкәнин, сәксәкәнин кечдик чәнкинә.  
Бурда Шуша галасына гырх ағач јолду,  
Јол кәсмишди ермәһиләр—«әрәбзәнкиләр»...

Дејин, адам дуруб кимә шикајәт етсин,  
Бу бојда дә ағыр бәла, нис күн олармы?  
Вәтәнинә әскәр сәни мүшәјәт етсин,  
Шаир үчүн бундан бөјүк нискил олармы?

Ај әскәрләр, нечә едәк, сиз дејин бары,  
Бир тәрәфдән торпағына силаһ дашына...  
Бир јайда дә чох севдијин вәтән дашлары  
Јад әлләрлә күллә олуб јағын башына...

Нәсә бизә дәјмәдиләр, галдыг газанча,  
Рәһм еләди бизә вәтән дашлары, мәнчә...  
Каш әлләрим гурујајды буну јазынча,  
Каш көзләрим тутулајды буну көрүнчә...

Һава боју верталјотлар кәзирди тәк-тәк,  
Көј јоллары ачыг иди Шушаја јалныз.  
Аз галырды јарыб чыха синәми үрәк,  
Ғәјядырдым о дағлардан руһсуз, инамсыз...

Ғәјядырдым дағлар кими дәлгын, мүкәдләр,  
Јол бағлыјды Хан кәндинә, Кәркичаһана...  
Нечә кәрә бу торпагы бөлүшдүрәрләр,  
Нечә кәрә тәпик дојәр Азәрбајҗана...

Бәхтимизи нечә кәрә ачылајарлар,  
Сојумузу она-буна едәрләр чалаг...  
Нечә кәрә бу милләти парчалајарлар,  
Өз доғмача вәтәниндән едәрләр чалај...

Бир олса дә әсли-нәсли, риш'әси, көкү,  
Һәгигәтдән, нәчибликдән мајасы ола...  
Нечә кәрә бир јалыны бөләрләр ики,  
Онун нечә көз дикәни, јијәси олар?..

Нечә кәрә не'мәтини јејиб дојарлар,  
Дарашарлар онун чәһнәт кушәләринә?..

119



Нечә кәрә дөһизинә горуг гоҗарлар,  
Нечә кәрә доғраҗарлар мешәләрини?..

Дөнүр кери бәд илләрин думаны жоҗса,  
Ја Түркмәнчај дәрәләrimi тәзәләјирләр?..  
Астараја дөндәрирләр Шушаны жоҗса,  
Јохса Дағлыг Гарабағы Хој еләјирләр?..

Нә туфанлар кәлди кечди үзәримиздән,  
Ајлар, илләр ағыр-ағыр тәрпәнди кетди.  
Баха-баха гопардылар Тәбризи биздән,  
Баха-баха бир дә көрдүк Дәрбәнд дә кетди.

Јерсиз кәлди кири, јүкүнү јүклә!..  
Башымыза нәләр кәлир, нәләр, билмәдик..  
Кәмәрлини кимләр о вахт бәлдүләр ики,  
Кәдәбәјдән ким пәј верди, хәбәр билмәдик...

6.

Дава тәзә гуртармышды... дәрәдә, дүздә,  
Јердә-көјдә һәлә барыт гоҳусу варды.  
Һәлә хофу кетмәмишди үрәјимиздән,  
Чанымызда һәлә онун горхусу варды...

Һәлә ахыб кәлирдиләр «гара кағыз»лар,  
Почталјонлар һамысыны кәтирмәмишди..  
Өвладлары гајытмајан ана јазыглар  
Һәлә тамам үмидлини итирмәмишди..

Әскәрләрин әјниндәјди һәрби көјнәји,  
Патрондаш да бағлајанлар вар иди тәк-тәк..  
Карточкаја верирдиләр һәлә чәрәји,  
Инди әти, јағы, гәнди вердикләри тәк...

Һәлә чоҳ-чоҳ дәриндәјди даванын көкү,  
Ағрылары долашырды дамарда, гәндә.  
Һәлә фашист әсирләри көз јашы төкүб,  
Тәзә-тәзә кедирдиләр Азәрбајҗандан...

Бизмкиләр Алманијадан дөнүрдү кери,  
Јенә доғма јурдларына тапынырдылар.  
Евләринә чатар-чатмаз о бәдбәхтләри  
Һејван кими боғазлајыб апарырдылар.

Өз доғмача торпағында һәбс едирдиләр  
Јад торпагдан, әсирликдән гајыданлары.  
Куја онлар вәтәнинә гәсд едидиләр,  
Јашамаға һағгы жоҳдур әсла онларын.

Милјон-милјон өмүр једи јыртычы даға,  
Көр нә гәдәр кунәһсызын ганы төкүлдү.  
Куја дүшмән аз гырмышды бизи, худәја,  
Бир јандан да өз әлимиз гырыб төкүрдү.

Ганымызла гуртармышдыг бәшәри дардан,  
Амма һәлә ичимиздә кедирди дава.  
Ирәванда, Зәнкәзурда, Зәнкибасарда,  
Ведимиздә, Көјчәмиздә кедирди дава...

Јох, бу дава даһа писди, инанын буна,  
Јох, давада дүшмән илә дөјүшүр инсан.  
Бурда гоншу басыб сәни јүк гатарына,  
Чыхарырды өз һалалча торпағымыздан.

Мин һиләлә тәдбир төкүб говлајырдылар,  
Куја гәриб әзизләри гајыдыр кери..  
Бөлүк-бөлүк, сүрү-сүрү говлајырдылар,  
Улу рәһбәр куја буна көстәриш вериб...

Лап аз гаала кунәһкара дөндәриб бизи,  
Алырдылар ихтијары өз әлләринә.  
Көзәл-көзәл јәләтләрдән епдириб бизи,  
Төкүрдүләр одлу Муган дүзәнләринә...

Дејирдиләр, башлы башын сахласын даһа..  
Бу шоранлыг дүзәр һара, о лағлар һара!  
Бирчә гуртум булаг сују өмүрдән баһа,  
Бирчә удум дағ һавасы кәлмәз хәјала...

Нечә олду о сүзмәләр, гајмаглар, јағлар,  
Көчкүнләрә көрүи нечә од вурулдулар?  
Бирчә-бирчә өлүрдүләр јазыг ушаглар,  
Гыздырмаја, јаталаға тутулурдулар,

Јашлылар да гырылырды дәрәсиз, әлачсыз,  
Бу да бир чүр гәтә олурду, е дам олурду.  
Орда гәдим гәбристанлар галырды башсыз,  
Бурда тәзә мөзарлыглар пәјда олурду...

Бурда тэээ башдашлары догулурдулар,  
Галанырды, жүкләнирди гәм гәмин үстә.  
«Ирэванда хал галмады»...охујардылар,  
Хал нәдир ки, Ирәванда нә галды биздән?..

«Ирэванда хал галмады», гәдим Ирәван  
Ханлыгларды бир заманлар башдан-баша о.  
Чоху бизмә данышарды ахычы, рәван,  
Мәһрибанды дост-таныша, јар-јолдаша о...

Бағчалары халы кими тохујардылар,  
Даға-даша сәс дүшәрди тәранәмиздән.  
«Ирэванда хал галмады» охујардылар,  
Ирэванда хал галмады, нә галды биздән?..

Көңчләримиз әнди-пейман бағлајардылар,  
Бахыб һәсәд апарарды цисләр, хәбисләр...  
«Ирэванда хал галмады»—чағлајардылар,  
Ирэванда хал галмады, гәм галды биздән.

Ирэванда хал галмады, әбәди галды  
Орда улу әсдадларын руһу, гәбири...  
Орда мин-мин арзумузун мә'бәди галды,  
Галды бизим өмрүмүзүн изи, ләһри...

Ирэванда хал галмады, әбәди галды  
Бизим өлмәз нәғмәмизин ады, һавасы...  
Орда бизим халғымызын һәсрәти галды,  
Галды бизим үч милләтин Сәјат Новасы...

Ирэванда хал галмады, әбәди галды  
Хатирәмиз, һискилимиз, көзүмүз орда...  
Арамызда башы гарлы дағлар учалды,  
Бир-биринә јағы олду достлар ахырда...

7

Мәни дағлар өз гојнундан бурахмајырды,  
Дејирдиләр, демәк, сән дә атырсан бизи.  
Анам исә һеј бојнуму гучағлајырды,  
Тутулурду, көврәлирди, долурду көзү...

Илк дөфәјди ајрылырдым ахы мән ондан,  
Һәлә ана ушағыјдым, ана ушағы.

Чин үркәрди көһнә, тахта чамаданымдан,  
Јүкү нимдаш—ајағгабым, шәрфим, папағым.

Ше'р илә нәфәс алып, ганадланырдым,  
Поезија мәчнунујдум, дәлиси идим.  
Хәјалларым дуратларым, ғыратларымды,  
Чох сәһрли бир аламә тәләсијирдим...

Ғырх сәккиздә ахыр мән дә шәһәрли олдум,  
Педмәктәблә таныш олдуғ елә о заман...  
Илк бахышдан көрән кими она вурулдум,  
Мән Хызыдан кәлмиш идим, о Ирәвандан...

О шәһәрли ғызы иди, мән дағлар оғлу,  
О инчәјди, зәриф иди, мән јонулмамыш.  
Илк зәнк олду, һамы бирдән синифә долду,  
Јадлар дуруб бир-биријлә олдулар таныш...

О ахырда кәлиб чыхды, көрдүм ки, танры,  
Јеришини итирибдир утандығындан.  
Тез жығышды дөврәсинә Бақы ғызлары,  
Һәрә бир шеј суал едиб сорушду ондан...

О, ғызларын һүзурунда чашды, дурухду,  
Бир сәләләһ, бир кунәһсыз ушағды санки...  
Ғара сачлар илаһидән буруг-буругду,  
Ала көзләр бир сәһрли булагды санки.

Мән амамн көзләриндән башга дүнјада  
Һеч бир заман о чүр шәффаф көз көрмәмишдим...  
Кәндимиздә ғызлар варды намүслу, сәлә,  
Амма һеч вахт бу һәјада ғыз көрмәмишдим.

Көрмәмишдим, јәгин һеч вахт көрмәјечәкдим  
Һәјатымын ахырына, сонуна кими...  
Илләр боју мәнә јанды, гајғымы чәкди,  
Бир вәфалы өмүр досту, бир ана кими...

Сонра билдим гачғындылар, тавансыздылар,  
Бизә гоңшу оланларын овуду онлар.  
Сонра билдим јүрдсүздулар, үнвансыздылар,  
Сонра билдим Ирәвандан говулуб онлар.

Бир дәһшәтли һејрәт һисси јаранды мәнә,  
Елә бил ки, азыб галдым думан ичиндә,

Педагожи мектеб вармыш ана дилиндэ,  
Баглайыблар, дагыдыблар бир ан ичиндэ.

Мән сонралар баша дүшдүм дүзү бунлары,  
Тутулармыш һәр кимсәнин чынгыры чыхса...  
Улу рәһбәр рәһм еләжиб өзү онлара,  
Сүрүрләрмиш һамысыны Сибирә јохса.

Сонра билдим јүз минәчән азербайжанлы  
Гәдим, улу торпагындан олуб дидәркин.  
Мән сонралар бу дөһшәти аңладым, гандым,  
Сәфурәјлә евимизә көчдү бу дәрд дә...

Сонра көрдүм, сонра билдим өтдүкчә заман,  
Кирајәдә јашајырлар Мирзәәҗада\*.  
Аңладә алты гыз вар, тәк бирчә оғлан,  
Галдыглары гушхана ев үрәк дагыдыр.

Стол алтда, пәнчәрәдә јатыр көрпәләр,  
Әр-арвад да бир-бирини көрмүрләр әсла.  
Крантлардан ајда-илдә бир јол су кәләр,  
Тараканлар әдәб, әркан билмирләр әсла.

...Олурмушлар Ирәванын дүз ортасында,  
Дәрд тәрәфлә Азербайжан мәһәлләләри...  
Көчүрдүләр елә күнүн күнортасында,  
Көчүртдүләр—нечә кәлди буна әлләри?...

Сонра көрдүм алты гызын һамысы көјчәк,  
Сонра көрдүм алты гызын һамысы халлы.  
Ирәванда хал галмады, де мәнә, көрәк,  
Ирәванда хал галмады, онда нә галды.

Аталары атам олду Нүсәјн киши...  
Ермәничә гуртармышды мектеби јазыг...  
Санардын ки, пейғәмбәрин бурнундан дүшүб,  
Аграномду... гәлби варлы, чибләри касыб.

Ирәванда мин дил илә алдатмышдылар,  
Демишдиләр... Бақыја кет, көзләјир евин,  
Бақыда да башына мин ојун ачдылар,  
Күндә бир чүр чәфәнк сөзләр, јаланлар дејиб.

\* Мирзәәҗа Әлијев күчәси нәзәрдә тутулур.

Зүлм чәкдиләр хырда гызлар, көрпә чүчәләр,  
Үстләри јорҗаи көрмәди, башлары јасдыг.  
Бир көзүјлә јазыг киши узун кечәләр  
Рәһбәрләрә елә үмид намәси јазды.

Бириси дә сајыб чаваб вермәди она,  
48-дән ајлар өтүб сәһәләр кечди.  
Јенә бизим Күллү ханым\* ев верди она  
Күч-бәләјлә мин доггуз јүз алтмыш үчдә.

Јазыг киши нә јахшы ки, ев көрә билди  
Неч олмаса һәјатынын гоча чағында...  
Әбәдилик мәңзилиндә ујујур инди,  
Бөјүк гызы Сәфурәнин гоншулуғунда.

Аналары амам олду—Сәријә ана,  
Өзү дә түнд сејид иди Мираббас гызы.  
Сәхавәтли таңры һәр шеј вермишди она,  
Көзәл иди, бөј-бухуну, гәмәти, көзү...

Нәчиблији, инсанлығы гәдәрсиз, сајсыз,  
Даш гәлблинин дәјмәз иди гәлбинә белә...  
Сөзү, меһри мәһәббәти рәнксиз, галајсыз,  
Нур долларды ајаглары тохунан јерә.

Гызлар һамы чәкмишдиләр аналарына,  
Сәфурәјди илк өвләди, чаны-чијәри.  
Ана сүзән бала иди, бала да ана,  
Санардын ки, көһнә чинар тәзә көјәрир.

Јағы дүшмән кәсилсә дә зәманә она,  
Неч олмаса тој еләди балаларына,  
Һәрдән-бирдән гымышды о, көзләри күлдү.  
Неч олмаса оғул еви, гыз еви көрдү.

Таңры бир вахт өз әлијлә һөрдүкләрини  
Өз әлијлә виран тојду... таңрыны көр бир...  
Бир вахт көзәл гијафәдә көрәнләр ону  
Пешман олуб ондан алды керијә бир-бир...

Јумаг кими әјирдиләр сәрт илләр ону,  
Лахлатдылар гәмәтини санки гәсд илә...

\* Күллү Әбидова—о илләрдә Октябр Рајон Ичрайјә Коми-  
ссиянин Сәдри.

Бир вахт көзэл-гијафәдә көрәиләр ону  
Инди исә көрсәјдиләр танымаздылар.

Јорулмушду кечмишләрин сонасы инди,  
Күрәјиндә гочалыг тәк жүк дашыјырды.  
Он беш нәвә, једди өвлад анасы инди  
Дөрд диварын арасында тәк јашајырды.

8

Нә өтмүшәм ешгин илә өтмүшәм анчаг,  
Көр ки, нечә ајдыр, илдир, сәнәдир, халгым...  
Аллаһымсан, илаһимсан дүнја дурунча,  
Илк хитабым, сон сөзүм дә сәнәди, халгым...

Адын илә бу дүнјаја доғулмушам мән,  
Адын илә бу дүнјаја көз јумачағам...  
Сүдүн илә, хәмрин илә јоғрулмушам мән,  
Сәнсән анчаг бу дүнјада тәк умачағым...

Сән даими ничат јолум, сәнсән сон дајаг,  
Сән Лејлисән, бир Мәчнун тәк һәсрәтиндәјәм.  
Јалһыз сәни бирләшдирмәк арзусундајам,  
Јалһыз сәни бирләшдирмәк һәсрәтиндәјәм.

Сәнсиз мәнә бүтүн дүнја нәфәссиз, сојуг,  
Лалам, карам сән ичимдә гурулмајынча.  
Нә јашамағ, нә дә өлмәк ихтијарым јох  
Икиләшмиш Азәрбајчан бир олмајынча.

Јетәр, гәфләр јухусуна кетмәјин јетәр,  
Јетәр, сән дә галхмалысан, ајылмалысан.  
Алыр бир-бир өз һаггыны халглар, өлкәләр,  
Сән дә халглар арасында сајылмалысан.

Һаггы асан вермәјирләр, дөјүшмәк кәрәк,  
Дөјүш, вуруш, даһа нөвбән чатыбды, халгым...  
Дејирләр ки, о ајылмаз, јатыбды бәрк-бәрк,  
Өлән вахты ајылачаг јатыбды халгын.

Бу сөзләри нифрәтимлә лә'нәтләјирәм,  
Бу сөзләрдә гәзәб дә вар, һәгигәт дә вар.  
Јенә сәнә галх дејирәм, ојан дејирәм,  
Ојаныбдыр ән балача өлкәләр, халглар.

—Диггәт, диггәт... Москвадыр, бәјанат верир,  
Ашкарлығын ишығына бүрүнүб өлкә...  
Тарих өзү даһа дуруб зәманәт верир,  
Кәләчәкдә буна күман олмады бәлкә...

Даһа бизим јелкәнләри јелләјир күләк,  
Нә заманды бүтүн дилләр килидди иди.  
Јетмиш илди милләт демәк, халг ады чәкмәк  
Әсл мәрдлик, гәһрәманыг, икидлик иди...

Бу әсәри азча әввәл јазсајдым әкәр,  
Тутардылар бир адичә сөзүмдән мәни.  
Варағлара кибрит чәкиб од төкәрдиләр,  
Салардылар чамаатын көзүндән мәни.

Еһ, инди дә бәлкә ону бурахмадылар,  
Көһнә, горхунчә зоррәбинләр ишләјир һәлә.  
Горха-горха охуаулар, варағла ишлар.  
Бәд илләрдән мирас галан шүбһәләр илә...

Бағладылар јолларыны, чығырларыны,  
Бағладылар Тәбриз, Мәрәнд јоллары кими.  
Габағына көтүк, шалбан дығырладылар,  
Бир сјајәт, бир «әгидә» дәллалы кими.

Бу сәтирләр амма мүтләг доғулмалыјды,  
Гопмалыјды көзләримдән, бәбәкләримдән.  
Үрәјимдән қағызлара дағылмалыјды,  
Гәтрә-гәтрә чыхмалыјды иликләримдән.

Мисра-мисра, веркүл-веркүл, сөзбәсөз, хәт-хәт,  
Онлар мүтләг көз ачмалы, јазылмалыјды.  
Чатмалыјды милләтимә, халгыма мүтләг,  
Неч олмаса халг гәлбиндә дәрчә олмалыјды...

—Диггәт, диггәт... алман халгы бәјанат верир,  
Бүтүн әрзин экранлары көстәрир бу дәм...  
Тарих өзү бу бирлијә зәманәт верир,  
Мән дә бәркдән әл чалырам, алгыш дејирәм.

Ики Берлин бир мәчрада ахыр, чаглајыр,  
Ахыр инсан дәрјалары инсанын үстә,  
Бир јандан да руһум әсир, көнлүм ағлајыр,  
Елә бил ки, дуз сәпирләр јарамын үстә.

Мән бахырам о үзләрә севинч ичиндә,  
Бир көр нечә гучаглашыр алманла алман,  
Елә бил ки, жүз-жүз очаг јаныр ичимдә,  
Бәс сән нә вахт гардашына говушачагсан?...

Гырх дөрд илә дөзмәдиләр алманлар, амма,  
Бәс сән, әср јарым кечиб, нечә дөзүрсән?  
Ујујурам, анам Тәбриз кирир јухума,  
Икиләшмиш Астарамыз дурур көзүмдә.

Парчаланмыш Чулфа чөкүр сінәмә бәрк-бәрк,  
О тај, бу тај мөһкәм-мөһкәм тутур јахамдан.  
Күр гурујур, сал одланыр, солур күл-чичәк,  
Савалана од төкүлүр сінә дағымдан.

Нә гәдәр ки, парчаланмыш бир дијарым вар,  
Күлмәјчәк көз дојунча, үрәк дојунча...  
Нә јашамаг, нә дә өлмәк ихтијарым вар  
Икиләшмиш Азәрбајчан бир олмајынча...

Азәрбајчан галхыр даһа, ајылыр даһа,  
Һәгигәтдән јоғрулубдур ешиг, истәји,  
О истәјир өз көзүлә баха дүнјаја,  
Азәрбајчан Азәрбајчан олмаг истәјир...

Феврал—1988, нојабр—1989.

## ГӘБРИСТАН

### I

Бу гәбристан,  
бу өлүләр шәһәри,  
Һәм зијарәт,  
һәм ибадәт јеримдир.  
О һәм мәним  
дәрдим, сәрим, кәдәрим,  
Һәм тәсәллим,  
һәм дә һејрәт јеримдир...  
Милјон-милјон  
инсан кәлиб бу јерә,  
Индән белә  
кәләчәкдир чохлары...  
Бу лал-динмәз,  
бу саһилсиз шәһәрин,  
Сакинләри  
күндән-күнә чохалыр...

Амма буну  
һагг-һесаба алан јох,  
Амма буну  
гејдә алмыр бир адам...  
Бу шәһәрин  
отаглары гаранлыг,  
Зүлмәт олуб  
елә башдан-бинадан...

Мәним јерим һәлә  
дүнја үзүндә,  
Дириләрин  
шәһәридир—билирәм...  
Онлар мәни  
инчидәндә, үзәндә

Өлүлөрүн  
һүзуруна кәлирәм...

Овунурам,  
киријирәм балача,  
Бир јүнкуллук  
һисс едирәм ичимдә...  
Бу шәһәрә бах  
кәлирәм беләчә,  
Әзизләрим  
хатиримә дүшәндә...

Бу шәһәрдә  
далғын, өлкүн бир һәјат,  
О шәһәрдә аләм  
гајнар бир газан...  
О шәһәрин сакинләри  
нараһат...  
Бу шәһәрин  
сакинләри лал мөзар...

Бу шәһәрдә  
бирчә нәфәс чәкән јох,  
Һавасы да  
дағ һавасы күчүндә...  
Бу шәһәрдә  
һамы көзү, көнлү тох,  
Орда һамы  
сһтијачын ичиндә...

Бу шәһәри  
аллаһ һагдан јарадыб,  
Јарадыб ки,  
сағлар өрнәк көтүрсүн..  
Рүшвәтхорлар  
рүшвәт алмыр бурада,  
Бу шәһәрдә  
нә күчлү вар, нә күчсүз...

Бурда һамы  
саф, мүгәддәс, күнаһсыз,  
Писләр белә  
әзиздиләр бу јердә...  
Баш кәсәнләр  
бурда тамам силаһсыз,

Чиркинләр дә  
тәмиздиләр бу јердә...

Бу шәһәрдә  
фырылдаглар, мүзүррләр,  
Бирчә јалан  
сөз кәтирмир дилинә...

О шәһәрдә  
ев алвери едирләр,  
Һәтта гәбир јери  
сатыр дириләр...

Бу шәһәрдән  
бирчә нәфәр кедән јох,  
О шәһәрдә  
көчүрүрләр, көчүрләр...  
Бу шәһәрдә  
һамысы ағ кәфәндә,  
Орда чоху  
зәр-зибалар ичиндә...

Бу шәһәрдә  
анамын даш мөзары,  
Өмүр достум  
көчдү бура кечән јаз...  
Бу шәһәрдә  
чыраг илә долан, кәз,  
Бирчә дәнә  
вәзифәли тапылмаз...

Бу шәһәрдә  
һамы азад, бәрабәр,  
Бу шәһәрдә  
бирчә хәстә адам јох...  
О шәһәрдә  
чох мәрәзләр, бәлалар,  
Напәчиблик,  
натәмизлик, наданлыг...

Бу шәһәрдә  
нә тәрпәнән, нә динән,  
О шәһәрдә  
һәр шеј тамам тәрсинә...

Бура кәлир  
 нискиллиләр, дәрдлиләр,  
 Бахмаг үчүн  
 бу кәдәрли сәркијә...

Бурда јатыр  
 милјонерләр, касыблар,  
 Намынын да  
 беш гарышдыр евчији...

Бәрабәрдир  
 мөһтәкирләр, јазыглар,  
 Бәрабәрдир  
 мүдрик, горхаг, һәрчајы...

Јер алтында  
 бәрабәрлик вар һәлә,  
 Јер үстүндә  
 тазада бах, фәрги көр...

Һејкәлләр зар  
 башы дәјир көјләрә,  
 Варлылар вар  
 бурда сарај тикдирир...

Өлүнүн дә  
 кәрәк ола кимсәси,  
 Өлүјә дә  
 касыб олмаг ағырмыш...

Гәбирләр вар  
 мискин, фағыр, кимсәсиз,  
 Ајаг алтда  
 сығышмајыр јер-көјә,  
 тапдаланмыш, дағылмыш...

Гәбирләр вар  
 Пулун күчү  
 өлүмдән дә чох имиш.

Тәк өлүмдә  
 бәрабәрлик вар куја,  
 Һеч онда да  
 бәрабәрлик јох имиш...

Мәним јерим  
 һәлә дүнја үзүндә,

Дириләрин  
 шәһәридир—билирәм...

Дириләрдән  
 инчијәндә, күсәндә

Өлүләрин  
 һүзуруна кәлирәм...

Тәмизләшиб  
 сафлашырам елә бил,

Бу шәһәрдә бир  
 гәрибә сәһр вар...

Һәр дәфә дә  
 әзиз, доғма, өлүләр,

Мәнә нечә  
 мә'лул-мә'лул бахырлар...

## II

Бу дашлашмыш  
 мәзар мәним анамдыр,

Дохсан дөрд ил  
 өмр еләди јашады...

Мән кәлмишәм  
 јәгин она әјандыр,

Дохсан дөрд ил  
 «Чабир» деди јашады...

Бир дә даим о  
 аллаһа инанды,

Инамындан  
 әл чәкмәди бир кәрә...

Дохсан дөрд ил  
 јатыб дурду Гур'анла,

Дохсан дөрд ил  
 әл галдырды көјләрә...

Дохсан дөрд ил  
 намаз гылды сәрәсәр,

Дохсан дөрд ил  
 о кишини чағырды...

Аллаһ деди  
 о һәр ахшам, һәр сәһәр,

Аллаһ дејиб  
 о көз јумду ахырда...

Инам илә о  
 јашады һәјатда,

Өгидәјди бу да  
                     аллаһ донуңда...  
 Гур'ан ачды,  
                     јасин деди о һәтта,  
 Аллаһсызлар  
                     аллаһыны дананда...  
 Сүрүдүләр  
                     диндарлары бир заман,  
 Дүшмән дејиб  
                     көндөрдиләр сүркүнә....  
 Эл чәкмәди о  
                     аллаһдан, Гур'андан,  
 Эл чәкмәди  
                     инамындан о јенә...  
 О көјләрдән  
                     үмидини кәсмәди,  
 О горхуја  
                     тәһлүкәјә бахмады...  
 О мөһүрү  
                     чанамазы, тәсбеһи,  
 Једди гапы  
                     архасында сахлады...  
 Дајым чаван  
                     фиргәчијди анамы,  
 На чалышды  
                     бу јолундан дөндәрә...  
 Јенә онун  
                     сарсылмады инамы,  
 Јенә һәр күн  
                     әл галдырды көјләрә...  
 Амма даһа  
                     кизли гылды намазы,  
 Бәрк-бәрк  
                     өртдү гапылары о даһа...  
 Даһа зилдән  
                     бәмә дүшдү авазы,  
 Та хәлвәтдә  
                     әл галдырды аллаһа...  
 Чохларынын  
                     бирә дүшдү күркүнә,  
                     134

О бахмады  
                     һәрчајыја, өзкәјә...  
 О өзүнү  
                     дүшүнмәди бир килә,  
 Горхду бирчә  
                     гардашына сөз кәләр...  
 Горхду ону  
                     чыхарарлар фиргәдән,  
 Горхду онун  
                     ләкә дүшәр адына...  
 Мәсчиддән дә  
                     узаг дүшдү бир гәдәр,  
 Оруч тутду,  
                     демәди бир адама...  
 Ја рамазан  
                     мәһррәми кәләндә  
 О өзүнү  
                     ода, көзә тохуду...  
 О бағлајыб  
                     гапылары јенә дә  
 Тәнһа, јалгыз  
                     мәрсиләләр охуду...  
 Бирчә мәни  
                     бурахарды јанына,  
 Бирчә мәним  
                     тохунмазды хәтримә...  
 О ағылар  
                     ахды мәним ганыма,  
 Кирди мәним  
                     илијимә, әтимә...  
 «Белә ситәмләр  
                     өлдүрүр Лејланы,  
                     Лејланы,  
                     Лејланы...  
 Бу дәрәләр, гәмләр өлдүрүр  
                     Лејланы,  
                     Лејланы,  
                     Лејланы...  
 Ач көзүнү  
                     анан кәлиб  
 јанына, јанына... јанына,  
                     135



Фикр еләдин  
одлар дүшдү  
чанына,  
чанына,  
чанына.....»

«Дидар о замандан  
ки,  
Шәми-үсарә  
кәлди  
Һәм Зејнәб,  
һәм Күлсүм,  
Һәм Зејналиба  
кәлди...  
Тәхт үстә  
Језид бу дәм,  
Шүмрә деди:  
Еј чәллад...»  
О мисралар  
һаваланды башымда,  
О сәтирләр  
гачыртдылар јухуму...  
Ше'р дедим  
елә көрпә јашымда,  
Өз-өзүмә  
чыртма чалыб охудум...  
Чоху деди  
дәли олуб бу кәдә,  
һавалыды,  
беләчә бир тәһәрди...  
Анам мәнә  
фал ачдырды нә гәдәр,  
Чох ириләрә,  
чилдағлара апарды...

Тапылмады чарә  
мәнә чифајда,  
Дәрманымды  
гафијәләр, мисралар...  
Мејханалар  
дедим мағарда, тојда,  
Јох, дедиләр  
бу ушагда нәсә вар...

Дил төкдүдәр  
јалвардылар атама,

...Оғлун шаир  
олачагдыр дејәсән...  
Бир шеј чыхар  
олса әјәр адамы,  
Бир шеј чыхар  
ондан олса јијәси...

Кәмәк, архә  
нејләјирдим мән онда,  
Мәним әсл  
архам, јијәм вар иди...  
Чаван анам  
дајанмышды архамда,  
Анам мәнә  
дајаг иди, јар иди...

Анам олду  
ән биринчи устадым,  
Әсил сәнәт  
мүәллимим о олду  
Тәләјимин  
нечә-нечә мисрасы,  
Охудуғу ағылардан  
доғулду...

Атам кетди  
бу дүнјадан бир сәһәр,  
Чаван анам  
әрсиз галды әбәди...  
Дохсан дөрд ил  
өмр еләди сәрәсәр,  
Бирчә кәрә  
өзүнә дул демәди...

О әрини илләр  
илә ағлады,  
Илләр илә  
јас сахлады атама,  
Бир кишијә  
көзучу да бахмады,  
Бир һәрчајы  
сөз чыхмады адына...

Намусујла  
чәпәрләди евини,  
137

Зирэмимиз дөнүб олду галача...  
 Өмрү боју гара кејди әјнинә,  
 Гара чаршаф, гара туман, гара сач...  
 Гара рәнклә овунарды о анчаг,  
 Гара биздән јапышмышды дөрдәлли...  
 Евимиздә ајры рәнки мән анчаг,  
 Тохудугу халыларда көрәрдим...  
 Бир дә, бир дә чешниләрин өзүндә,  
 Арғачларда ипләр рәнк-рәнк оларды...  
 Онун жалыз халылары кәсәндә,  
 Үз-көзүндә севинч көрмәк оларды...  
 Көтүрәрди јекә, узун гајчыны,  
 Кәсиб јерә узадарды халыны...  
 Санардын ки, гөвсү-гузеһ ачылыб,  
 Санардын ки, јерә табло салыныб...  
 Дуруларды әһвалымыз, кәјфимиз,  
 Севинчимиз дилә кәлиб динәрди...  
 Бир балача дириләрди евимиз,  
 Зирэмимиз тамашаја дөнәрди.  
 Анам гонаг сахлајарды бир кечә,

Ки, дојунча бахсын тәзә халыја...  
 Сәһәр кәлиб бирбаш елә евдәнчә,  
 Алыб ону апарарды варлылар...

Чанымызы алајдылар каш онлар,  
 Халымызы әлимиздән алынча...  
 Күнләр илә отурардыг анамла,  
 Ағлајардыг биз онларын далынча...

Ағлајардыг гајытмазды бири дә,  
 Өтүрәрдик баһары биз, гышы биз...  
 Нә едәјдик ајры әлач јох иди,  
 Тале гөним, евимиз дә кишисиз...

Ичимдәчә боғуларды өз сәсим,  
 Ичимдәчә кәсиләрди һарајым...  
 Дүшүнәрдим каш онларын бирчәси,  
 Инди бизим евимиздә олајды...

Кедиб онлар јад евләри бәзәјир,  
 Каш онлардан бири бизә пај дүшә...  
 Ијнә даим бу әләми бәзәјир,  
 Амма өзү лүт доланыр һәмнишә...

### III

Бир дэ анам  
                   ганадланыб учарды,  
 Атасынын даим  
                   ады көлөндө...  
 О бабамдан  
                   бир некажэт ачарды....  
 Нөгл едәрди...  
                   Лап тәзәчә кәлиндим,  
 Једди ајды  
                   чалмышдылар тојуму,  
 Он үч јаша  
                   кирмиш идим јеничә...  
 Он үч јашлы  
                   кәлин ушаг ојуну,  
 Он үч јашлы  
                   гыз нәдир ки, бир чүчә...

Неч ганмырдым  
                   аилә нәдир, әр нәдир,  
 Неч әмәлли  
                   көрмәмишдим атаны...  
 О вахт елә  
                   кор-коранә, билмәдән,  
 Тутуб әрә  
                   верәрдиләр адамы...

Мин доггуз јүз  
                   сәккизинчи ил иди,  
 Сәрһәдләр дә  
                   ачыг иди о илләр.  
 Кәнди бир күн  
                   тәзә хәбәр бүрүдү,  
 Кәрбәләја кедир  
                   атан дедиләр...

Һәр шеј бир-бир  
                   кәлиб дүшүр јадыма,  
 Севинирди  
                   әгрәбалар, гоһумлар...  
 Нәзир-нијаз  
                   јығырдылар адына,

Кәсилирди јағлы  
                   гочлар, гојунлар...  
 Әләнирди  
                   долу-долу әләкләр,  
 Говурмалар  
                   төкүлдүрдү күпләрә...  
 Нәм сүфрәјә  
                   сәрилирди чөрәкләр,  
 Гојулурду  
                   ијнәләри, саплары...

Упа, Хызы,  
                   Хәләнч, Гушчу, Ханәкә,  
 Нечә елли  
                   кедирди бу сәфәрә...  
 Нечә зәввар  
                   кәлмиш иди көмәјә,  
 Јүкләнмишди  
                   зынгыровлу дөвәләр...  
 Бүтүн маһал  
                   хәбәрдарды, хәбәрдар,  
 Атам һөрмәт  
                   саһибијди гәдиндән...  
 Бабасыны  
                   чыхармышды гәбрдән,  
 Атасыны  
                   чыхармышды гәбрдән,  
 Апарырды  
                   Кәрбәләјә дөһн едә...

Сүмүкләри  
                   ајры-ајры, төкбәтәк,  
 Сәлигәјлә  
                   јығмышдылар гутуја...  
 Нәнәм дә ки,  
                   ағлајырды көрпә тәк,  
 Һеј јалварыб  
                   дил төкүрдү худаја...

Көјләрдәнди  
                   һәр үмиди, пәнәһи,  
 Тәк аллаһы  
                   таныјырды чаһанда...

—Кәрбәләја  
кедир балам, илаһи,  
Мурадына јетир  
ону, амандыр....

О бирчәмдир  
бөјүтмүшәм күч илә,  
Она севким  
бу дағлардан учадыр...  
Јолларына  
үмид чилә, нур чилә,  
Аллаһ, өзүн  
она арха, ничат ол...  
Өзүн ону гору  
сахла, һифз елә,  
Олмајачаг күнүм,  
кечәм, ја худа...  
Көмәк елә, чатсын  
өмрүм, һөвсәләм  
О гајыдыб  
кәләнәчән ја, худа...

Бүтүн кечә  
јухум әршә чәкилди,  
Сүбһ олмамыш  
намазымы битирдим...  
Һеч билмәдим  
нә вахты дан сөкүлдү,  
Ахы атам  
Кәрбәләја кедирди...

Елә бил ки,  
севинирди дағ-тәпә,  
Сәһәр иди  
гушлар нәғмә өтүрдү...  
Ахы бизим  
обамыздан илк дәфә,  
Мәним атам  
Кәрбәләја кедирди...

Кәрбәләны  
чох көрмүшдүм рәјада,  
Орда чох-чох  
доғма кәсләр јатырды...

Имам Һүсејн  
ујујурду орада,  
Имам Һәсән  
ујујурду орада,  
Әли-Әкбәр; Әли-Әскәр  
јатырды...  
Орда иди  
Һәзрәт Әли мәзары,  
Орда иди  
Һәзрәт Аббас мәзары...

Мәним атам  
көр һараја кедирди...  
Бүтүн Ислам  
дүнјасынын вугары,  
Улу, әзиз  
Кәрбәләја кедирди...

Јығылмышды  
һамы јоллар башына,  
Бир гошуна  
бәрабәрди әскији...  
Көтүрмүшдү  
кәндимизи башына  
Зынгыровлу  
дәвәләрин сәс-күјү...

Һамы көјә  
галдырмышды әлини,  
Бир аллаһа  
мәхлуг дуа едирди...  
Дағ да, даш да  
дил ачырды елә бил...

Мәним атам  
Кәрбәләја кедирди...

Бирдән атам  
бахды уча көјләрә,  
Деди:—Аллаһ  
өзүн мәнә мачал вер...  
Өзүн мәни  
апар чыхар о јерә,

Сонра өзүн  
                   орда мәнә әчәл вер...  
 Дәрканһында  
                   јалваранын биријәм,  
 Бөјүк аллаһ,  
                   чыхма мәним сөзүмдән...  
 Ордан гојма  
                   дөнүм бир дө керижә,  
 Бабамы да  
                   апарырам өзүмлә,  
 Атамы да  
                   апарырам  
                   өзүмлә...  
 Еј бизләри  
                   һифз еләјән, горујан,  
 Јалварырам  
                   шәһидләрини адындан,  
 Елә ет ки,  
                   Имам һүсејн ујујан.  
 Һәзрәт Әли  
                   јатан јердә јатым мән...  
 О ајрылыг јадымдадыр  
                   инди дө,  
 Көзләримә  
                   һәкк олунуб о сәһәр...  
 Кедиб-кедиб  
                   бир нөгтәјә дөндүләр,  
 Кәнд јолунда  
                   зынгыровлу дөвәләр...  
 Атам кетди  
                   гајытмады бир даһа,  
 Бу өзү дө  
                   бир тарихди, ај оғул...  
 Чох көзләдим,  
                   чох јалвардым аллаһа,  
 Јај өтүшдү,  
                   пајыз чыхды, ај оғул...  
 Һа көзләдик,  
                   һәфтә кечди, ај өтдү,

Анам чәкди  
                   һеј тәсбәһә күнләри...  
 Онун илә  
                   кедәнләр дө гајытды,  
 Гәкчә атам  
                   гајытмады, дөнмәди...  
 Анам јенә  
                   бир аллаһы чағырды,  
 О кишијә  
                   јенә иман кәтирди...  
 Сарбанбашы  
                   кәндә кәлди ахырда,  
 Онун гара  
                   хәбәрини кәтирди...  
 Шеј-шүјүнү  
                   гајтармышды бүсбүтүн,  
 Палтарыны кәтирмишди  
                   өзүјлә...  
 О атамын  
                   шалварыны, күркүнү,  
 Чухасыны  
                   кәтирмишди өзүјлә...  
 Гајытмышды  
                   ијнә-сапы, папағы,  
 Хурчунуну  
                   кәтирмишди өзүјлә...  
 Бир дө мәнә  
                   Кәрбәладан алдығы,  
 Бу мунчуғу  
                   кәтирмишди өзүјлә...  
 Аманатдыр  
                   Кәрбәладан, Нәчәфдән,  
 О атамдан  
                   јадикардыр, јадикар...

Көр һачандан  
     сахлајырам ону мән,  
 Һәр дашында  
     о кишини ады вар...  
 Сарбанбашы  
     нәгл еләди бирбәбир,  
 Деди ора  
     кедиб чатдыг үч аја...  
 Јуху нәди,  
     динчлик нәди билмәдик,  
 Јолда чох-чох  
     мүшкүл чыхды ортаја...  
 Одлу, исти  
     сәһралардан өтүшдүк,  
 Кечәләдик  
     дагда, дүздә, мешәдә...  
 Иланларла,  
     чајанларла көрүшдүк,  
 Әсл мәрдлик  
     көрдүк һүсејн кишидә...  
 Бәзиләри  
     чаггал, түлкү көрән тәк,  
 Далдаланыб  
     кизләндиләр архада...  
 Һүсејн киши  
     ирәлијә чумду тәк,  
 Ки, кимсәјә  
     тохунмасын ган-гада...  
 Әр сынаныр  
     дар мөгамда, бәркдә,  
 Кишилијин  
     бир ады да һүнәрди...  
 Һүсејн киши  
     олмасады бәлкә дә  
 Бәзиләри јары  
     јолдан дөнәрди...  
 Өтүб кечдик  
     нечә маһал, вилајәт,

Гүрбәт елләр  
     саламлады бизләри...  
 Кәрбәлаја  
     кәлиб чатдыг нәһајәт,  
 Кәрбәла да  
     бу дүнјанын дүз јери...  
 Муразыныз  
     гәбул олду дедиләр,  
 Әсил мө'мүн  
     Көблејисиз сиз даһа...  
 Әзизләрин  
     сүмүјүнү бир сәһәр  
 Тәһвил вердик  
     о мүгәддәс торпаға...  
 Шәриәтлә  
     јола салдыг әмәлли,  
 Қасыблара вердик  
     нәзир-тәсаддыг...  
 Сүмүкләрә кәфән  
     алдыг әмәлли,  
 Ајры-ајры  
     табутлара узатдыг...  
 Әввәл әзан  
     сонра намаз гылдылар,  
 Чатды аллаһ  
     әтәјинә әлләри...  
 Һәмишәлик  
     Кәрбәлада галдылар,  
 Һәмишәлик  
     беһишт олду јерләри...  
 Неч билмирәм  
     нечә дејим бир күн дә,  
 Молла бизә  
     Гур'ан дәрси кечирди...  
 Һүсејн киши  
     дүз имамын өнүндә,

Елә намаз  
 гыла-гыла кечинди..  
 На чағырдыг,  
 на диндирдик олмады,  
 Бир гырлымда  
 үрәк учду чапындан..  
 Көр ки, харда  
 баша чатды мурады,  
 Имам Нүсөйи  
 түрбәсинин янында..  
 Көр нечә дә  
 истәдији чин олду,  
 Ким нәчидир  
 поза аллаһ јазаны..  
 Дүз мәсчиддә  
 она мафә гојулду,  
 Дүз мәсчиддән  
 апардылар мәзаря..  
 Кәрбәлада  
 өлмәк әсә савабдыр,  
 Кәрбәлада  
 дәфн олунмаг ән'әнә..  
 Табутунун  
 архасынча ел ахды,  
 Өлүм дејил  
 тәнтәнәјди, тәнтәнә..  
 Та онунки  
 өлүм дејил шәрәфди,  
 Та дәфн олду  
 пејғәмбәрлә јахында..  
 Матәминә  
 кәлдиләр һәр тәрәфдән,  
 Мүчдәһидләр,  
 уламәләр, ахундлар..  
 Мәсчид өзү  
 тәшкил етди һүзрүнү,  
 Бүтүн хәрчи  
 о кетүрдү бојнуна..  
 Истәјичә,  
 арзусујла биз ону,

Гојдуг елә  
 атасынын јанына,  
 Гојдуг елә  
 бабасынын јанына..  
 Мәзарындан  
 кетүрүлүб бу торпаг,  
 Бу Гур'аны  
 мөһрү, фәси сәндәли..  
 Башсағлығы  
 намәсидир бу да бах,  
 Кәрбәланын  
 шејхи өзү көндәриб..  
 Мән көзүмү  
 бу дүнјаја ачалы,  
 Анам елә бу  
 сөһбәти данышды..  
 Бу сөһбәт дә  
 анам илә гочалды,  
 Заман-заман  
 сәрт илләрә гарышды..

Бу һекајәт  
 ојмаг-ојмаг долашды,  
 Дилә дүшдү  
 бизим Хызы елиндә..  
 Анам елә  
 Кәрбәладан сөз ачды,  
 Кечә-күндүз  
 ады битди дилиндә..  
 Ата олду  
 һәр сөзүнүн әввәли,  
 Јерә-көјә  
 сығышмады гүруру..  
 Мәним атам  
 көрүн һарда чан вериб,  
 Мәним атам  
 көрүн һарда ујујур..

Кимләр ону  
 дәфн еләјиб көрүн сиз,  
 Кимләр ону  
 јола салыб беһиштә..

Бу некајет  
чих либаса бүрүндү,  
Нечө чүрө рэнкө кирди, дөјишди...  
Нағыл олду моллаларын дилиндө,  
Гүрүр олду савадлыја, авама...  
Һәр ил онун өлүм күнү кэлөндө,  
Ел, чамаат еһсан верди бабама..

Бу некајет  
әфсунлады гөлбими,  
Елө көрпө, елө ушаг јашымдан...  
Учду фикрим Көрбөлаја һәр күнү,  
О бир дәли севда олду башымда...

Ујујанда кирди ширин јухума,  
Ајыланда хиффәт етдим үрөкдән...  
Өз-өзүмө дедим: худа, ја худа,  
Бир ганадлы гуш олајдым кәрәк мән;

Сәмаларда шәһпәрим и ачајдым,  
Бахмајајдым нә јелө, нә јағыша...  
Анам дејән о јерләрә учајдым,  
Көрбөлада отурајдым бирбаша,

Бу арзуја илләр, ајлар доланды,

Мән ајрылдым  
өз ушагыг јашымдан.  
Әфсун долу чаванлыға јол алдым,  
О истәјим һеч чыхмады башымдан...

Јолум дүшдү нечө елө, маһала,  
Чох сәрһәдләр ајагладым, адладым...  
Каһ чәнуба кетдим каһ да шимала,  
Көзләримдө нечө сәһәр чатлады...  
Океанлар шаһә галхды ат кими,  
Нәһәнк чајлар ашды, чошду, охуду...  
Тәјјарәләр шимшәк кими, од кими,  
Күнбатандан күнчыхана шығыды...  
Анам мәнә чәфтә сују ичиртди,  
Истихарә етди сајсыз, гәдәрсиз...  
Һәр дәфә дә Гур'ан алтдан кечиртди,  
Чибләримә дуа тикди хәбәрсиз.

Һәр дәфә дә көзләриндән төкдү јаш,  
Һәр дәфә дә бир аллаһа баш әјди...  
Һәр дәфә дә деди оғул, јолун каш  
Бир дәфә дә Көрбөлаја дүшәјди...  
Бир о күнү көрә идим нә дәрдим,  
Онда, бала, өз әһдимә јетәрдим...  
Онда анан раһат-раһат өләрди,



Раһат-раһат  
           бу дүнјадан кедәрди...  
 Сән бабанын  
           мәзарыны тапардын,  
 Сәксән илдә  
           мәзар итмәз, билирәм...  
 ...Һәр дөфә дә  
           мәни фикир апарды,  
 Көзләримдә  
           дурду сирли бир аләм...  
 Данм мәни  
           һарајлады о торпаг,  
 Бабамын о  
           һәгигәти, нағылы,  
 Сән таледә  
           кәрдишә бах, ишә бах,  
 Кәрбәләја  
           јолум дүшдү ахырда...  
 Анам буну  
           ешидәндә бајылды,  
 Сәһрләнди,  
           аловланды, үшүдү...  
 Сәксән иллик  
           һәсрәтләри ајылды,  
 Шәкәрбура,  
           шор ғоғалы биширди...  
 Хонча тутду,  
           гара бајрам хончасы,  
 Атасынын  
           мәзарына, адына..  
 Апарарсан  
           бу шејләри орда сән  
 Пајлајарсан  
           касыб-кусуб адама...  
 О сифариш етди  
           Хызы елиндән,  
 Гара торпаг  
           кәтирдиләр бир кнсә...  
 Бу бир овуч  
           торпағы да орда сән  
 Әлләринлә  
           мәзарына төкәрсән...

Мин доггуз јүз  
           јетмишинчи ил иди,  
 Бир ғыш күнү  
           јола дүшдүк Ираға...  
 Мәни һејрәт  
           чулғалады, бүрүдү,  
 Ајағымы  
           гојанда о торпаға...  
 Улу, гәдим  
           мәсчидләри долашдыг,  
 Минарәләр  
           јүз чүр рәнкә бүрүндү...  
 Дедим бәлкә  
           елә мәним бабамды  
 Ләббадәли  
           пираниләр көрәндә...  
 Дедим бәлкә  
           һеч өлмәјиб о киши,  
 Бәлкә елә  
           дејиләнләр јаландыр...  
 Бәлкә елә  
           өлүмү лап сәһв дүшүб,  
 Бу үмидлә  
           Кәрбәләны доландым...  
 Имам Һүсејн  
           мәсчидинә баш әјдим,  
 Үләмалар ғаршылады  
           бизләри...  
 Кизли-кизли  
           елә долдум, бошалдым,  
 Мәзарларда  
           ғалды елә көзләрим...  
 Пејғәмбәрин  
           турбәсијди бу мәзар,  
 Ғаршысында  
           диз чөкмүшдү кишиләр,  
 Ағлајырды  
           гара кејмиш гадынлар,  
 Вурурдулар  
           дизләринә, дөшүнә...

Имам неч нә  
                     алмажырды вечинә,  
 Ујујурду  
                     бу аләмдән хәбәрсиз...  
 Кәлиб-кедән  
                     түрбәсинин ичинә,  
 Пул төкмүшдү  
                     сај-һесабыз, гәдәрсиз.  
 Пејғәмбарин ајағлары  
                     алтында  
 Лап аз гала  
                     једди әсрә чатырды...  
 Әли Әкбәр,  
                     Әли Әскәр адында  
 Ики-ики шәһид  
                     оғлу јатырды...  
 Ушағлыгдан елә  
                     анам һәр күнү,  
 Бу адлары  
                     һәкк етмишди бејнимә.  
 Һәзрәт Әли  
                     фәтһ еләди фикримиз,  
 Овсунлады  
                     Һәзрәт Аббас, Һәлимә...  
 Кәрбәладыр  
                     имамларын мә'бәди,  
 Үрәјидир  
                     хурафатын деди о...  
 Ше'римизин  
                     пејғәмбәри, һәзрәти  
 Фүзули дә  
                     орда јатыр деди о...  
 Бу адларла  
                     кечә-күндүз дилимдә,  
 Учардым  
                     бу әфсанәви өлкәјә...  
 Ајағымла кәлмиш  
                     идим мән инди,  
 Бу јерләри  
                     зијарәтә, көрмәјә...

Истәјимә  
                     јетишмишдим көр нечә...  
 Елә бил ки,  
                     ушағлығым дүнәнди...  
 Дајанмышдым  
                     бабам дуран јердәчә,  
 Имам һүсејн  
                     түрбәсинин өнүндә...  
 Алтымыш ил  
                     өтмүшдү о вахтдан,  
 Инди ајры  
                     дүнја иди нә исә...  
 Гулағыма  
                     сәс кәлирди узагдан,  
 Бу сәс онун  
                     сәси иди дејәсэн...  
 Охшајырды  
                     лап дајымын сәсинә,  
 Бу данышан  
                     јәгин мәним бабамды...  
 —Јәгин, бала,  
                     таныјырсан мәни сән,  
 Мән кәлмишәм  
                     јәгин сәнә әјандыр...  
 Бурда өлмәк,  
                     дәфн олунмағ шәрәфдир,  
 Мәнә доғма  
                     мәкан олду Кәрбәла...  
 Нечәдирләр  
                     бизим јерләр, тәрәфләр,  
 Анан, дајын  
                     нечәдирләр, ај бала...  
 Мән кәләндә  
                     ғызым тәзә кәлинди,  
 Дајын исә  
                     һәлә көрпә ушағды...  
 Ајрыланда дедим  
                     аллаһ көримдир,  
 Өзү сизә көмәк  
                     олсун о һағдыр.  
 Дедим, баба,  
                     икиси дә саламат,

Икиси дә  
           јахшыдылар, ај баба...  
 Амма бир аз  
           гочалыблар, дүшүбләр,  
 Икиси дә  
           јашлыдылар, ај баба...  
 Бу көрүшү  
           анам чохдан көзлөјир,  
 Он илләрدير  
           дилиндөдир Кәрбәлә...  
 Јахшы-јахшы  
           о јерләри көз деди,  
 Орда ахтар  
           сән бабаны, ај бала...  
 Нә јахшы ки  
           көрдүм сәни, бабачан,  
 Билсә арвад  
           севинәчәк нечә дә...  
 Билсән нечә  
           никарандыр, никаран,  
 Јол көзлөјир  
           о күндүз дә, кечә дә...

Дајым јетмиш јаша  
           кирибдир инди,  
 Сүрәтини  
           үрөјиндә сахлајыр,  
 Бу јерләрә  
           сәфәрим биләндә  
 Икиси дә  
           ушаг кими ағлады.

Нејләсинләр,  
           нә кедән вар, нә кәлән,  
 Ата олду  
           хаһишләри, сөзләри...  
 Икиси дә  
           инди һәсрәт, никаран,  
 Баба, мәним  
           јолларымы көзлөјир...  
 О сәс бирдән  
           налә чәкди, инләди,  
 О сәс бирдән  
           гејбә чыхды, чәкилди...

Нә јахшы ки,  
           мән о сәси динләдим,  
 О руһуна ахды,  
           чөкдү, төкүлдү...  
 О сәс нијә  
           белә сусду, тәләсди,  
 Бурда мәнә  
           о ан доғма сәс иди...  
 На ахтардым,  
           на арадым, на кәздим,  
 О сәс бир дә  
           та кәлмәди, кәсилди...

Елә бил ки,  
           сынды голум, ганадым,  
 Долу төкән  
           булуд кими гаралдым,  
 Сонра исә  
           гәбирини ахтардым,  
 Кәлмәләр  
           гәбристанлығына јол алдым...

Бу мазарлар  
           мазарларын гәдими,  
 Һәр гәбирдә  
           бир гәбристан јатырды...  
 Бирми, бешми,  
           јүзмү, бурда дедиләр,  
 Бир гәбирдә  
           мин-мин инсан јатырды...

Бу да бир чүр  
           әфсанәјди, нағылды,  
 Заман-заман,  
           дөвр-дөвр көр ки, сән...  
 Мүтәмади једди  
           әсрә јахындыр,  
 Өлү кәлир бура  
           нечә өлкәдән...

Кәлир һәр күн,  
           һәр ај, һәр ғыш, пајыз, јаз,  
 Дүнја јатыр  
           бу јералты шәһәрдә...

Аллаһ кәлсә белә  
 әсла тапаммаз,  
 Өлүсүнүн мұзарыны  
 бу жердә...

Лап итирдим  
 гәрарымы, сәбрими,  
 Нәсрәт кәлиб  
 боғазыма дирәнди...

Санки тапдым  
 бабамни да гәбрини,  
 Фүзулинин  
 мазарыны көрәндә...  
 кәтирмишдим мән ахы,

Әзиз совгат  
 Ону гојдум  
 чибләримә дәстинә...  
 Әлләримлә

о мүгәддәс торпағы  
 Сәпдим бабам  
 Фүзулинин үстүнә...

Елә бил ки,  
 чатдым әһдә, вүсала  
 Тир-тир әсди  
 үрәјимни телләри...

Бир дә дүшдү  
 Кәрбәләја күзарым,  
 Бир дә кәздим  
 бабам кәзән јерләри...

Бир дә мәнә  
 имкан ачды јарадан,  
 Јенә һәммин  
 јоллар илә јеридим,  
 Та он беш ил  
 өтүшмүшдү арадан,  
 Фәгәт һәлә  
 сынмамышды үмидим...

Фүзулинин  
 мазарыны арадым,  
 Та һеч о да  
 өз јериндә јох иди...

Гара асфалт  
 дөшәнмишди јеринә...  
 Дајанмышды  
 автобуслар, машынлар...  
 Санки, гыфыл  
 вурмушдулар дилимә,  
 Түстү, думан  
 учалырды башымдан...

Налә чәкмәк  
 истәјирдим аз гала,  
 Сөкүлмүшдү  
 Фүзулинин мазары...  
 Чеврилмишди  
 ади, асфалт бир јола,  
 Елә нәһәнк бир  
 улунун мазары...

Боғулурдум,  
 бајылырдым гәһәрән,  
 Бу халгыма  
 милләтимә гәсд иди...

О дөрд јүз ил  
 ујумушду бу јердә,  
 Ја илаһи, нә  
 олмушду бас инди?..

Ону бурда  
 дәфн етмишди әрәбләр,  
 Дүз дөрд јүз ил  
 бундан өнчә, ирәли;  
 Дүз дөрд јүз ил  
 ујујурду бу јердә  
 Азәрбајчан  
 торпағынын үрәји...

Дағылмышды  
 шәримизин өзүлү,  
 Ондан әсла  
 галмамышды из, әсәр...  
 Дүз дөрд јүз ил  
 ујумушду Фүзули  
 Бөјүк Имам Нүсрәт  
 илә үз-үзә...

Өтүшмүшдү  
гәринәләр, әсрләр,  
Ондан узаг  
олмуш иди дәрә, бәлә...  
Горумушду ону  
чох-чох нәсилләр,  
Горумушду ону  
гәдим Кәрбәлә...

Сәнәтинин  
дәрд жүз или тамамды.  
Улу, мүдрик,  
кирамијди Фүзули...  
Фүзули дә  
пейғәмбәрди, нмамды,  
Ше'р, сәнәт  
нмамыјды Фүзули...  
Сөјлә, сөјлә,  
Имам һүсејн торпағы,  
Сөјлә, мәнә  
сөјлә, әрәб елләри?..  
Ким тохунду  
Фүзулијә, ким, ахы,  
Нечә гыјды  
о мазара әлләри?..

Ахы, онун  
өзүлләри дәринди,  
Нечә онун  
түрбәсини сөкдүләр?..  
Нәһәнк дағы  
тәрпәтдиләр јериндән,  
Үзәринә гара  
асфалт чәкдиләр...

Даныш, мәнә  
бары, торпаг, сән даныш,  
Сөјлә, мәнә  
көзләринлә нә көрдүн?..  
Бир бабамын  
мәзарыны таппамыш  
О биринин  
мәзарыны итирдим...

Әлвида, еј  
әрәб ели, чох сағ ол,  
Кәрбәләда  
мән бир даһа олмадым...  
Кәрбәләја  
сәфәр етдим ики јол,  
Амма бир јол  
Кәрбәләји олмадым...

## V

Бу да мәним  
өмүр достум, јолдашым,  
Сакит јатыр  
анамынча јанында...  
О кедәли  
гурумајыр көз јашым,  
О кедәли  
чан галмајыб чанымда...  
О кедәли  
сығышмырам јер-көјә,  
О кедәли,  
јетим ушаг кимијәм...  
О кедәли  
дүнја мәнә дар кәлир,  
Чадар-чадар  
олмуш јарпаг кимијәм..  
О кедәли  
тәклик мәни тәкләјиб,  
Тәкәм евдә,  
чөлдә, јасда, мағарда,  
Һара кетсәм  
гулағыны шәкләјир,  
Тәклик мәни  
удачагдыр ахырда...  
Фикир кими  
елә кәзир башымда,  
Хәјал кими  
һәр күн дурур өнүмдә...  
Һисс едирәм  
о мәни бу јашымда

Сусдурачаг күнлэрин бир күнүндә...  
О мәнимлә бир узаныр јатаға,  
О мәнимлә бир ујујур јатагда...  
Мәнә гојуб жүз чүр өлчү, гадаға,  
Мән чыхдыммы о да чыхыр отагдан...

Башым үстдә кешик чәкир һәмишә,  
Көлкәм кими һеј доланыр јахында...  
Она мин јол баша салыб демншәм,  
Бәсдир, тәклик, һеј доланыр јахында...

Әл чәкмәјир, чәкмәјәчәк билирәм,  
Онун күчү бир азмаң күчүндә...  
Гәрибәдир өзүмү тәк көрүрәм  
Лап ән доғма адамларын ичиндә...

Тәклик гонуб ше'римә, сөзүмә,  
Рәссам олсам јарадардым шәклини...  
Күндүзләри биртәһәрлә дөзүрәм,  
Кечәләри дөзмәк олмур тәклијә...

Тәклик бүтүн варлығыма јурд салыб,  
Ришәләри дәриндәдир, дәриндә...  
Мән өзүмү нечә ондан гопарым,

Нечә чыхым чајнағындан, әлиндән?...

О кедәли тәклик мәни тәкләјиб,  
Сән һең демә о чаһанмыш мәнимчин...  
Инди көрдүм мәһәббәтин һөкмүнү,  
О чанымда демә чанмыш мәнимчин...

Анам мәни јаратмышды чаһанда,  
О көч етди һисс етмәдим тәклији.  
Өмүр достум чәкилмәди јанымдан,  
Ана олду вәфалы јар шәклиндә...

Бу һәгигәт, бу мүдрик сөз, бу инчи,  
Инди мәнә кәлиб чатды, илаһи...  
Ики дәфә јетим галдым, икинчи,  
Јетимлијим фәлакәтди, илаһи...

## VI

Гырх сәккиздә гаршылашдыг чаһанда,  
Видалашдыг сәксән сәккиз кәләндә...  
Мәнә бахыб күлүмсәди сон анда  
О чан верди Чабир ады дилиндә...

Хәјал олду бирчә анын ичиндә,

Отуз иллик  
 һәмдәмиһи итирдим...  
 Азыб галдым  
 бу маһанын ичиндә,  
 Өз гит'әми,  
 өз өлкәми итирдим...  
 Растлашанда  
 икимиз дә чавандыг,  
 Педмәктәбдә  
 охујурдуг о илләр...  
 Дүз отуз ил  
 гоша кәздик, доландыг,  
 Инди мәнә  
 тәһһа дурма дејирләр...

Инди көксүз  
 сим кимијәм гирылмыш,  
 Бир ганады  
 сыпып гушам инди мән...  
 Гәфил овчу  
 күлләсијлә вурулмыш,  
 Билмиром ки,  
 һара учам инди мән...

Дүз отуз ил  
 бир дам алтда јашадыг,  
 Мин-мин кечә,  
 күндүзүмүз бир олду...  
 Һәр гајғыны,  
 дәрди биркә дашыдыг,  
 Һәр фикримиз,  
 һәр сөзүмүз бир олду...

Дашдан күчлә  
 чыхарардыг чөрәји,  
 Гәлбимиз кен  
 отағымыз дар иди...  
 Шаир идим  
 нәјим варды, үрәјим  
 Бир гәләмин,  
 бир дәфтерим вар иди...

Бир дә она  
 вәд верәрдим гәдәрсиз,

Кәләчәкдә  
 китабларым чыхачаг...  
 Алачағам евимизә  
 нә десә...  
 Нәлә бир аз  
 еһтијат да јағачам...

Борчлары да  
 верәчәјәм нә ки, вар,  
 Олмајачаг  
 нә гајғысы, нә дәрди...  
 Севинәрди  
 сөзләримә о ки, вар,  
 Бах, беләчә  
 илләр кәлиб кечәрди...

Китабларым,  
 ше'рләрим чыхса да,  
 Екранларда  
 көрүнсәм дә кејфи саз...  
 Вар-дөвләтдән  
 чыхмаз иди сәс-сәда,  
 Јенә һәмин  
 көһнә һамам, көһнә тас...

Јенә һәмин  
 садә һәјат, күзәран,  
 Јенә һәмин  
 касыб, һалал евимиз...  
 Мән јенә дә  
 дејәрдим ки, дүзәләр,  
 Јенә һечдән  
 дуруларды кејфимиз...

Чох шејләрдән  
 мәһрум идик, нә исә...  
 Чох алландыг  
 көрпә ушаг сајағы...  
 Дүз отуз ил  
 үмид олду, хүләсә,  
 Евимизин  
 вар-дөвләти, дајағы...

Нә едәјдик  
 гисмәтимиз бу иди,

Гисмәтдән дә  
артыг җемәк һарамдыр...  
Дүз отуз ил  
бир җатагда ујудуг,  
Бир үмидин  
hej башына доландыг...

Бир улдузун  
ишығында тапышдыг,  
Дүз отуз ил  
бир-биринә сығындыг...  
Әлләримиз  
бир-бириндән җапышды,  
Нәфәсимиз  
бир-биринә тохунду....

Дүз отуз ил  
бир җашадыг, бир олдуг,  
Еһтиҗачла  
бир јүкләндик отуз ил...  
Бир мәчрада  
чалхаландыг, дурулдуг,  
Бир сим үстдә  
биз көкләндик отуз ил...  
Биркә чәкди  
имтаһана тале, бәхт,

Биркә бүтүн  
ачылары бөлүшдүк,  
Дүз отуз ил  
сәһәр-ахшам, вахт-бивахт,  
Кечә-күндүз  
бир-бирилә көрүшдүк...  
Биз һај вердик  
бир-биринин һајына,  
Бир-биринә  
биз чан дедик отуз ил...  
Бир арзујла  
һанадландыг данма,  
Бир сүфрәдә  
чәрәк једик отуз ил...

Бир өтүрдүк  
фәсилләри, күнләри,

Һәфтәләри,  
саатлары, анлары...  
Сүкутла да  
бир-бирини анладыг...  
Һәтта сөзсүз  
бир-бирини анладыг...  
Јасда, дәрлдә,  
гәмдә, тојда, нишанда,  
Лап өлүмүн  
өзүндә дә бир олдуг...  
Бир-бириндән  
һәрдән ајры дүшәндә,  
Бир-бириндән  
күсәндә дә бир олдуг...  
О кедәндә  
варлығымы һопарды,  
Дәфн етдиләр  
һәјатымын јарысыны...  
Севинчими,  
фәрәһими апарды,  
Апарды чох  
истәјими, арзуму...  
Кетди, бир дә  
дөнән дејил керијә,  
Дөндү әсил  
әфсанәјә, нағыла...  
Дөнән дејил  
дағлар, дашлар јеријә,  
Дөнән дејил,  
јерләр, көјләр дағыла...  
Кетди бир дә  
олмајачаг о даһа,  
Бу гәбристан  
алды әлимдән ону...  
Кетди, бир дә  
гисмәт ола, худаја,  
Елә бурда  
көрәчәјәм мән ону...  
Елә бурда,  
бу аләмдә, бу јердә.



Сон свимә  
эбәдилик кәләндә...  
Бу һејрәтли,  
бу лал-динмәз шәһәрдә,  
Севәнләри  
говушдуруп өлүм дә...

Мән јер үстдә  
јашајырам һәлә ки,  
О көч едиб  
чохдан јерин алтына...  
А талејим,  
күчүм, архам, кәрәјим,  
Көрүшүмүз  
о дүнјаја галды та...

## VII

Дирн-дири  
өлүмүнү көрүрдү,  
Өлүмү дә  
һәјат гәдәр сеvirди.  
Әбәдијәм  
дејәнләрә күлүрдү,  
Онлар валлаһ  
бәдбәхтдиләр дејирди...

Өлүм һагдыр  
јахшы дејиб дејәни,  
Һәјат—өлүм,  
бу әбәди ахындыр...  
Де ким, ахы,  
тутуб галыб дүнјаны,  
Һәјат — өлүм  
икиси дә јахында...

Икиси дә  
јолумузун башында,  
Гулағамызын  
дибиндәчә нәһәјәт...  
Мән дејәрдин  
нә олубду, машаллаһ,  
Һәр икимиз  
сағлам, күмраһ, саламат...

Ахы, сәнә  
нә олуб ки, көзәлим,  
Бизим һәлә  
өлүмлә нә ишимиз...  
Үч оғлумуз  
арзумузун әзәли,  
Өз свимиз,  
ешијимиз, ишимиз...

Нә олуб ки,  
нијә елә дејирсән,  
Нә олуб ки,  
мәнә денән сән аллаһ...  
Үрәјимә тохунурсан,  
дејирсән...  
Бир јахшы сөз  
данышкинән сән аллаһ...

—Јох, јох, Чабир,  
дәрд еләмә бир тикә,  
Өлүм һагдыр  
дејән јахшы демишдир...  
Вәсијјәтдир  
еләјирәм сағ икән,  
Вәсијјәт дә  
чох мүгәддәс бир ишдир...

Бирчә тикә  
горхум јохдур өлүмдән,  
Мән хошбәхтәм  
сәниң кими әрим вар...  
Әһдим будур  
сәндән габаг өлүм мән,  
Мәни гәбрә  
сән гојасан әлиндә...

Горхма, һәлә  
кетмәјирәм, ај аман,  
Һәлә чох-чох  
арзуларым вар мәнним...  
Амма, Чабир,  
көчән вахты дүнјадан,  
Ше'рин илә  
охша, јада сал мәни...

Елэ бахма,  
ај әзизим, һәмдәмим,  
Бир аз бәдбин  
јаранмышам беләјәм...  
Мән доллардым,  
бошалардым, һәм дә ки,  
Мат галардым  
бу һејрәтли үрәјә...

Көзләриндән  
јаш ахарды сел тәки,  
Сонра бирдән  
севинәрди, күләрди...  
—Сәнин кими  
әри олан гәм чәкәр?  
Сән варсанса  
нә фикирим, нә дәрдим...

Белә иди өмүр  
достум, беләјди,  
Белә мүдрик,  
белә көврәк гадынды...  
Каш ки, ону  
о дүнјада көрәјдим,  
Јар олајды  
ујујајдым јанында...

Јатағымыз  
бир олајды әбәди,  
Бир јатајдыг  
елә евдә олан тәк...  
Дүз отуз ил  
бир јердә өмр еләдик,  
Инди санки,  
нә олубса јаландыр...

Хәјал олуб,  
јуху олуб елә бил...  
Отуз иллик  
бир һәјатым, бир өмрүм,  
Үзәринә санки,  
думан сәпилиб,  
Һәгигәтдир,  
әфсанәдир билинмир...

Елә бил ки,  
һеч олмајыб, олмајыб,  
Отуз иллик  
о фәрәһләр, бүсәтлар...  
Анам мәни  
тәк доғубдур, аллаһым,  
Сәфурәм дә  
һеч олмајыб һәјатда...

Инсан сөзү  
јалан имиш сән демә...  
Көзбағлычы  
ојун имиш һәр нә вар...  
Бүтүн аләм бу  
ојуна мүбтәла...  
Өмрү боју  
алданыбмыш адамлар,  
Дүнја тамам  
ағ јаланмыш, ағ јалан...  
Бу ше'рим дә  
бәлкә елә нағылмыш,  
Мән өзүм дә  
бир нағылам чаһанда...  
Әфсанәдир  
дүнја еви дағылмыш,  
Нә бу јанда  
һәјат вар, нә о јанда...

Бәлкә нә бу,  
нә о бири дүнја вар,  
Алданышдыр  
олачағлар, оланлар,  
Бу ојунда  
нә сирр вар, нә мә'на вар?..  
Нијә кәлир,  
нијә кедир инсанлар?...

Аллаһ, өзүн  
ајдын елә, јол көстәр,  
Өзүн сөјлә  
ахы сәбәб нәдәди...  
Мүвәггәти  
өмр едирик јер үстә...

Јер алтында  
     эбедијик, эбеди?...  
 Кедәчәкдик  
     нијә кәлдик көрәсән,  
 Кәләчәкдик  
     нијә кетдик, илаһи?...  
 Јарадансан  
     тәк бирчә сән биләрсән,  
 Нәдир ахы  
     инсанларын күнаһы?...  
 Суалыма,  
     еј јарадан, чаваб вер,  
 Нәм анасан,  
     нәм атасан, ахы сән...  
 Верән дә сән,  
     алан да сән, чаваб вер,  
 Нијә ахы  
     доғдуғуну богурсан?...  
 Неч аллаһ да  
     белә бөјүк сәһв едәр?...  
 Пәрвәрдиқар,  
     инсафа кәл, амандыр?...  
 Биз бәндәник,  
     өз бәндәнә рәһм елә,  
 Адил аллаһ,  
     көзләјирик әмрини,  
 Јенә сәни  
     сәсләјирик, ај аллаһ,  
 Неч олмаса  
     бизә гарға өмрү вар,  
 Биз ајры шеј  
     истәмирик, ај аллаһ...  
 Бир фәрг јохдур,  
     јашајанла өлөндә,  
 Инсанлара  
     өмүр артыр, ја худа...  
 Неч олмаса  
     биздән сонра кәләнләр  
 Бары бир күн  
     көрә билсин дүнјада.

Нөкмирансан,  
     әлипдәдир бу нәјат,  
 Нәр бир шеј  
     јахшы көрүр көзләрин...  
 Неч олмаса  
     нәчибләри чох јашат,  
 Саф-чүрүк ет,  
     јахшылары, писләри...  
 Нәгигәти бир-бир  
     дејим кәл, сәнә,  
 Гәзәбинә кәлсәм  
     ејби јох, аллаһ...  
 Чох ишләрин  
     тәрсинәдир, тәрсинә,  
 Ешит мәни,  
     еј вар аллаһ, јох аллаһ...  
 Сән гәддарсан,  
     гәддарларын, гәддары,  
 Јахшыја тез  
     даш атмағын вар сәнин...  
 Мурдарлары,  
     ләчәрләри, бәдләри,  
 Узун-узун  
     јашатмағын вар сәнин...  
 Синә дағлы,  
     јанығлыјам әлиндән,  
 Зинданындыр  
     гәбристанлар, мөзарлар...  
 Өмүр достум  
     бу дүнјадан кедәндә  
 Бачарсајдым  
     сәни тутуб асардым...  
 Хәлг едән сән,  
     јарадан сән, уstad, сән,  
 Јараданда  
     инсаф олар, илаһи?...  
 Өмүрләри  
     рәһмә кәлиб узатсан,  
 Инсан дөнүб  
     инсан олар, илаһи,...

Һәгигәти  
бир-бир дедим мән сәнә,  
Гәзәбинә кәлсәм  
ејби јох, аллаһ...  
Чох ишләрин  
тәрсинәдир, тәрсинә,  
Ешит мәни,  
ај вар аллаһ, јох аллаһ...

О һәјатда  
ән чох нәји севәрди,  
Ән биринчи  
өз евини, очағыны,  
Бу ев мәни  
хошбәхт едиб дејәрди,  
Гурбан олум  
онун доғма гучағына...

Сән тапмазсан  
онда дәвләт, дәбдәбә,  
Амма мәним  
варым-јохум ондадыр...  
Мән бу евә  
гәдәм басдым илк дәфә,  
Кәлинлијим,  
маванлығым ондадыр...

Бу әләмә  
көзләрилә бахырам,  
Бәднәзәрләр  
сөз демәсин гој она...  
Һарда олсам  
һарајлајар, чағырар,  
Һарда олсам  
тәләсәрәм гојнуна...

Елә азча  
нәфәсәни дујанда.  
Көрпә кими  
севинәрәм, күләрәм...  
Кандарындан  
ајағымы гојанда.

Санки, чәннәт  
гапысындан кирәрәм...

Фәрәһләниб  
шадланырам үрәкдән,  
төһфәсидир, әмридир...  
Бу да бәхтин  
Бир гәринә  
јашамышам бу евлә,  
Бир гәринә  
бир икидин өмрүдүр...

Сән јаз, Чабир,  
бирчә-бирчә дејим мән,  
Бу очагдан  
илк әһдими көтүрдүм...  
Јадындамы бура  
доғум евиндән  
Бизим илкин  
оғлумузу кәтирдим...

Аллаһ, нечә  
хошбәхт идик онда биз,  
Биздән хошбәхт  
адам јохду елә бил...  
Нечә ширин,  
нечә сафды илкимиз,  
Евимизә күнәш  
доғду елә бил...  
Севинирди  
бүтүн гоһум, әгрәба,  
Бир јахшыны  
тәнтәнәјлә кечиртдик...  
Һамы бир-бир  
басды ону бағрына,  
Лап аз гала  
һанадланыб учурдуг...

Өз атанын  
адын вердин Мирзәјә,  
О да бир күн  
ата олсун каш дедик...  
Амма о чүр  
јахшы оғул бәс нијә

Нијә, аллаһ,  
                   ата ола билмәди?...  
 Нечә ону бөјүтмәјә тәләсдик,  
 Ајы ајдан или илдән топардыг  
 Нечә она елчи кетдик һәвәслә,  
 Нечә нишан, нечә ширни апардыг?...  
  
 Чох севимли,  
                   әзиз күнләр өтүрдүк,  
 Бу дүнјанын бәхтәвәри биз идик...  
 Тој еләдик, она кәлин кәтирдик,  
 Кәлин дә ки, мөләк кими гыз иди...  
 Сајдығыны сән сај, доғру дејибләр.  
 Фәләк исә сајдығыны сајмада...  
 Јахшы кәсләр бәдбәхт олур һәмишә,  
 Јахшыларын бәхти олмур дүнјада...  
 Јахшы әсл јахшыларын дүшмәни,  
 Хејирлә шәр гардашдылар, бирдиләр...  
 Дәһшәтә бах, ики оғлу Мирзәмин  
 Елә ана бәтниндәчә өлдүләр...  
 Бу ағрыдан бағрым башы көзәрди,  
 Аллаһын да јохмуш демә аллаһы...  
 Мән дағ идим һәр бир дәрдә дөзәрдим,  
 Бу дәрд мәни өлдүрәчәк валлаһы...

Нечә буну хатиримдән чыхардым,  
 Неч ики ил өтүшмәмиш арадан  
 Евимиздә бир ушаг да чохалды  
 Инди исә Вүгар олду анадан...  
  
 Бир бешик дә артды евдә, севиндик...  
 Гоша-гоша палтар алдыг онлара,  
 Ана, нәнә дөмир чарыг кејиндик,  
 Чобан кими һеј отардыг онлары...  
 Хеј онларын дөврәсиндә долашдыг,  
 Һәр күн бир бој бөјүдүләр балалар...  
 Икиси дә имәкләјиб, дил ачды,  
 Бала-бала јеридиләр балалар...  
  
 Ән нәһајәт Мүшфиг бала доғулду,  
 О лап ајры ләззәт иди, дад иди...  
 О һәм бизә, һәм дә елә оғулду,  
 Бу ад накам бир шаирин адыјды...  
  
 Бу ад илә гүрурландыг, өјүндүк,  
 Бу ад бизә Мәккә иди, пир иди...  
 Даим Мүшфиг чағыранда, дејәндә  
 Санардым ки, бөјүк Мүшфиг диридир...

Шаир Мүшфиг  
 накам, бәдбәхт адамды,  
 Неч өвләды  
 галмамышды дүнјада...  
 Санардым ки,  
 елә мәним атамдыр,  
 Та бу Мүшфиг  
 көрмәјәджи ган-гада...  
 Қаш бир даһа  
 дөјмәсинләр сизләрә,  
 Сизә күллә  
 атмасынлар бир даһа...  
 Кеч кәлдинми  
 јолда галыр көзләрим,  
 Үрәјимдә  
 јалварырам аллаһа.  
 Ахы сән дә  
 сары симә вурурсан,  
 Ахы сән дә  
 һәгигәти дејирсән,  
 Шаир кәрәк  
 дүз даныша һәр заман,  
 О өзүнә әкәр  
 шаир дејирсә...

# IX

Бир дә ки, чох  
 Ирәваны севирди,  
 О шәһәрә  
 бир јаман сөз демәрәм...  
 Мән орада  
 доғулмушам дејирди,  
 Илк лајланы  
 о чалыбдыр, о мәнә...  
 Көврәлирәм  
 онун ады кәләндә,  
 Халга доғма  
 јува иди бир заман,  
 Дустаг олду  
 ермәниләр әлиндә  
 Бизим доғма,  
 бизим гәдим Ирәван.

Бизимдир о,  
 дүнја учса, дағылса...  
 Ирәван! Өз  
 кәлмәмиздир бу кәлмә...  
 Јенә орда  
 истәјәрдим доғулам  
 Бу дүнјаја  
 кәлсә идим әкәр мән...  
 Тикан кирсин  
 пахыл, мурдар көзләрә,  
 Шығыдылар  
 үзәринә ов кими,  
 Бизимкијди,  
 зәбт етдиләр өзкәләр,  
 Дәрбәнд кими,  
 Көјчә кими, Хој кими...

Ермәнистан  
 тән јарысы бизимди,  
 Бәхш олмушду  
 бизә аллаһ сарыдан...  
 Јаваш-јаваш  
 парчаланды, үзүлду,  
 Бизимкиләр  
 говулдулар орадан...

Гарға кими,  
 гузгун кими, сар кими  
 Нәр бириси  
 бир дијардан кәлдиләр.  
 Кабус кими,  
 зүлмәт кими, шәр кими  
 Үстүмүзә  
 дәнншәт кими, шәр кими

Дүшдү күтлә  
 нблисләрин торуна,  
 Азәрбајчан  
 маһаллары созалды...  
 Говладылар  
 һијлә илә, зор илә,  
 Говладылар  
 ач, јалавач, азарлы...

Дајым варды  
Ирэванлы Мир Јэја,  
Јаман мәрдди,  
јаман ганлы иди о...  
О шәһәрдә кез ачмышды дүнјаја,  
Көк-будаглы  
Ирэванлы иди о...

Кечән әсрин  
кишисиди о киши,  
Јүз иләчән  
өмр еләди, јашады...  
О билирди **һәр** гәјданы, һәр иши  
Чамаата  
ағсаггалды, баш иди...

О даима тапанчајла кәзәрди,  
Һөкумәтдән  
чәкинмирди бир килә...  
Ермәниләр  
һамы ондан чезирди,  
Һәм дә кирвә  
дејәрдиләр әрк илә...

Нүфузлујду  
чамаатын јанында,  
Һамы онун дедијинә  
бахырмыш...  
Гоһум имиш  
о Абдулла хан илә,  
Чавад ханла,  
Пәнаһ хана јахышмыш...

Бармаг илә  
сајыларды кәлмәләр...  
О дејәрди  
бу шәһәрдә бир заман...  
Башдан-баша  
ханлыглармыш Ирэван...  
Руһумузла  
бәләнмишди о шәһәр...

Һәр шеј бизим  
чамаатын элиндә,  
Бир кимсәдән  
чәкәримиз јох иди...  
Јадымдадыр  
әсрин лап әввәлиндә  
Ирэванда биз  
онлардан чох идик.

Варды еви,  
бағ-бағаты һәр кәсин,  
Дүкән-базар,  
чох бар-бәһәр бизимди...  
Бизим иди  
Ирэванын мәркәзи,  
Гәдим, кәзәл  
тикилиләр бизимди...

Көј Мәсчид дә  
Ирэванын көзүјдү,  
Аллаһын илк  
еви иди бурда о...  
Дил-ағызда  
Азәрбајчан сөзүјдү,  
Биздән онлар  
чәкинәрди доғрусу....

Бирчә килә  
бәзәк јохду сөзүмдә,  
Әксәри дә  
горхаг, пахыл, корбејин...  
Чөл-бајырда  
растлашанда бизимлә,  
Дәлмә-дешик  
кәзәрдиһәр кирмәјә...

Бујнузлары вармыш  
демә дәриндә...  
Буну данм  
һисс едәрдик, дујардыг...  
Бир ермәни  
евимизә кәләндә  
Нәнәм ләпир  
дәјән јери јујарды...

Пак едәрди  
о дөһлизи, кандары,  
Жола, изә  
тәзә торпаг сәпәрди...  
Дејәрди ки,  
ајры гандыр ганлары,  
Онлар кафир  
нәслидиләр әмәлли...  
Бар вермәјир  
ајаглары дөјән јер,  
Мән дејәрдим  
аллаһ һагды, ај нәнә...  
Елә демә  
зәһмәти чох севирләр,  
Елә демә  
бу лап ағды, ај нәнә...  
Јох, јох, нәнә  
јахшылары аз дејил,  
Нечәсијлә  
јахын достам, кирвәјәм...  
—Онда мәнә јахшы  
гулаг ас дејим,  
Неч һавајы  
данышмышам мән бәјәм?..

Јох, сән јахшы  
танымырсан онлары,  
О дөһшәтдә  
ағлыкәсмәз ушагдын...  
Бизи нечә гырырдылар,  
чан бала...  
Нечә диван  
тутурдулар о вахты;  
Она ганлы  
бешинчи ил дејирләр,  
Әсл дава,  
гырғын иди о заман...  
Ал ганына  
бојанмышды Ирәван,  
Күчә, бајыр  
долу иди шәһидлә...

Јахшы-јахшы  
динлә мәни, ај оғул,

Мешәләрдә  
хејли күнләр өтүрдүк...  
Бешијиндә о вахт  
сәни, ај оғул,  
Башыловлу  
чобанлара өтүрдүк...

Сәни хилас  
еләдиләр чобанлар  
Кизләтдиләр  
сүрүләрин ичиндә...  
Чавам ата-ананы да  
бах онлар,  
Өлдүрдүләр  
Арпа чајын кечәндә...

Түркіјә  
гачырдылар јазыглар,  
Кедирдиләр  
гоһумларын јанына...  
Мејидләри  
тапылмады басдыраг,  
Арпа чајы  
мәзар олду атана,  
Арпа чајы  
мәзар олду анана...

Ермәнистан  
тән јарысы бизимди.  
Бәхш олмушду  
бизә аллаһ сарыдан...  
Јаваш-јаваш  
парчаланды, үзүлдү,  
Һамымызы  
говладылар орадан...

Шәһәр олду  
дашнакларын јувасы,  
Аллаһ өзү  
неч көтүрмәз бу дәрди...  
Јурдумузда  
галдыг јурдсуз, јувасыз,  
Олдуг гачғын,  
күчсүз, фағыр, дидәркин...



Бир гузгундур,  
бир ач гурддур, бир хата,  
Икид өлмүш  
икиджанлар, балалар...  
Орда бир шеј  
гојмадылар, бурда да  
Истәјирләр  
Гарабағы аяалар...

Һа гапырлар  
дојмаг билмир көзләри,  
Һа јејирләр,  
Һа тыхырлар, ачдылар...  
Јетәр, сојуб  
таладылар бизләри,  
Башымыза мин бир  
ојун ачдылар...

Гурбан олум  
вәтәнимә, елимә,  
Онун дәрди  
һәр бир дәрлдән бетәрди...  
Гојсајдылар  
түфәнк алыб әлимә  
Дүз бирбаша  
Ирәвана кедәрдим...

Гучағында  
чан верәрдим мән мүдам,  
Өлә-өлә  
гучардым о торпағы...  
Дүз гырк илдир  
Ирәвандан чыхмышам,  
Бир јол ора  
дәјмәјибдир ајағым...  
Јери-көјү  
јандыарды фәјады,  
Јумруғуну  
гәзәб илә бүкәрди...  
Өз халгынын  
о чүр зәриф бир гадын  
Киши кими  
гејрәтини чәкәрди...

## X

Бу мөзар да  
бачымындыр, бачымым,  
Бу мәнимчин  
ән кәдәрли мөзардыр..  
Өмүр вәфа етсә иди,  
мән онун,  
Тәләјиндән  
бөјүк дастан јазардым.

Бирчә кәрә  
бәхт үзүнә күлмәди,  
Аллаһ ону  
гәм чәкмәјә јаратды..  
Нә онун тәк  
көзәл инсан көрмәдим,

Нә онун тәк  
бәдбәхт адам һәјатда...

О анадан елә  
јарычан олду,  
Анам ону мин  
әзабла бөјүтдү..  
Кәһ нәфәси,  
кәһ үрәји сыхылды,  
Елә ағры,  
мәрәз чәкди, үјүтдү...

Кәһ әлләри,  
кәһ сифәти гаралды,  
Кәһ тутуяду  
дајандығы јердәчә..  
Кәһдан нанә  
јарпағы тәк саралды,  
Лап аз гала  
өләчәкди бир кечә...

Амма јенә  
аяллаһ бахды үзүнә,  
Амма јенә

анам ону дирилтди...

186

187

Женә ону  
Элли чүрә бөднәзәрләр көрөндә,  
сөз дедиләр үзүнә...

Пахылларын  
Иблис дурур јох аллаһы, танрысы,  
...Зирзәмијди пахыллардан ашағы...  
Дамдан иди евимизин јарысы,  
пәнчәрәси, нишығы...

Дам да әсл  
Тез-тез ора мејдан кими кенишди,  
Бир кәрә дә ојнамаға чыхырдыг...  
Бачым ордан ајаглары сүрүшдү,  
Шүшә кәсди, бирбаш евә јыхылды...  
Дедиләр ки, ајағыны, гарныны,  
Та ајры јол, ајры чарә бағырсағы ачылыб...  
Дүз Бакыја галмады,  
апардылар бачымы...

Анам галды  
Мәнә бахды ајлар илә јанында,  
Анам она ган гоча Бирчәғыз халам...  
Јохса бачым верибмиш ганындан,  
өләчәкмиш аз гаһа...

Чох һәсрәтли,  
Бир күн ону чәтин күнләр етүрдүм...  
кәтирдиләр шәһәрден...

Мән бачымы  
Көзләримдән көрән кими тутулдум,  
јашлар ахды гәһәрден...

Бачым нечә  
Анам нечә чансыз иди, арыгды,  
Бачы дејиб дәрдли-дәрдли күлүрдү...  
Ана дејиб налә чәкдим, бағырдым,  
Илләр өтдү дүз үстүнә јүјүрдүм...  
Гәлбимиздән јенә гышлы, баһарлы,  
Кәһ чөл-чәмән дәрдләр, гәмләр силинди...  
Кәһ зирвәләр гызыл лалә чыхарды  
Күнләр күнә, ағ думана бүрүндү...  
ајлар аја битишди,

Тәбиәттин чох  
Бу фәсилдән дәјишди палтары...  
Бу синифдән о фәсилә јетишдик,  
о синифә адладыг...

Јола саядыг  
Бизә даһа јахшы или, нәһс или,  
Москваја мән көмәк дурду јарадан...  
Бачым гојду кедәндә тәһсилә  
тәһсилини јарыда...

Нечә буна  
Деди бу ки, гүррәләнди, севинди,  
арзум иди, а худа...

Деди кәрәк  
                   анам илә биз инди  
 Узаг јердә  
                   гардашымы охудаг.  
 Чин көтүрдү,  
                   зәми бичди, јер әкди,  
 Деди валлаһ  
                   ишләјәрәм өлүнчә...  
 Гардашыма  
                   галын палтар кәрәкди,  
 Пуя лазымды  
                   охумаға биринчи...

Күнәш оллам,  
                   атәш оллам, од оллам,  
 Јағыш оллам  
                   гардашымын јолунда...  
 Кәтан оллам,  
                   торпаг оллам, ат оллам,  
 Јағыш оллам,  
                   гардашымын јолунда...

Нә јорулду,  
                   нә дурду, нә усанды,  
 Чәтинлији  
                   вечинә дә алмады...

Чадар-чадар  
                   әлләријлә газанды,  
 Москваја мәнә  
                   донлуг јоллады...

Јола салдым  
                   нечә гышы, баһары,  
 Бир еһтијач  
                   һисс етмәдим, дүзү, мән...  
 Паято алдым  
                   исти, јумшаг, баһалы,  
 Чәкмә алдым,  
                   папаг алдым өзүмә...

Бах беләчә  
                   чалаг олду ил-илә,  
 Нә олсун ки,  
                   тәләбәјдим, тәләбә...

Ајда бир јол  
                   көндәрдији пул илә  
 Дост да гонаг  
                   еләјирдим һәлә мән...

Тез-тез мәктуб  
                   көндәрәди о кәндән,  
 Күч алардым  
                   һәр фикриндән, сөзүндән...  
 Тә'тил вахты  
                   евимизә кәләндә  
 Гардаш дејиб  
                   һеј өпәрди үзүмдән...  
 Амма даһа  
                   нишанлыјды, нишанлы,  
 Утанарды  
                   јерә дикиб башыны,  
 Бир дәфә дә  
                   јај тә'тили дүшәндә  
 Тој еләјиб  
                   апардылар бачымы...  
 Көчән күнү  
                   гурумады көз јашы,  
 Анам деда  
                   бәсди назик әјирдин...  
 ....Бизә узаг  
                   гоһум иди јолдашы,  
 Һәлә диллә  
                   Мәнә гардаш дејирди...

Анам деди:  
                   кири көрәк, дур көрәк,  
 Хошбәхт олсун  
                   јерли, јуван, чан гызым...  
 Анам деди:  
                   мән ағлајым, мән кәрәк,  
 Та сән нијо  
                   ағлајырсан, сән, гызым?..

Кәлин кетди  
                   чоһ пәришан кетди о...  
 Кетди мәним  
                   әзиз бачым, күл бачым...

Кетди ата очағындан  
кетди о...  
Кетди мәним  
тәнһа бачым, бир бачым...

Аллаһ өзү  
хәбәрдарды, шаһидди,  
О евдә дә  
отурмады архајын...  
Мән јенә дә  
Москваја гајытдым,  
Јенә мәнә  
пул көндәрди һәр ајы...  
Бу минвалла  
һәфтә кечди, ај өтдү,  
Јенә онун  
көмәјилә охудум...  
Тәһсилими  
баша вуруб гајытдым  
Даһа бачым  
евимиздә јох иди...

Даһа онун  
еви варды әмәлли,  
Даһа ата  
очағындан узагды...  
Даһа анам  
төк галырды әмәлли,  
Һәјатынын  
бу вәдәси, бу вахты...

Евимиздә  
сојуг иди, ғыш иди  
Кечән күнләр  
бүрүнмүшдү думана...  
Мән өзүм дә  
бир көчәри гуш идим,  
Аз-аз кәлиб  
баш чәкирдим анама...

Дағылмышды  
бүтүн көкләр, өзүлләр,  
Она инди тәнһа  
галмаг ағырды...

Евимизин  
бахышындан, үзүндән,  
Бир гәриблик,  
Һәјәт, бача  
кимсәсизлик јағырды...  
Галмамышды  
далғын, тәнһа, пәришан,  
О гап-бача  
о әввәлки көркәми...  
Көрүрдүм ки,  
о даш-дивар, јер, таван,  
даһа мәнә дар кәлир...

О шәкилләр  
бахырдылар дивардан,  
Евдә һәмни  
халча, палаз, самовар...  
Көрүрдүм ки,  
сыхыр мәни диварлар,  
Көрүрдүм ки,  
үзүр мәни гәм, губар...

Мән бу евдә  
дүшдүм ана бәтнинә,  
Көзләrimi  
бурда ачдым, доғулдум...  
Атам бурда  
гурбан кәсди хәтримә,  
Бурда кәздим,  
имәкләдим, јыхылдым...

Көбәјими  
бурда кәсди Күлбачы,  
О һәјатда  
ширин-шәкәр бибимди...  
Мән бу евдә  
һәм бал даддым, һәм ачы,  
О көзүмә  
дүнја бојда көрүндү...

Оғуз бабам  
олмушду бу очагда,  
Новруз бабам  
бурда көрдү дүнјаны...

Мәнә исти  
     бешик олду бу тахча,  
 Баба күркү  
     әсә исти јорғаным...  
  
 Беш јашачан  
     сарыдылар үстүмә,  
 Сонра мәним  
     јар-јатағым дәјишди...  
 Бурда мәним  
     көбәјими кәсдиләр,  
 Мән бу евдә  
     илк лајламы ешитдим...  
 Бурда атам  
     вида деди һәјата,  
 Бели сынды  
     евимизин кәдәрдән...  
 Бачымла мән  
     һа ағладыг, ај ата,  
 Бизи ахы  
     һара гојуб кедирсән...  
 Өлүм бөјүк,  
     ушаг сөзү нә ганыр,  
 Атам бөјдә  
     дағ чүссәли инсаны  
 Узатдылар  
     гара јерин тәкинә...  
  
 Дағ чүссәли киши  
     һалә дејин сиз  
 Өзү илә  
     нә апарды—бир кәфән?...  
 Аиләмиз галды  
     башсыз, јијәсиз,  
 Анам олду,  
     бачым олду, бир дә мән...  
  
 Бизим үчүн  
     мүшкүл иди дүзү бу,  
 Анам үчүн  
     ән дәнһәтли фачиә....  
 Та мән олдум  
     евин хырда кишиси,

Мән көз олдум  
     та анама, бачыма...  
  
 Бу ев мәнә  
     әниз доғма, севимли,  
 Өмрүм, күнүм,  
     варым, јохум бурдадыр...  
 Бу ев мәним  
     хатирәләр евимдир,  
 Көрпәлијим,  
     ушаглығым бурдадыр...  
 Мән бу евин  
     көкү үстә битмишәм,  
 О таләјим,  
     о һәјатым, о бахтым...  
 Мән бу евдә  
     илк ше'рими өтмүшәм,  
 Неч билмирдим  
     ше'р нәдир о вахты...  
  
 Бир вахт бура  
     гајнајырды, дашырды,  
 Инди исә  
     үзүндән гәм јағырды...  
 Анам үчүн  
     белә јашлы чағында,  
 Та бу евдә  
     тәнһа галмаг ағырды...  
  
 Көзләримдә  
     лентә дөнүб оланлар,  
 Фырладырам  
     о лентләри арабир...  
 Биз шәһәрә  
     чыхыб кәлдик анамла,  
 Бир ев тутдуг  
     һәјәтиндә халамын...  
  
 Хребтовыда  
     јашајырдыг биз онда,  
 Лап Чаббарлы  
     очағына јахымды...  
 Чаббарлынын  
     евн исә көзүмдә

О заманлар мөчүзөјди, нағылды.  
 Ең индинин өзүндө дө елөди,  
 О сөз-сөнөт Мөккәсидир демишәм.  
 Тале мөни көр нә хошбөхт елөди,  
 Биз о евлә гоншу олдуг һәмнишә...  
 Бүтүн дағлы мәнәлләси бир заман,  
 Учуролду јер-јурд алдыг севиндик.  
 Тәк Чәфәрин дөјмәдиләр јурдуна,  
 Неч о евә дөјмәк олар, дејин сиз?...  
 Јүз-јүз евләр учуб кетди, о амма,  
 Дуруб галды сәма кими, јер кими...  
 О өлмәздир галачагдыр данма,  
 Вәтән кими, милләт кими, ел кими...

### XIII

Јенә сәнә үз тутурам еј худа,  
 Сәндөн гејри үмид јерим галмајыр...  
 Јахшыларын гәлби јахшы олса да  
 Сөјлө нисә јахшы бәхти олмајыр...  
 Мәәттәләм бу гурғуја, бу ишә,  
 Бу гумарбаз јаманларын нахшы вар...

Бир гајдадыр бәдбәхт олуб һәмнишә,  
 Вичданлылар хејрхаһлар, јахшылар...

Нанәчибләр даим дөбдә, кејфдәдир,  
 Гијмәтдәдир һәјасызлар, ләчәрләр...  
 Амма дүзлүк һавајыдыр, мүфтәдир,  
 Дүз адамлар дүздә галыб әзәлдән...

Јаманларын мин сифәти, мин үзү,  
 Јахшыларын бир сифәти вар анчаг...  
 Јахшыларын јаманлыгдыр төһфәси,  
 Бачым кетди јахшыларын далынча...  
 Бу һәјатда чох бәлалар көрдү о,  
 Елә даим бәхти јатды бачымын...  
 Нә бирчә јол гәлб долусу күлдү о,  
 Елә даим бәхт ағлатды бачымы...

Үмид әкди әвәзиндә гәм дәрди,  
 Тикан чыхды о гојанда сәмәни...  
 Танры она бир кор гыз да вермәди,  
 Елә сүкут чулғалады евини...

Лап аз галды чаны чыха, үзүлә,  
 Пахыллар да тәһнә вуруб күлүшдү...

Гајнанасы  
     јүз сөз деди үзүнө,  
 Эри кизли  
     ашна тапды элүстү...  
  
 Бир лөчөрлө  
     нөш'элэнди, кејф илө,  
 Бачым галды  
     намус-арын ичиндө...  
 Кечэлөр дө  
     баш чөкмөди евинө,  
 Бачым галды  
     дөрд диварын ичиндө...  
  
 Бу онунчун  
     өлүмдөн дө бетәрди,  
 Анам деди  
     һөлак едөр өзүнү...  
 Анам ону  
     евимизө кәтирди,  
 Бир күлөкли, бир  
     шахталы ғыш күнү...  
  
 О гапыдан  
     кирән заман тутулду,  
 Неч башыны  
     галдырмады јухары...  
 Кечиб евин  
     бир күнчүндө отурду,  
 Көрдүм сачы  
     нечө јөрдөн ағарыб.  
 Көрдүм бели  
     лап аз гала бүкүлүб,  
  
 Ахы мәним бачым  
     һөлө чаванды...  
 Бир анасыз  
     ушаг кими јүјүрүб,  
 Сакит, динмәз  
     гаршысында дајандым...  
  
 О јенө дө  
     сифәтимә бахмады...  
 Исмәтиндөн  
     утанырды, јанырды...

Амма бирдән  
     һалә чәкиб ағлады,  
 «Гардаш» дејиб  
     бәрк бојнума сарылды...  
  
 —Гардаш, гардаш,  
     хар еләдим мән сәни,  
 Хар еләдим  
     шаһ дајымы, анамы...  
 Өз әлиңлә  
     доғра мәни, кәс мәни,  
 Аллаһ сәнә  
     һалал етсин ғанымы...  
  
 Бәхт әлиндән  
     бир јер вармы, мән гачым,  
 Бәхт нечә дө  
     хар едәрмиш адамы...  
 Дедим она:  
     әзиз бачым, чан бачым,  
 Сән дүнјанын  
     ән гејрәтли ғадыны.  
 Јох, башыны  
     уча сахла дедим сән,  
 Көјө дөјән  
     мәғрур башымсан, бачым...  
 Мән гардашсыз  
     дејиләм, јох, әзәлдән,  
 Ғыз гардашым,  
     јүз гардашымсан бачым...  
  
 Балан јохдур  
     балан оллам мән сәнин,  
 О үч көрпә,  
     о үч бала сәниндир...  
 Нәр гејдинә  
     галан оллам сәнин мән,  
 Бу ев-ешик, бу  
     јурд-јува сәниндир...  
  
 Узун мүддәт  
     бизим илә јашады,  
 Көрдүм елә  
     фикирлидир, фикирли...



Көрдүм елө  
гүссө, әләм дашыжыр,  
Дөрд әлиндөн  
бели сынды, бүкүлдү...

Һа чалышдыг  
үрәжини бир алаг,  
Көрдүк бу чох  
чәтин ишди, ағырды...  
Чох истәдик  
бир кәзмәјә чыхардыг,  
Истәжимиз  
боша чыхды ахырда  
Нә һеј галды бәдәниндә,  
нә һаләт.  
Көјнәк-көјнәк  
әт итирди күндә о.  
Арыглады,  
арыглады, нәһәјәт,  
Арыглады  
назик чөпә дөндү о..

Јаман ағыр  
санчыланды бир сәһәр,  
Тутду бүтүн  
мә'дәсинин ағырлар...  
Ичәридә бир  
зәдә вар дедиләр,  
Ренткенләрдә  
јохладылар, бахдылар...

Бөјүк һәким  
гәрар верди дәстинә,  
Апардылар  
чәрраһијјә етмәјә...  
Әти әтдән  
ајырдылар, кәсдиләр,  
Мәни ора  
гојмадылар кетмәјә...

Мүвәггәти  
бир балача севиндик,  
Көрәндә ки,  
чәрраһијјә гуртарды...

Хилас едә  
билмәдиләр, һејиф ки,  
Сән һеч демә  
әлачсызмыш бу дәрди.  
Чәрраһ достум  
дәфн күнү сорушду,  
Јәгин јазыг  
ушагсызды еләми?...  
Инди гандым  
јыхыланда дамдан о,  
Ушаглығы  
зәдәләнибмиш демә...  
Она көрә  
олмајырмыш ушағы,  
Она көрә  
өмрү солду, саралды...  
Анам да ки,  
о илләри јазығы,  
Нечә пирә,  
овсанәјә апарды...

Демә бунлар  
һавајыјмыш, һәдәрмиш,  
Хатирәләр  
үрәјимдә алышды...  
Буну мәнә  
чәрраһ достум кәдәрлә,  
Бачымы дәфн  
едән күнү данышды...

Хатирәләр  
мунчуғуна дүзүлдү,  
Өтән ајлар,  
өтән күнләр гатарла...  
Ушаглығым  
кәлиб дурду көзүмдә,

Хәјал мәни  
 о чағлара апарды...  
 Јанағымы  
 јандырды көз јашларым,  
 Көр һәјатда  
 мән кимләри итирдим,  
 Көһнә илдә  
 бу әсәри башладым,  
 Тәзә илдә  
 тамамладым, битирдим...

Җанвар, 1990, Җанвар 1991.

## КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

### ВӘТӘН ӘБӘДИ ГОРУГДУР

|                                                    |    |
|----------------------------------------------------|----|
| Өч сөз. Мүәллим. Јарадана јаратдыглары әзиздир     | 3  |
| Бу өлкәдә тәкчә өлмәк һавајыдыр..                  | 8  |
| Өзүмү гору халгым                                  | 9  |
| Вәтән әбәди горугдур                               | 12 |
| Јетәр, дајанын, јетәр...                           | 13 |
| Инди мәрдлик мејданыдыр                            | 15 |
| Әрзин һеч бир өлкәсиндә тиканлы мәфтил көрмәдим... | 17 |
| О ән бөјүк гызы олду Азәрбајчанын                  | 17 |
| Ағла мәним јалгыз халгым                           | 19 |
| Тәбриз јоллары ачылсын                             | 20 |
| Мән Тәбрилә көрүшәндә                              | 21 |
| Мән Тәбриздән ајрыланда                            | 22 |
| Дағларын јанында                                   | 23 |
| Күтләјә дөнмә милләтим...                          | 24 |
| Бу гәдәр бөлүнә-бөлүнә...                          | 25 |
| Инсан вәтәниндә бөјүкдүр анчаг                     | 26 |
| Аллаһа галыб дүнјаһын иши...                       | 26 |

### МИЛЛОН ИЛ СОНРА ДА БЕЛӘ ОЛАЧАГ...

|                                  |    |
|----------------------------------|----|
| Аллаһсыз јашамаг чәтин...        | 30 |
| Инсан доғуладан гәбрә тәләсир... | 31 |
| Мәним дилим-дилим олмуш дилим    | 32 |
| Бу зәманә бизим зәманә дејил...  | 33 |
| Сајмыр                           | 35 |
| Әфсанә дүнјајымыш демә бу дүнја  | 36 |

|                                   |    |
|-----------------------------------|----|
| Сәниң өлүмүндөн сонра...          | 38 |
| Бир дө, бир дө доғмайаг мәни аням | 39 |
| Горујуң мәни                      | 40 |
| Милјон ил сонра да белә олачаг    | 41 |
| О кәләчәк билирәм...              | 42 |
| Белә бир дүнјаға нә дејәсән...    | 43 |
| Сыравн Сабирлар хошума кәлир      | 44 |
| Оғлумун оғлу олуб...              | 46 |
| Күл көрүм                         | 47 |
| Јахшыларын иткисинә               |    |

|                                   |    |
|-----------------------------------|----|
| дөвә билмирәм...                  | 48 |
| Шаир илаһидән кәлир...            | 49 |
| Ахыр ки...                        | 51 |
| Мәң јола салмырам белә бир или... | 52 |
| Фәләк мөндән нә истәјир           | 53 |
| Өлүм палатасында сон көрүш        | 54 |
| Һәјат дөнүб нағыл олур            | 55 |
| Бас ким мәңи охшајачаг өләндә...  | 58 |
| Сән дө белә унутулдун             | 59 |
| Гәләмим сөзүмә бахмајыр даһа      | 61 |
| Үмид төк сәһәдир, гәләм...        | 62 |
| Кәлиң, гајнана...                 | 63 |
| Мәңә хатирән галачаг...           | 64 |
| Һәјат — горхунч ојун...           | 66 |
| Сағ ола-ола                       | 68 |
| Саһилләрдә гыз кәзирли            | 68 |
| Јазанлар чох, шанр аз             | 70 |
| Сағлармы чохдулар,                |    |
| өлүләрми чох                      | 71 |
| Ағла, бала, ағламалы чаһандыр     | 73 |

#### МӘҲӘББӘТДИР БУ ДҮНЈАНЫН ХИЛАСЫ...

#### НӘҒМӨЛӘР

|                       |    |
|-----------------------|----|
| Унутдун мәни...       | 76 |
| Севәңләри гору, дүнја | 77 |
| Бир күл кими          | 78 |
| Нараһатлығым          | 78 |
| Үмид ондадыр          | 79 |

|                                  |    |
|----------------------------------|----|
| Мәңсизләшпирәм сәңсиз оlanda     | 79 |
| Бир гаһадсыз гуш кимјәм...       | 80 |
| Јетәр һичрай...                  | 80 |
| Һеч арзуму габаглаја билмәдим    | 81 |
| Булағ сују, дағ һавасы           | 81 |
| Өјрәшмишәм сәңә күлүм            | 82 |
| Мәни јад етмәз                   | 82 |
| Һәјиф, кәзәлләр дө гочалыр...    | 83 |
| Һәлә кәзәлди дүнја               | 84 |
| Мәһаббәтдир бу дүнјаның әзәлл... | 85 |
| Сән ола-ола                      | 86 |
| Кәлиң кәләндә                    | 86 |
| Дүнја нечә дүнјасан              | 87 |
| Һәјата севким чохалыр...         | 87 |
| Өз әгидән варса                  | 88 |
| Үмид кәзләмә                     | 89 |
| Нәғмәләрдән доғулдум...          | 89 |
| Хәзәрим                          | 90 |
| Азәрбајҗан—Түркия                | 91 |
| Мәһаббәт јаһа бахмыр             | 91 |
| Дағлар, сиздә нәјим галды        | 92 |
| Дүнја өз ишиндәдир               | 92 |
| Гара кәзлүм                      | 93 |
| Гојмајың                         | 94 |
| Өмүр кечир карван кими           | 94 |
| Өа ешгими кәзәрәм                | 95 |
| Одлар јурдум                     | 95 |
| Мәң сәңи сәвә билмирәм           | 96 |

#### УШАҒЛАР УЧУН

|                      |     |
|----------------------|-----|
| Дилбәрә бах. Дилбәрә | 100 |
| Гум рејән Пири...    | 101 |

|                          |     |
|--------------------------|-----|
| Дәлдәкханада...          | 101 |
| Тәбриз сүддән ајрылып    | 102 |
| Тәбризм дәјишир донуну   | 103 |
| Тәбриз тәзә днш чыхардыр | 104 |

#### ПОЕМАЛАР

|            |     |
|------------|-----|
| Азәрбајман | 106 |
| Гәбристан  | 129 |

Редактору Мүзаффар Шүкүр  
Рәссамы Вәфа  
Бәдии редактору Е. Исмајлов  
Техники редактору М. Әскәрова

Үзгәртилмәгә берилмиш 3. 12. 1991-чи ил. Чәпә  
имзәләниш 4. 09. 1992-чи ил. Кағыз форматы  
84x108 1/16. Мәтбәә кағызы № 2. Шрифти гар-  
нитурә әдәби. Јүксәк чәп үсүлү илә. Шәрти  
ч. в. 10.92. Учот нәшр варағи 10.64. Тиражи 5000.  
Сифарии № 253. Гүҗмәти 35 ман.  
Азәрбајчан Рәспублика Дәвләт Мәтбуат комитәси.  
«Јазычы» нәшријаты, 370005, Баки, Натәван  
мәйдани, 1.  
3 №-ли Баки Китаб мәтбәәси, 370102, Баки.  
Әли Тағызадә күчәси, 4.

Джабир Новруз  
(Новрузов Джабир Мирзабек оглу)

РОДИНА ВЕЧНЫЙ ЗАПОВЕДНИК

*Стихи и поэмы*

(на азербайджанском языке)